

**UŽSIENIEČIŲ VAIKŲ UGDYMO
ORGANIZAVIMAS
LIETUVOS BENDROJO LAVINIMO
MOKYKLOSE**

Tyrėjų komanda:

Vadovė **Doc. dr. Vilma Žydžiūnaitė**
Kauno technologijos universitetas

Nariai **Prof. dr. Liudmila Rupšienė**
Klaipėdos universitetas

Doc. dr. Ramutė Kučinskienė
Klaipėdos universitetas

Dr. Eglė Katiliūtė
Kauno technologijos universitetas

Doc. dr. Sigita Saulėnienė
Kauno kolegija

Mag., dokt. Simona Jonušaitė
Kauno technologijos universitetas

2005 m.

TURINYS

Išvados	3
1. TEORINIS TYRIMO PAGRINDIMAS	5
1.1. Teorinė ir dokumentų analizė	5
1.1.1. Teisiniai dokumentai, reglamentuojantys užsieniečių mokinių ugdymą, Lietuvoje ir Europos Sąjungoje	5
1.1.2. Užsieniečių mokinių ugdymo organizavimas Lietuvoje ir Europos Sąjungoje	13
1.1.3. Tarpkultūrinis ugdymas: imigrantų kultūros pripažinimas mokykloje	14
1.1.4. Užsieniečių vaikų ugdymo organizavimas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose	18
1.1.5. Statistinius duomenis teikiančių dokumentų analizė	26
2. EMPIRINIS TYRIMAS	30
2.1. Tyrimo procesas	30
2.2. Tyrimo etika	30
2.3. Tyrimo metodai	31
2.4. Imtis	31
2.5. Tyrimo instrumentai	36
2.6. Rezultatai ir jų apibendrinimas	37
2.6.1. Kiekybinis tyrimas	37
2.6.2. Kokybinis tyrimas	51
Išvados	76
Rekomendacijos	84
Literatūra	86
Priedai	90

I V A D A S

Švietimas niekada negali būti kultūriškai neutralus (Le Roux, 2002). Jokia švietimo sistema niekur nesivysto ir neegzistuoja nepriklausomai nuo kultūrinės aplinkos bei nėra sistemos, kuri nebūtų įtakojama socialinių ar istorinių šaknų. Dominuojančios kultūros, politikos, praktikos ir perspektyvos daro įtaką švietimo ir ugdymo turiniui bei požiūriams.

Multikultūrinis požiūris į švietimą siekia atspindėti realybę, o ne vien reprezentuoti limituotą monokultūrinę realybės perspektyvą kaip vienintelę, svarbiausią ir realiausią dominuojančiai visuomenės grupei. Tikrasis multikultūriškumas yra realizuojamas kokybišku visų moksleivių ugdymu, nepaisant jų kultūrinės kilmės (Le Roux, 2002).

Lietuvos respublikos (toliau – LR) švietimo ir ugdymo sistema taip pat nėra izoliuota nuo vis stiprėjančios multikultūriškumo raiškos. Lietuvai tapus Europos Sąjungos (toliau – ES) nare, į šalį atvyksta vis daugiau užsieniečių, pvz., specialistų (migruojančių darbuotojų), imigrantų / pabėgėlių (gavusių leidimą nuolatos gyventi Lietuvoje), kurie turi mokyklinio amžiaus vaikų. Tad Lietuvos švietimo sistema turi sudaryti sąlygas šių vaikų ugdymui, ugdymuisi, socializacijai ir integracijai.

Lietuvos mokslo erdvėje dar nenagrinėti užsieniečių vaikų ugdymo organizavimo klausimai, nors egzistuoja keli tyriminiai darbai, orientuoti į kitataučių (tautinių mažumų atstovų) ugdymo aspektus, pvz., Skripkienė 2001 m. apžvelgė nelietuvių mokyklų antros klasės moksleivių kalbinės raiškos valstybine kalba tyrimus; Mazolevskienė 2001 m. tyrė ikimokyklinio amžiaus vaikų dvikalbystės problemas Lietuvoje, o 2003 m. ši tyrėja analizavo praktinį ir teorinį ikimokyklinio ugdymo pedagogų pasirengimą, jų nuostatas bei kompetenciją ugdyti dvikalbių vaikų lietuvių kalbą. Jonušaitė 2005 m. atliko tyrimą apie tarpkultūrinio (angl. k. - cross – cultural) ugdymo turinio (curriculum) realizavimo kokybės vertinimą.

Šiame tyrime pristatoma **problema** apima tokius klausimus:

- *Kokie teisiniai dokumentai reglamentuoja užsieniečių vaikų ugdymą Lietuvoje? Kokių dokumentų trūksta?*
- *Kiek užsieniečių vaikų mokosi Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose?*
- *Koks savivaldybių ir mokyklų vaidmuo, organizuojant užsieniečių vaikų ugdymą?*
- *Su kokiomis užsieniečių vaikų ugdymo organizavimo problemomis susiduria Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos ir mokytojai?*
- *Kaip finansuojamas užsieniečių vaikų ugdymas? Ar pakankamas šis finansavimas?*
- *Ar mokytojai rengiami darbui su užsieniečių vaikais? Kas juos rengia?*
- *Kaip organizuojamas valstybinės kalbos ugdymas užsieniečių vaikams?*
- *Kokios užsieniečių vaikų gimtosios kalbos ugdymo galimybės mokyklose?*
- *Kaip organizuojamas užsieniečių vaikų sociokultūrinis ugdymas?*

- *Kaip užsieniečių vaikai aprūpinami vadovėliais ir mokymo priemonėmis?*
- *Kaip vykdomas užsieniečių vaikų pasiekimų vertinimas?*
- *Koks mokytojų požiūris į užsieniečių vaikus, besimokančius Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose?*
- *Su kokiomis švietimo problemomis susiduria užsieniečių šeimos ir jų vaikai?*

Tyrimo objektas. Užsieniečių vaikų ugdymo organizavimas.

Tyrimo tikslas. Išryškinti švietimo sistemos sudarytas sąlygas visaverčiam užsieniečių vaikų ugdymui bei ugdymuisi Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose, nustatant egzistuojančius bruožus tokio ugdymo/si vystymo bei vystymo/si kryptis ir trikdžius.

1. TEORINIS TYRIMO PAGRINDIMAS

1.1. Teorinė¹ ir dokumentų analizė

1. 1. 1. Teisiniai dokumentai, reglamentuojantys užsieniečių mokinių ugdymą, Lietuvoje ir Europos Sąjungoje

Mokinių užsieniečių mokymo bendrojo lavinimo mokykloje įstatyminiai pagrindai ES. ES siekiama sukurti politiką, garantuojančią imigrantų ir prieglobsčio siekiančių asmenų vaikams teisę į mokymąsi. Pirmasis imigrantų vaikų mokymą reglamentuojantis dokumentas Europos Bendrijoje buvo priimtas 1977 m. Nuo to laiko prasideda teisėtai ES teritorijoje esančių vaikų švietimo reglamentavimas bendraeuropiniais dokumentais, kurie įgyja galią tik po to, kai yra įtvirtinami atskirų ES šalių įstatymuose. Ypač intensyvus darbas kuriant bendrą Europos politiką imigrantų vaikų ugdymo atžvilgiu prasidėjo iki 21 a. Tai rodo Europos Tarybos pasitarimų ir jų metu patvirtintų dokumentų bei nutarimų gausa:

- Amsterdamo sutartis (1999, gegužė);
- Lisabonos susitikimo dokumentai (2000, kovas);
- Europos Tarybos pasitarimų (1999, spalio, Tampere; 2002, birželis, Sevilija; 2003, birželis, Tesalonikai; 2003, spalio, Briuselis) išvados.

Pagrindinės tikslinės grupės yra trečiųjų šalių piliečiai, dėl įvairių priežasčių imigravę į ES šalis: dėl ekonominių motyvų, šeimos susijungimo, pabėgėlio statuso ar prieglobsčio siekimo tikslų. Šių žmonių socialinės integracijos teisinio pagrindo kūrimas vyksta labai intensyviai, ir švietimas yra laikomas viena iš svarbiausių tos integracijos sričių. Nuo 2003 m. išeiviams iš trečiųjų šalių, turintiems ilgalaikį ar ribotą leidimą gyventi ES šalyse, siekiama garantuoti lygias teises į išsilavinimą kaip ir ES šalių piliečiams. Tačiau šalys - narės turi teisę tam tikru lygiu riboti imigrantų vaikų galimybes, pvz., iš norinčiųjų mokytis reikalaujamos įrodyti valstybinės kalbos mokėjimo lygį.

Svarbiausi ES dokumentai, reglamentuojantys užsieniečių mokinių statusą, teises ir ugdymą, yra šie:

- Tarybos Direktyva 77/486/EEC „Dėl migrantų darbuotojų vaikų ugdymo“, priimta 1977-07-25 (*Council Directive 77/486/EEC of 25 July 1977: Education of the Children of Migrant Workers*).
- Tarybos Direktyva 2000/43/EC „Dėl žmonių vienodo vertinimo, nepaisant jų rasiškos ar etninės kilmės, principų įgyvendinimo“ (*Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000: Implementing the Principle of Equal Treatment Between Persons Irrespective of Racial or Ethnic Origin*).

¹ Žiūrėti 1 priedą.

- Tarybos Direktyva 2003/9/EC „Dėl minimalių standartų prieglobsčio ieškantiems asmenims“ (Council Directive 2003/9/EC of 27 January 2003: Laying Down Minimum Standards for the Reception of Asylum Seekers)
- Tarybos Direktyva 2003/109/EC „Dėl trečiųjų šalių atstovų, kurie yra ilgalaikiais rezidentais, statuso“ (Council Directive 2003/109/EC of 25 November 2003: Concerning the Status of Third - country Nationals who are Long-term Residents)
- 1977 m. Europos Konvencija „Dėl migrantų darbuotojų juridinio statuso“ (Council of Europe. European Convention on the Legal Status of Migrant Workers. Strasbourg, 24-XI-1977).
- Europos Tarybos ir Parlamentinės Asamblėjos „Rekomendacijos dėl migrantų vaikų ugdymo“ (Council of Europe. Parliamentary Assembly. Recommendation 1093 (1989) on the Education of Migrants' Children).
- Generalinės Asamblėjos rezoliucija 45/158 „Tarptautinė konvencija dėl visų migrantų darbuotojų ir jų šeimų narių teisių apsaugos“ (International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. Adopted by General Assembly Resolution 45/158 of 18 December, 1990).

Nuo 2000 m. tautinių mažumų iš trečiųjų šalių vaikai, turintys ilgalaikį leidimą gyventi ES šalyse, naudojami tomis pat teisėmis kaip ir ES šalių piliečiai (žiūr. Council Directive 2000/43/EC).

2003 m. apibrėžtos ir prieglobsčio siekiančių asmenų vaikų arba prieglobsčio siekiančiųjų vaikų teisės į išsilavinimą, artimos toms, kuriomis naudojasi ES piliečiai (Council Directive 2003/9/EC). Pastarosios grupės vaikams išsilavinimas teikiamas apgyvendinimo centruose. Įsijungimas į mokymąsi negali būti atidėtas ilgiau kaip trims mėnesiams nuo prieglobsčio prašymo įteikimo / priėmimo dienos. Atskirais atvejais gali būti pasiūlytas vienerių metų parengiamasis laikotarpis ar kitos alternatyvios mokymosi galimybės.

Imigrantų vaikams, esantiems ES teritorijoje **neteisėtai**, teisės į švietimą įstatymiškai negarantuojamos.

Teisiniais dokumentais (Council Directive 2000/43/EC) siekiama garantuoti, kad imigrantų vaikai nepatirs jokios rasinės ar tautinės diskriminacijos įvairiose (nešskiriant ir švietimo) srityse. Imigrantų vaikai gali skųstis dėl tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos (kai jų atžvilgiu laikomasi neutralios pozicijos, kriterijų ar veiklos, kuri pastato juos į „nepatogią“ padėtį ar teikia žalą).

Imigrantų vaikams, gyvenantiems ES šalyse legaliai ilgą laiką ar bent tam tikrą minimalų laiko periodą, garantuojama teisė į švietimą tomis pačiomis sąlygomis, kaip ir vietiniams (Council Directive 2003/109/CE). Imigrantų vaikų mokyme siekiama aktyvaus pilietiškumo, galimybių lygybės ir socialinės integracijos principų realizavimo. Tai tiesiogiai susiję su ugdymo ir profesinio rengimo sistemų atvirumu šiems vaikams.

Europos Komisija stebi, kaip šalys - narės formuoja imigrantų vaikų ugdymo politiką, vysto bendradarbiavimą ir keitimasi informacija apie išeivių iš trečiųjų šalių ugdymą. Prioritetas šioje srityje teikiamas įvadinėms naujai atvykusių imigrantų programoms, kalbos mokymuisi, pilietiniam, kultūriniam ir politiniam gyvenimui. Kasmet rengiamas pranešimas apie imigracijos ir integracijos politiką ir praktiką Europoje.

1998 m. įkurto Europos Rasizmo ir ksenofobijos stebėsenos centro 2003-2004 m. veikla koncentracosi į imigrantų patiriamą diskriminaciją mokymesi ir darbe. 1997 m. paskelbti Europos kovos prieš rasizmą, ksenofobiją ir antisemitizmą metais, ir šalyse-narėse buvo skatinamos įvairios kovos prieš rasimą priemonės. Tai buvo nukreipta ne tik į imigrantų vaikus, bet ir visus mokinius, mokant juos gyventi daugiakultūrinėje visuomenėje. Graikijos mokslininkai inicijavo projektą, kuriame daugiakultūrinio ugdymo aspektu tirtos mokymo priemonės, naudojamos pradinėse klasėse ir 9-12 m. amžiaus mokinių mokyme. Prancūziškai kalbančiose Belgijos, Ispanijos ir Italijos bendruomenėse dirbta rengiant pirminio ir tęstinio mokytojų rengimo modulius bei rengiant ir leidžiant / publikuojant vadovėlius daugiakultūriniam ugdymui (*Integrating Immigrant Children into Schools in Europe*, 2004).

1983 m. ir 1989 m. Europos Taryba parengė rezoliuciją ir rekomendacijas apie imigrantų vaikų ugdymą. Šis dokumentas, lyginant su 1977 m. Konvencija, yra platesnės apimties, nes reglamentuoja ir imigrantų vaikų švietimą iš ES **nepriklausančių** šalių. Dokumente aptariamas ugdymas vaikų, kurie atvyksta į bet kurią iš ES šalių kartu su tėvais bei imigrantų vaikų, gimusių ES šalyje, kai jų teisinis statusas neaiškus.

Remiantis Tarybos Direktyva 77/486/EEC „*Dėl migrantų darbuotojų vaikų ugdymo*“², Europos šalių švietimo ministrų rezoliucija (1983)³, ES šalių - narių švietimo ministrų komiteto rekomendacijomis dėl antros kartos imigrantų (1984)⁴, ES šalių - narių švietimo ministrų komiteto rekomendacijomis dėl mokytojų rengimo tarpkultūrinio supratimo srityje (1984)⁵ ir ES šalių - narių švietimo ministrų komiteto rekomendacijomis dėl imigrantų vaikų ugdymo (1989)⁶, rekomenduojama, kad imigrantų vaikų integravimas į švietimo sistemą vyktų trijose svarbiausiose srityse:

- pritaikant švietimo sistemą imigrantų vaikų ugdymo poreikiams;
- įtraukiant mokinių-imigrantų gimtosios kalbos ir kultūros pamokas į bendrąjį mokyklos ugdymo turinį (curriculum);

² *European Convention on the Legal Status of Migrant Workers* (1977).

³ *Resolution adopted at the Standing Conference of European Ministers of Education, 10-12 May, 1983.*

⁴ *Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe to Member States (1984) on Second Generation Immigrants.*

⁵ *Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe to Member States (1984) on the Training of Teachers in Education for Intercultural Understanding.*

⁶ *Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe to Member States (1989) on the Education of Migrants' Children (1989).*

- plėtojant tarpkultūrinį švietimą visiems mokiniams (pabrėžiant pirminio ir tęstinio mokytojų rengimo bei tinkamų mokymo priemonių kūrimo klausimus).

Pastaraisiais metais Europos Taryba ėmėsi priemonių skatinti šių sričių veiklą šalyse – narėse. Eurydice projekto dokumente *Integrating Immigrant Children into Schools in Europe* (2004) skiriamas didelis dėmesys specialioms imigrantų vaikų poreikiams, susijusiems su jų kultūrinės aplinkos įtaka, į kurią turi būti atsižvelgiama vertinant jų žinias ir gebėjimus. Dokumente akcentuojama būtinybė atskirai gilintis į mergaičių integravimą, siekiant užtikrinti lyčių lygybę, kurią kai kurių imigrantų gimtojoje kultūroje yra linkstama pažeisti. 2000 m. Ministrų Taryba paskelbė rekomendaciją, kad ilgalaikiams imigrantams (gyvenantiems šalyje mažiausiai 5 m.) turi būti sudarytos tos pačios mokymosi galimybės, kaip ir nuolatiniais šalies gyventojams. Praktikoje dauguma ES šalių išplečia imigrantų vaikų teises į mokymąsi nepriklausomai nuo jų migracijos statuso. Remiantis Jungtinių Tautų organizacijos Visuotine žmogaus teisių deklaracija (1948), Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1989) ir vėlesniais jų pagrindu parengtais dokumentais, visiems mokyklinio amžiaus vaikams siekiama suteikti lygias teises mokytis ir gauti tam reikalingą finansinę pagalbą.

Pirmieji įstatyminiai aktai dėl imigrantų vaikų ikimokyklinio ugdymo ir bendrojo lavinimo priimti 1996 m. Slovėnijoje ir Slovakijoje, nuo 1997 m. jų priėmimas labai spartėjo daugelyje ES šalių (ypač 1999 m.).

Teisiniai dokumentai, reglamentuojantys užsieniečių mokinių ugdymą Lietuvoje. Lietuvoje užsieniečių mokinių ugdymas organizuojamas, vadovaujantis:

- LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymu „Dėl užsieniečių ir LR piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi ir dirbti Lietuvos respublikoje, vaikų ir suaugusiųjų ugdymo išlyginamosiose klasėse ir išlyginamosiose mobiliosiose grupėse tvarkos“ (Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. rugsėjo 1 d. įsakymu Nr. ISAK-1800).
- Bendrojo lavinimo mokyklų 2005–2007 m. bendraisiais ugdymo planais (Patvirtinta LR Švietimo ir mokslo ministro 2005 m. balandžio 20 d. įsakymu Nr. ISAK-663).
- LR įstatymu „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206, priimtu 2004 m. balandžio 29 d. (Valstybės žinios, 2004, Nr. 73-2539).
- Moksleivio krepšelio ir sutartinių moksleivių apskaičiavimo metodika (įsigaliojo nuo 2004-01-01)⁷.
- LR Švietimo įstatymu (2003).

⁷ Žiūr. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gruodžio 16 d. nutarimą Nr. 1617 „Dėl LR Vyriausybės 2001 m. birželio 27 d. nutarimo Nr. 785 „Dėl bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo reformos priemonių įgyvendinimo“ pakeitimo“. Valstybės žinios, 2003, Nr. 119-5434

- LR Švietimo ir mokslo ministro 2003 m. birželio 4 d. įsakymu Nr. ISAK-789 „Dėl užsieniečių, atvykusių dirbti arba gyventi į Lietuvos Respubliką, vaikų ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinimo“ (Valstybės žinios, 2003, Nr.57-2554).
- LR įstatymu „Dėl pabėgėlio statuso“ (1995 m. liepos 4 d. Nr. 1-1004, 2003 m. gegužės 1 d. redakcija).
- Prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos tvarka (patvirtinta LR Vyriausybės 2001 m. gegužės 17 d. nutarimu Nr. 572).
- 1977 m. liepos 25 d. [ES] Tarybos direktyva dėl darbuotojų migrantų vaikų mokymo 77/486/EEB.

Juridinį užsieniečių mokinių statusą reglamentuoja LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206, priimtas 2004 m. balandžio 29 d. Remiantis juo, užsieniečiu laikomas asmuo, kuris nėra LR pilietis, neatsižvelgiant į tai, ar jis turi kurios nors užsienio valstybės pilietybę, ar neturi jokios. Lietuvoje naudojamos ir sąvokos „užsienietis“, „prieglobsčio siekiantis asmuo“, „pabėgėlis“. Dėl ekonominių priežasčių palikę savo šalį ir atvykę į Lietuvą asmenys vadinami *ekonominiais migrantais* (LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, 2004). Visų šių asmenų vaikai Lietuvos švietimo dokumentuose vadinami *užsieniečių, atvykusių dirbti ar gyventi, vaikais*. Lietuvoje gimę užsieniečių vaikai iš karto įgyja Lietuvos pilietybę, net tuomet, kai jų tėvai nėra Lietuvos piliečiai (LR Pilietybės įstatymas, 2002).

LR Švietimo ir mokslo ministerijos priimtuose dokumentuose, reglamentuojančiuose moksleivių ugdymo organizavimą, vartojamas terminas „užsieniečių, atvykusių gyventi ar dirbti į Lietuvos Respubliką, vaikai“. Šiuo terminu įvardijami migruojančių darbuotojų, pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų bei asmenų, atvykusių į Lietuvą dėl kitų gyvenimo aplinkybių, vaikai. Lietuvoje, lyginant su kitomis ES šalimis, yra nedaug užsieniečių, prieglobsčio prašytojų ar imigrantų. Daugumą užsieniečių sudaro nuolat Lietuvoje gyvenantys, tačiau jos pilietybės neturintys asmenys (dažniausiai išeiviai iš kaimyninių Rusijos, Baltarusijos, Ukrainos valstybių).

Ugdymo organizavimą reglamentuojantys dokumentai. Lietuvoje imigrantų vaikų ugdymas pirmą kartą reglamentuotas 2003 m. priimtame LR Švietimo įstatyme. LR švietimo įstatymas garantuoja teisę į pradinį ir bendrąjį išsilavinimą visiems Lietuvos piliečiams ir užsieniečiams, turintiems teisę gyventi ar laikinai apsistoti šalyje. Įtvirtintas lygių galimybių principas ir teisė mokytis lietuvių kalbos ir, esant galimybei, gimtosios kalbos. Garantuojama teisė mokytis, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją kiekvienam LR piliečiui bei užsieniečiui, *turinčiam teisę* nuolat gyventi ar laikinai apsigyventi LR (LR Švietimo įstatymas, 2003, 25 str., 1d.). Valstybė garantuoja pradinį, pagrindinį ir vidurinį ugdymą, taip pat aukštesniųjų, aukštojo mokslo studijų arba profesinio mokymo, suteikiančio

pirmąją kvalifikaciją, programų prieinamumą (LR Švietimo įstatymas, 2003, 25 str., 2 d.). 30 str. garantuojamas mokymas valstybine lietuvių kalba ir valstybinės lietuvių kalbos mokymasis, ir, esant galimybei – užsieniečio gimtosios kalbos mokymas (LR Švietimo įstatymas, 2003, 30 str., 1, 5 d.). Pabėgėlių vaikai priskiriami prie socialinę atskirtį patiriančių asmenų grupės, kuriai švietimo prieinamumas užtikrinamas teikiant socialines paslaugas ir pedagoginę pagalbą (LR Švietimo įstatymas, 2003, 33 str., 1d.). Lietuvoje pabėgėlio statusą turintys žmonės gali būti gyvenamojoje vietoje mokomi gimtosios kalbos už centralizuotai skiriamas lėšas.

2003 m. priimtas įsakymas Nr. ISAK-789 „Dėl užsieniečių, atvykusių dirbti arba gyventi į LR, vaikų ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinimo“, atitinkantis LR įsipareigojimus, susijusius su naryste ES pagal Europos Tarybos 1977 m. liepos 25 d. direktyvą 77/486/EEB „Dėl darbuotojų migrantų vaikų mokymo“. Jame užtikrinamas užsieniečių, atvykusių gyventi arba dirbti į LR, vaikams, ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose. Šiuo įsakymu nustatyta, kad užsieniečių vaikų ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose organizuojamas vadovaujantis LR Švietimo ir mokslo ministro patvirtintais Bendrojo lavinimo mokyklų bendraisiais ugdymo planais bei kitais teisės aktais ir pabrėžiama, jog kiekvienam užsieniečio vaikui sudaromos sąlygos mokytis valstybinės lietuvių kalbos, valstybine kalba ir esant galimybei, mokytis jų (mokinių) gimtosios kalbos.

Išlyginamųjų klasių ar išlyginamųjų mobiliųjų grupių mokykloje organizavimą reglamentuoja 2005 m. rugsejo 1 d. LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. ISAK-1800 „Dėl užsieniečių ir LR piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi ir dirbti LR, vaikų ir suaugusiųjų ugdymo išlyginamosiose klasėse ir išlyginamosiose mobiliosiose grupėse tvarkos“. Jis reglamentuoja užsieniečių, nemokančių lietuvių kalbos, parengimą mokytis pagal bendrojo lavinimo programas. Šiame dokumente apibrėžtos svarbiausios sąvokos: *išlyginamoji klasė, išlyginamoji mobilioji grupė, lietuvių kalbos programa*. Lietuvių kalbos mokymo programa skirta nemokantiems lietuvių kalbos išlyginamųjų klasių ar išlyginamųjų mobiliųjų grupių mokiniams ir yra orientuota į kalbų mokymo(-si) turinio aprašus, atitinkančius Europos Tarybos A1, A2, B1 lygius. Nustatyta, kad nemokantys lietuvių kalbos mokiniai prieš pradėdami nuoseklųjį mokymąsi bendrojo lavinimo mokykloje vienerius metus turi mokytis lietuvių kalbos išlyginamojoje klasėje arba išlyginamojoje mobiliojoje grupėje. Nustatyta, kad nemokantys lietuvių kalbos mokiniai, atvykę (ar grįžę) gyventi LR ne ilgiau kaip trejus metus, ir mokiniai, pasirinkę nuoseklųjį mokymąsi tautinių mažumų bendrojo lavinimo mokykloje, išlyginamojoje klasėje ar išlyginamojoje mobiliojoje grupėje gali nesimokyti. Ugdymas tokiems asmenims organizuojamas vadovaujantis LR Švietimo ir mokslo ministro 2003 m. birželio 4 d. įsakymu Nr. ISAK- 789 „Dėl užsieniečių, atvykusių dirbti arba gyventi į LR, vaikų ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinimo“ (Žin., 2003, Nr. 57-2554). Šiame dokumente nustatyta

išlyginamųjų klasių ir išlyginamųjų mobiliųjų grupių komplektavimo ir organizavimo tvarka, mokymosi apskaita ir pasiekimų įteisinimas.

Užsieniečių mokinių ugdymo LR bendrojo lavinimo mokyklose finansavimą reglamentuoja 2003 m. gruodžio 16 d. nutarimas Nr. 1617 „Dėl LR Vyriausybės 2001 m. birželio 27 d. nutarimo Nr. 785 „Dėl bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo reformos priemonių įgyvendinimo“ pakeitimo“ ir konkrečiai - „Moksleivio krepšelio ir sutartinių moksleivių apskaičiavimo metodikos“ 3 priedas (LR Vyriausybės 2003 m. gruodžio 16 d. nutarimo Nr. 1617 redakcija). Remiantis šiuo dokumentu, lyginant su kitais mokiniams, užsieniečiams skiriamas 10 % didesnis lėšų kiekis nei kitiems mokiniams (žiūr. 2 priedą). Kai kuriais atvejais užsieniečių mokinių ugdymas [papildomai] nefinansuojamas, pvz., kai mokins mokosi savarankiškai (mokomas namuose). Papildomų lėšų užsieniečių mokinių ugdymo organizavimui neskiriama: specialiosioms ir suaugusiųjų bendrojo lavinimo mokykloms; neįgaliųjų vaikų klasėms (specialiosioms klasėms ir lavinamosioms klasėms); priešmokyklinio ugdymo grupėms (gyvenviečių pradinėms, kuriose mokosi iki 80 mokinių); pagrindinėms, kuriose mokosi iki 130 mokinių, mokykloms; gyvenviečių mokykloms ir ikimokyklinėms įstaigoms; savivaldybių centro ir miesto bendrojo lavinimo mokykloms ir ikimokyklinio ugdymo įstaigoms

ES ir kitose valstybėse šių užsieniečių mokinių ugdymo finansavimo klausimai sprendžiami labai įvairiai. Dažniausiai centrinė šalies švietimo administracija apibrėžia tam tikro dydžio papildomą finansavimą, skiriamą imigrantų vaikų mokymui. Kartais dar skiriamos papildomos lėšos šiems tikslams regionui, tam tikrai vietai ar mokyklai. Priklausomai nuo šalies švietimo sistemos centralizacijos / decentralizacijos lygio, mokykla turi mažesnes ar didesnes galimybes naudoti šias lėšas savo nuožiūra. Daugelyje šalių (Belgijoje, Danijoje, Olandijoje, Jungtinėje Karalystėje (Anglijoje ir Velse), Norvegijoje) vietiniai švietimo valdymo organai ar netgi pačios mokyklos yra visiškai atsakingos už šių lėšų paskirstymą ir panaudojimą. Keliose šalyse (Čekijoje, Islandijoje, Lietuvoje) galioja griežtos normos dėl imigrantų mokinių skaičiaus, jų atvykimo į šalį laiko ir kt., jei mokyklos nori gauti papildomą finansavimą. Pvz., Islandijoje papildomas finansavimas skiriamas tuo atveju, jei praeitais metais į šalį atvyko ne mažiau kaip 12 mokyklinio amžiaus imigrantų.

Administracinių vienetų funkcijų, atsakomybių ir kompetencijų reglamentavimas. Švietimo ir mokslo ministerijos, savivaldybių administracijų švietimo padalinių ir mokyklų direktorių funkcijos, atsakomybės bei kompetencijos reglamentuojamos 2003 m. birželio 4 d. LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymu „Dėl užsieniečių, atvykusių dirbti arba gyventi į LR, vaikų ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinimo“ Nr. ISAK-789.

Įsakyme nustatyta:

A) Švietimo ir mokslo ministerija:

- prižiūri, kaip mokyklų steigėjai organizuoja užsieniečių vaikų ugdymą;
- kaupia mokyklų steigėjų teikiamą informaciją apie besimokančius užsieniečių vaikus;
- inicijuoja valstybinės lietuvių kalbos, sociokultūrinių bei kitų mokymo priemonių, reikalingų užsieniečių vaikų ugdymui, rengimą ir leidybą;
- koordinuoja šalies pedagogų, dirbančių su užsieniečių vaikais, kvalifikacijos tobulinimą;
- inicijuoja, kad kursas apie užsieniečių vaikų ugdymą būtų įtrauktas į Lietuvos aukštųjų mokyklų, rengiančių pedagogus, studijų programas;
- bendradarbiauja su Vidaus reikalų, Socialinės apsaugos ir darbo bei kitomis ministerijomis, šalies ir užsienio institucijomis užsieniečių vaikų ugdymo srityje.

B) Savivaldybių administracijų švietimo padaliniai:

- skiria specialistą koordinuoti užsieniečių vaikų ugdymo organizavimą savivaldybės teritorijoje;
- vykdo užsieniečių vaikų ugdymo organizavimo mokyklose priežiūrą;
- kaupia ir tvarko informaciją apie atvykusius į mokyklas užsieniečių vaikus, teikia ją Švietimo ir mokslo ministerijai;
- užtikrina savivaldybės pedagogų, dirbančių su užsieniečių vaikais, kvalifikacijos tobulinimą;
- bendradarbiauja su Švietimo ir mokslo ministerija, Vidaus reikalų, Socialinės apsaugos ir darbo bei kitomis ministerijomis, šalies ir užsienio institucijomis užsieniečių vaikų ugdymo srityje.

C) Mokyklų direktoriai:

- informuoja steigėją apie atvykusius į mokyklą užsieniečių vaikus;
- paveda vienam iš direktoriaus pavaduotojų organizuoti užsieniečių vaikų ugdymą mokykloje;
- sudaro komisiją mokinio mokymosi užsienyje pasiekimams įvertinti;
- sudaro sąlygas mokiniui likviduoti atskirų dalykų programų skirtumus ir ugdymosi spragas, tvirtina individualias jų ugdymo programas ir pedagogų tarybai pritarus nustato atsiskaitymų tvarką;
- sudaro individualų ugdymo planą ir pamokų tvarkaraštį, atsižvelgę į konkrečias sąlygas, užsieniečio mokinio pasirengimą ir kalbos mokėjimą;
- sudaro sąlygas užsieniečių vaikams, nemokantiems valstybinės lietuvių kalbos, intensyviai jos mokytis;
- esant reikalui, tėvų arba globėjų pageidavimu steigia priešmokyklinio ugdymo grupes vaikams, nemokantiems lietuvių kalbos;
- tėvams, globėjams ar patiems mokiniams pageidaujant (pagal galimybes) sudaro sąlygas mokytis gimtosios kalbos.

Įsakymo vykdymą kontroliuoja LR Švietimo ir mokslo ministerijos sekretorius.

1.1.2. Užsieniečių mokinių ugdymo organizavimas Lietuvoje ir Europos Sąjungoje

Užsieniečių mokinių ugdymo organizavimo ES šalyse - narėse patirtis. Teisinis pagrindas šiai pagalbai pradėtas kurti 1977 m., kai Europos Taryba patvirtino Direktyvą dėl darbuotojų migrantų vaikų mokymo 77/486/EEB. Darbai pratęsti 2002-2003 m.

Integrating Immigrant Children into Schools in Europe (2004):

- apibrėžiama pagalba imigrantų vaikams dėl priėmimo į mokyklą tvarkos, mokyklos pasirinkimo ir įsitraukimo į mokyklą;
- pateikiami informacijos prieinamumo mokiniams reikalavimai;
- aptariama pagalba, kurią reikėtų teikti vaikams organizaciniais klausimais ir adaptuojantis naujoje aplinkoje, kai mokiniui reikia įveikti psichologines problemas.

Taigi svarbu užtikrinti informacijos „tekėjimą“ tarp namų ir mokyklos, ypač jei namuose kalbama kita nei mokykloje kalba. Informavimo ir orientavimo priemonės apima:

- rašytinės informacijos apie mokyklą pateikimą;
- vertėjų parūpinimą;
- asmenų ar tarnybų, atsakingų už specialius išteklius, paskyrimą;
- papildomų susitikimų su imigrantų mokinių tėvais organizavimą;
- informavimą apie priešmokyklinį ugdymą.

Imigrantų mokinių **pasiekimų lygiui** prieš pradedant mokytis ES šalyse **nustatyti taikomos dvi strategijos**:

- Daugumoje ES šalių bendrojo lavinimo mokyklų mokytojas ar mokyklos vadovas vertina kiekvieno mokinio pasirengimą toje mokykloje priimta tvarka, kuri nėra griežčiau reglamentuota.
- Skiriant mokinį į tam tikrą klasę, dažniausiai vadovaujamas vaiko amžiaus kriterijumi.
- Šalyje gali būti priimta tam tikrų formalių kriterijų sistema (pvz., privalu pateikti ankstesnio mokymosi pažymėjimus ir tam tikrų testų ar kitų instrumentų pagalba tikrinamas atitikimas toje šalyje reikalaujamam žinių lygiui).

Šalies, į kurią atvyko užsienietis mokinis, kalbos mokymas. Siekiant padėti mokiniui lengviau integruotis, kuriama tam tikra mokyklos kultūra, skatinanti imigrantų vaikų socializaciją. Pirmasis žingsnis čia yra nustatymas, ar vaikas pakankamai gerai moka kalbą, kuria bus mokoma. Jeigu ne, teikiama speciali pagalba šiems užsieniečio mokinio poreikiams patenkinti. Gali būti taikomi du modeliai (*Integrating Immigrant Children into Schools in Europe*, 2004):

- *Integruotas modelis*, kai imigrantų vaikai paskiriami į klases kartu su tokio pat amžiaus ar kiek mažesniais vaikais; lingvistinė pagalba teikiama individualiai; organizuojamas papildomas mokymas, kai mokykloje mokoma kalbos po privalomųjų užsiėmimų.

- *Atskiro* (angl k. - *separate*) *mokymo modelis*: 1) imigrantų vaikai tam tikrą laikotarpį mokosi atskiroje grupėje; 2) ilgalaikės priemonės, kai formuojamos specialios klasės mokykloje vieneriems ar keleriems mokslo metams, priklausomai nuo kalbos mokėjimo lygio.

Mokykloje galimi įvairūs pagalbos imigrantų vaikams būdai (*Integrating Immigrant Children into Schools in Europe*, 2004):

- **pagalba kompensuojant kalbos mokėjimo trūkumus** (įvairios kalbos mokymo formos: individualiai, mažose grupėse ir kt.);

- **pagalba tam tikrų dalykų mokymesi** (pvz., mokoma individualiai ar mažose grupėse, kai kurių dalykų pasiekimai kurį laiką nevertinami);

- **sumažinamas mokinių skaičius klasėje.**

Specialistai, atsakingi už pagalbos imigrantų vaikams mokykloje įgyvendinimą, daugumoje šalių (pvz., Jungtinėje Karalystėje, Prancūzijoje, Italijoje) yra klasių mokytojai, kuriems padeda pagalbininkas ar mokyklos administracijos narys. Mokytojų pagalbininkai įgyvendina įvairias imigrantų vaikams reikalingas pagalbos priemones. Tokių pagalbininkų parengimas leidžia mokytojams padėti mokytis kalbos ir pagrindinių dalykų bei gebėjimų – skaitymo, rašymo ir matematikos. Pvz., Vokietijoje, Graikijoje, Slovėnijoje ir Slovakijoje mokytojai yra specialiai rengiami spręsti imigrantų vaikų lingvistines ir edukacines problemas. Tačiau šie mokytojai dirba pagal atskiro mokymo modelį, t. y. moko imigrantų vaikus atskirose klasėse ar grupėse vaikų darželiuose, bendrojo lavinimo mokyklose ar pabėgėlių centruose. Kalbant apie darbo užmokestį, tikrai Čekijos mokytojai, dirbantys su imigrantų vaikais, gauna didesnę atlyginimą. Kipro mokytojams už darbą su klasėmis, kuriose yra imigrantų vaikų, mažinama darbo laiko trukmė (*Integrating Immigrant Children into Schools in Europe*, 2004).

1.1.3. Tarpkultūrinis ugdymas: imigrantų kultūros pripažinimas mokykloje

Pagalba imigrantų vaikams ES teikiama dviejose srityse:

- Vaikams mokantis bent vieną priimančios šalies valstybinę kalbą, kad vaikai galėtų ja mokytis ir bendrauti.

- Užtikrinant vaikų gebėjimus toliau bendrauti gimtąja kalba ir integruoti savąjį kultūrinį paveldą, išlaikyti artimą ryšį su gimtąja kultūra ir religija.

Dauguma ES šalių garantuoja imigrantų vaikams galimybę mokytis savo gimtosios kalbos. Gimtosios kalbos ir kultūros palaikymui skirtos priemonės gali būti grįstos dvišaliu susitarimu tarp šalių, tačiau dažniausiai jų teikimas yra mokyklos ar municipaliteto kompetencijoje. Kartais kalbos mokymas skiriamas ir mokiniams, ir jų tėvams. Dažnai kalbos mokymas derinamas su gimtosios šalies ir jos istorijos pažinimu.

Kai kuriose šalyse įstatymais reglamentuojamas dienos režimo mokykloje pritaikymas kultūros ir religijos ypatumams atskleisti arba imigrantų mokinių poreikiams patenkinti (pvz., meniu, apranga, religinės šventės). Dažniausiai tokį pritaikymą atlieka mokykla arba municipalitetai.

Visos ES šalys skiria dėmesį tarpkultūriniam požiūriui, kuris apibrėžiamas kaip visuma procesų, kuriuose kuriami santykiai tarp kultūrų. Tai priemonės, skirtos ne tik imigrantų, bet ir nuolatinių gyventojų vaikams. Jomis siekiama valdyti kultūrinę įvairovę mokyklose, siekti tarpusavio supratimo. Tarp šalių nemaža skirtumų suvokiant šių priemonių tikslus ir parenkant jiems adekvačias įgyvendinimo priemones. ES šalių ugdymo turinyje išryškėja trys pagrindinės dimensijos (*Integrating Immigrant Children into Schools in Europe*, 2004):

- Mokymas apie kultūrinę įvairovę, kuriuo siekiama ugdyti mokinių pagarbą ir toleranciją.
- Tarptautinė dimensija – tarptautinių santykių ekonominiai ir socialiniai aspektai, padedantys suprasti šiuolaikinę kultūrinę įvairovę ir jos istorinį bei socialinį kontekstą.
- Europinė dimensija, kuri koncentruojama į Europos gyventojų kultūrinės charakteristikas, Europos integracijos istoriją ir bendrą reikšmingumą bei padeda plėtoti europinio identiteto jausmą.

Daugelyje ES šalių tarpkultūrinis ugdymas yra vienas svarbiausių nacionalinio ugdymo turinio (*curriculum*) tikslų, įtvirtintų švietimo dokumentuose (Bulgarija ir Islandija yra išimtys). Dažniausiai akcentuojamos mokymosi temos, puoselėjamos vertybės ir gebėjimai. Nemaža šalių siekia jas ugdyti integruoto ugdymo pagalba. Dalykai, į kuriuos ypač dažnai integruojamas tarpkultūrinis požiūris, yra: istorija ir geografija, užsienio kalbos, religija, priimančios šalies kalbos mokymosi užsiėmimai, pilietinis ir politinis ugdymas, sociologija, etika (pvz., Estijoje, Italijoje, Austrijoje, Portugalijoje, Švedijoje).

Daugiau nei pusėje ES šalių (pvz., Belgijoje, Čekijoje, Danijoje, Vokietijoje, Ispanijoje, Liuksemburge, Lenkijoje, Portugalijoje, Suomijoje, Jungtinėje Karalystėje, Rumunijoje) tarpkultūrinis ugdymas vykdomas kaip popamokinė veikla, integruojama į mokyklinį gyvenimą. Tai gali būti ir papildomas ugdymas (pvz., švenčių organizavimas), mokinių mainai, mokinių susitikimai su imigrantų bendruomenių atstovais.

Mokytojų rengimas tarpkultūriniam ugdymui yra labai svarbus. Svarbiausi gebėjimai – pastebėti tautinius ar rasinius stereotipus mokinių tarpe ir patiems būti laisviems nuo jų. Šie gebėjimai gali būti įgyjami pirminiame arba tęstiniame mokytojų rengime. Svarbus ne tik teorinis parengimas, bet ir gebėjimas racionaliai veikti konkrečiose situacijose. Lietuvoje šie aspektai yra sudėtinė pirminio mokytojų rengimo dalis. Apie šių priemonių efektyvumą kol kas žinoma palyginti nedaug, kadangi daug kur jos pradėtos diegti neseniai.

Kultūrinė kompetencija kaip aktualus užsieniečių mokinių ugdymo [organizavimo] aspektas.
Švietimo sistema iš esmės yra orientuota į mokinių pagarbos kitam asmeniui ir tolerancijos kitokioms

grupėms (nei konkretus žmogus priklauso), gebėjimo suprasti kitų ir savo kilmę bei vertybes ir tradicijas, ugdymą. Vienas iš šešių pagrindinių ugdymo uždavinių Lietuvoje - sudaryti *mokiniams sąlygas įgyti sociokultūrinio raštingumo pagrindus, padėti išsiugdyti asmeninę, socialinę, pažinimo bei kultūrinę kompetenciją, reikalingą sėkmingam iškylančių asmeninio bei socialinio gyvenimo klausimų sprendimui* (Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, 2003, p. 8).

Teoriškai kultūrinė kompetencija – tai daugiau nei vien žinių apie kitą etninę / kultūrinę grupę įsisavinimas. Tai – *žinių, nuostatų ir gebėjimų kompleksas*. Kultūrinė kompetencija - *gebėjimas galvoti, jausti ir kartu veikti tokiais būdais, kuriais pripažįstama ir gerbiama etninė, kultūrinė ir multietninė įvairovė bei suvokiamas multikultūrinių situacijų specifiškumas* (LeRoux, 2002). Būti kompetentingu tarpkultūriniame (angl. k. – *cross – cultural*) veikime reiškia mokytis naujų elgesio modelių ir efektyviai juos diegti konkrečiose situacijose. *Būti kultūriškai kompetentingu* ar turėti kultūrinį suvokimą / supratimą *neriškia, jog reikia žinoti viską apie kiekvieną kultūrą*.

Rodriguez (1999) nuomone, kultūrinė kompetencija neįgyjama tampant kitos kultūros nariu per paviršinių, visiems laisvai prieinamų elementų (pvz., papročių, kalbos, aprangos ar elgesio) perėmimą. Autorius teigia, jog tokia paviršutiniška identifikacija gali tapti manipuliatyvia. Atsisakyti savo kultūrinio identiteto ir perimti kitą nėra pagarbos reiškimas, bet greičiau įrodymas, jog ir šitos kultūros gali būti lengvai atsisakyta. Tai demonstruoja nepagarbą savai kultūrai. Kultūra apima ne vien papročius ar elgesį, bet ir vertybes, požiūrius bei įsitikinimus. Jei papročiai ir elgesys gali būti pakankamai lengvai perimami, tai vertybės, požiūriai bei įsitikinimai reikalauja gerokai gilesnių ir fundamentalesnių suvokimų bei pokyčių. Kultūrinė kompetencija ugdytina / diegtina dviem lygmenimis: *asmens* ir *organizacijos*.

Kultūrinė kompetencija yra besivystantis procesas, pasireiškiantis per tęstinumą (angl. k. – *continuum*). Egzistuoja šešios kultūrinės kompetencijos būsenos (Cross, 2001; Williams, 2001; Hanley, 1999):

- 1) kultūrinė destrukcija;
- 2) kultūrinis neįgalumas;
- 3) kultūrinis aklumas;
- 4) kultūrinė iki-kompetencija;
- 5) kultūrinė kompetencija;
- 6) kultūrinis profesionalumas.

Kultūrinės kompetencijos būsenos pasiekiamos eiliškumo principu: nuo vienos prie kitos. Egzistuoja trys esminiai elementai kultūrinės kompetencijos vystyme (Williams, 2001; Hanley, 1999):

1. Savęs pažinimas / suvokimas
2. Patirtis ir žinios apie konkrečią kultūrą
3. Pozityvus pokytis arba veiksmas, sąlygojantis sėkmingą interakciją su identifikuota kultūra.

Tai reiškia, kad organizuojant užsieniečių mokinių ugdymą Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose svaifbu išlaikyti dermę tarp dviejų pagrindinių aspektų: savosios etnokultūros puoselėjimo ir žinių bei žinojimo apie kitas kultūras. Ugdymo turinys ir jo įgyvendinimo programa turėtų atliepti pliuralistinėms perspektyvoms. Visiems mokiniams turi būti suteikiamos ne vien pilietiškumo žinios ir gebėjimai, bet būtina ugdyti asmenybes, kurie būtų laisvi nuo išankstinių ir primestų stereotipų visuomenėje (McLaughlin, 1997).

McLaughlin (1997) sako, kad etninių mažumų grupėms turėtų būti leidžiama ir jos turėtų būti netgi skatinamos išsaugoti savo identiškumą bendroje sistemoje. Jos turi būti laisvos išsaugoti tuos elementus, kuriuos pačios mano esant svarbiausiais etniniam identitetui – nesvarbu, ar kalbama apie priklausymą tam tikrai religijai, ar apie gimtosios kalbos išsaugojimą namuose ir etninėje bendruomenėje, nebijant kitų grupių nepalankaus nusistatymo ar persekiojimų. Tačiau tyrimai atskleidžia, jog ne visada praktikoje šių principų yra laikomasi.

2005 m. sausio – gegužės mėn. šešiuose Lietuvos miestuose / miesteliuose: Kaune, Vilniuje, Šiauliuose, Radviliškio mieste ir rajone, Mažeikių mieste ir rajone, Kybartuose Jonušaitė ir Žydžiūnaitė (2005) atliko pilotinį tyrimą, kuriame dalyvavo 133 pedagogai ir mokyklų vadovai. Buvo tirtas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų pasirengimas (plačiąja prasme) priimti kitų kultūrų atstovus. Paaiškėjo, jog respondentai yra linkę labai aukštai vertinti savo kultūrinės kompetencijos būvį, tačiau mokyklos yra menkai pasirengusios ne tik užsieniečių, bet ir kitataučių mokinių ugdymui. Mokyklų kultūrinės kompetencijos lygmuo yra ganėtinai žemas, nors iš esmės gauti tyrimo rezultatai ir nenutolsta nuo anksčiau užsienio šalyse vykdytų tyrimų rezultatų (pvz., Cross (1989) tyrimai atskleidė, kad geriausiu atveju dauguma žmogiškąsias paslaugas vaikams ir šeimoms teikiančių institucijų yra tarp kultūrinio neįgalumo ir kultūrinio aklumo).

Jonušaitės ir Žydžiūnaitės (2005) tyrimo rezultatai atskleidė takoskyrą tarp mokyklų, kuriose mokosi užsieniečiai mokiniai, ir homogeniškų (tiek personalo, tiek ir mokinių atžvilgiu) mokyklų: aukštesnį kultūrinės kompetencijos - kultūrinės iki-kompetencijos - būvį pasiekusios pirmosios, o antrosios šiuo metu išgyvena kultūrinio aklumo būseną. Išryškėjo keletas su kultūrinės kompetencijos būseną susijusių aspektų: 1) mokyklose nepakankamas dėmesys skiriamas [vietiniams] tyrimams ir darbo metodų su kitataučiais / užsieniečiais tobulinimui; 2) iš dalies pasireiškia orientacija į mokytojo, bet ne mokinio poreikius; 3) vyrauja nuostata - „dominuojančios kultūros veiklos principai yra universalūs“; 4) iš dalies mokykloje pasitaiko destruktivių nuostatų, politikų ir praktikų kitų kultūrų atžvilgiu. Atkreiptinas dėmesys į paskutiniuosius du faktus. Dominuojančios kultūros veiklos principų laikymas universaliais, Cross (2001) nuomone, organizacijos teikiamas paslaugas paverčia iš esmės nenaudingas mažumoms, nes ignoruojamos stipriosios mažumų kultūrų pusės, skatinama kultūrinė asimiliacija, į mažumų atstovus žiūrima per kultūrinės deprivacijos prizmę. Todėl organizuojant užsieniečių mokinių ugdymą Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose turėtų būti koncentruojamasi ne

vien tik į tikslinės grupės – užsieniečių mokinių – ugdymą, bet ir į aplinkos, kurioje tokie mokiniai mokosi, tobulinimą. Vertėtų daugiau dėmesio skirti ne vien tiesioginio ugdymo proceso organizavimui, bet ir mokytojų bei mokinių kultūrinės kompetencijos vystymui. Nuo to, kiek mokyklos ir jų bendruomenės yra kultūriškai kompetentingos nemaža dalimi priklauso ir užsieniečių ugdymo proceso efektyvumas.

1.1.4. Užsieniečių vaikų ugdymo organizavimas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose

Daug dėmesio užsieniečių vaikų ugdymui skiriama LR *Švietimo įstatyme* (2003). Šio įstatymo 5 str. „Švietimo sistemos principai“ 1 p. įteisinta nuostata, kad Lietuvoje vienas svarbiausių švietimo principų yra lygios galimybės – švietimo sistema yra socialiai teisinga, ji užtikrina asmenų lygybę, nepaisant jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų; kiekvienam asmeniui ji laiduoja švietimo prieinamumą, bendrojo išsilavinimo bei pirmosios kvalifikacijos įgijimą ir sudaro sąlygas tobulinti turimą kvalifikaciją ar įgyti naują.

Užsieniečių priėmimas į mokyklas vyksta bendra tvarka (kaip ir kitiems Lietuvos mokiniams). LR Vyriausybės patvirtinti norminiai aktai užtikrina visų užsieniečių vaikams, nepriklausomai dėl kokių priežasčių atsidūrusiems Lietuvoje, galimybę lankyti bendrojo lavinimo, profesines ar aukštesnias mokyklas, ugdyti ikimokyklinio amžiaus užsieniečių vaikus ikimokyklinio ugdymo įstaigose, tėvams arba globėjams pageidaujant organizuoti užsieniečių vaikų priešmokyklinį ugdymą.

Įstatyme nurodoma, kad LR piliečiams ir užsieniečiams, turintiems teisę nuolat gyventi ar laikinai apsigyventi LR, privalomas ir valstybės garantuojamas ugdymas iki 16 m. pagal pradinio ir pagrindinio ugdymo programas. Pradinio ugdymo klasę vaikas pradeda lankyti, kai tais kalendoriniais metais jam sueina 7 m. Ši nuostata yra taikoma ir užsieniečių vaikams. Jiems, kaip ir visų Lietuvos piliečių vaikams, suteikiama galimybė pagal gebėjimus ir polinkius rinktis švietimo programas, skirtingus jų variantus, modulius, dalykų kursų programas. Mokinys taip pat renkasi švietimo programą vykdančią mokyklą, kitą švietimo teikėją arba LR Švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka savarankišką mokymąsi, be privalomųjų mokomųjų dalykų, jų skirtingų programų (kursų), gali mokytis mokyklos siūlomų pasirenkamųjų dalykų. Neformaliojo švietimo programas ir savišvietą asmuo renkasi laisvai. Valstybinėje ir savivaldybės mokykloje mokymas visiems mokiniams, tarp jų ir užsieniečių vaikams, pagal priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo ir aukštesniųjų studijų programas yra nemokamas; mokinys, besimokantis pagal pradinio, pagrindinio ugdymo programas, vadovėliais naudojasi nemokamai, o besimokantis pagal vidurinio ugdymo ar pagrindinio profesinio mokymo programas, - iš dalies aprūpinamas vadovėliais iš mokyklos vadovėlių fondo, įvertinus tėvų (rūpintojų) ir mokinio socialinę padėtį.

Užsieniečių, atvykusių dirbti į Lietuvą, vaikams, pareiškusiems norą mokytis bendrojo lavinimo mokykloje, siekiant juos greičiau integruoti į Lietuvos švietimo sistemą, atskiros klasės nesteigiamos, jie yra ugdomi vienoje klasėje su visais vaikais.

Kitu atveju 2005–2007 m. *bendrojo lavinimo mokyklų bendruosiuose ugdymo planuose* (2005) 55 punktu yra numatyta galimybė steigti **išlyginamąsias klases**, „užsieniečių vaikams, nemokantiems lietuvių kalbos ir norintiems pradėti arba tęsti mokymąsi Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose“. Steigėjo sprendimu išlyginamoji klasė steigiamą vienoje iš kelių rajono (miesto) pagrindinių, vidurinių mokyklų ar gimnazijų. Steigėjas (jo administracijos švietimo padalinys) numato finansavimo galimybes, informuoja visuomenę ir mokinių tėvus apie teikiamas paslaugas, nustato priėmimo į išlyginamąsias klases tvarką. Žinias apie užsieniečių vaikus ir mokinius, pageidaujančius mokytis išlyginamosiose klasėse, mokyklų vadovai pateikia savivaldybės administracijos švietimo padaliniui. Mokiniai mokyklai, kurioje bus steigiamos išlyginamosios klasės, pateikia prašymus, kurių dalykų (dalykų blokų) norėtų mokytis. Užsieniečių vaikai išlyginamosiose klasėse be lietuvių kalbos, jiems pageidavus, gali būti mokomi ir kitų dalykų: Lietuvos istorijos, geografijos ir kt. Mokykla, kurioje steigiamą išlyginamoji klasė, rengia individualų klasės ugdymo planą ir lankstų tvarkaraštį. Individualus klasės ugdymo planas sudaromas taip, kad maksimalus savaitinių pamokų skaičius mokiniui neviršytų 28, papildomajam ugdymui ir mokyklos nuožiūra skirstomų pamokų skaičius neviršytų 10 savaitinių valandų. Ugdymo planas sudaromas taip, kad mokiniai galėtų mokytis modulinio būdu. Jiems gali būti siūlomi kelių tipų dalyko moduliai: pasiekimų spragoms kompensuoti, pagilinti dalyko žinioms ir gebėjimams, naujam dalyko ugdymo turiniui išmokti. Bendriesiems ir specialiesiems gebėjimams ugdyti mokykla gali siūlyti projektinius darbus, debatus, išmokti naudotis naujomis informacijos ir komunikacijos technologijomis. Mokiniai gali mokytis visų dalykų, išvardytų atitinkamos klasės ugdymo planų lentelėje, tik tam tikro bloko, pvz., humanitarinio, tikslųjų ar gamtos mokslų, menų bloko, ar atskirų mokomųjų dalykų. Grupėje turi būti ne mažiau kaip 5 mokiniai.

Remiantis *Bendrojo lavinimo mokyklų 2005–2007 m. bendraisiais ugdymo planais* (2005 m. balandžio 20 d., 3 skyriaus 36 punktas), užsieniečių ir Lietuvos piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi ir dirbti LR, vaikų ugdymas organizuojamas tokia tvarka:

- apie atvykusius iš kitų šalių mokinius mokyklos vadovai informuoja mokyklos steigėją (jo administracijos švietimo padalinį);
- steigėjas (administracijos švietimo padalinys) apie atvykusius mokinius raštu informuoja Švietimo ir mokslo ministeriją;
- užsienyje įgyto pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo pasiekimus nustato mokykla, į kurią kreipėsi mokinys, pageidaujantis tęsti mokymąsi (jei reikia įveikti kurių nors dalykų programų skirtumus, mokyklos mokytojų taryba, atsižvelgdama į mokinio pageidavimus, sudaro sąlygas mokiniui įveikti atsilikimą ir atsiskaityti);

- užsieniečių vaikai, nemokantys valstybinės kalbos ir norintys pradėti ar tęsti mokymąsi Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose, vienerius mokslo metus mokomi lietuvių kalbos 55 punkto nustatyta tvarka.

- mokiniams, kurių gimtoji kalba yra kita negu mokymosi mokykloje kalba, pageidaujant, jei susidaro ne mažesnė kaip 5 mokinių grupė ir yra tos kalbos mokytojas specialistas, jie gali būti mokomi gimtosios kalbos, nedidinant maksimalaus mokinio pamokų skaičiaus per savaitę.

Užsieniečių vaikų gimtosios kalbos ugdymo galimybės Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose.

Lietuvos teisiniais dokumentais numatytas mokinių užsieniečių gimtosios kalbos mokymas, tačiau jis turi nemažai apribojimų (turi susidaryti ne mažiau kaip 5 mokinių grupė, turi būti tos srities kvalifikaciją turintis mokytojas).

Bendrojo lavinimo mokyklų 2005–2007 m. bendruosiuose ugdymo planuose (2005) 43.3. p. sakoma, jog „mokiniam, kurių gimtoji kalba yra kita negu mokymosi mokykloje kalba, pageidaujant, jei susidaro ne mažesnė kaip 5 mokinių grupė ir yra tos kalbos mokytojas specialistas, jie gali būti mokomi gimtosios kalbos, nedidinant maksimalaus mokinio pamokų skaičiaus per savaitę“. *Integrating Immigrant Children into Schools in Europe* (2004) teigiama, jog Lietuvoje tai nesunkiai galima realizuoti rusų, lenkų, tautybės vaikams, nes šalyje veikia gana platus tinklas mokyklų, kuriose mokomosios kalbos yra rusų ir lenkų. Nėra sunkumų mokytis gimtosios kalbos moksleiviams, kurių gimtoji kalba yra anglų, vokiečių arba prancūzų, nes šalyje yra parengta nemažai šių kalbų mokytojų. Lietuvoje veikia apie 40 sekmadieninių mokyklų, kurias lanko armėnų, baltarusių, ukrainiečių, totorių, rumunų, vokiečių, graikų, žydų ir kt. tautybių vaikai, norintys mokytis gimtosios kalbos, susipažinti su savo tautos papročiais. Bendrojo lavinimo mokyklų Bendruosiuose ugdymo planuose numatoma galimybė organizuoti ugdymą dviem kalbom užsieniečių vaikams - gimtąja kalba ir lietuvių valstybine kalba, taip pat įteisinta galimybė per kai kurių dalykų pamokas dirbti dviem mokytojams: vienas – dalyko mokytojas, kitas – vaikų gimtosios kalbos mokytojas, padėjėjas konsultantas. Bendrieji ugdymo planai taip pat teikia galimybių mokytis gimtosios kalbos (tėvų ar pačių vaikų pageidavimu) pasirenkant tam tikrą ugdymosi modulį arba tam panaudojant papildomam ugdymui skirtas valandas.

Švietimo ir mokslo ministerija, bendradarbiaudama su Švietimo plėtotės centro specialistais bei Olandijos ekspertais, yra parengusi ir paskelbusi rekomendacijas užsieniečių vaikų gimtajai kalbai ugdyti. LR Vyriausybės 2001 m. gegužės 17 d. nutarimu Nr. 572 patvirtintoje Prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos tvarkoje nurodyta, kad sudarius sutartį su mokykla, gimtosios kalbos užsiėmimai gali būti apmokami iš prieglobstį gavusių užsieniečių Socialinės integracijos programai skirtų lėšų.

Valstybinės kalbos ugdymo organizavimas užsieniečių vaikams. LR Švietimo įstatymo 30 str. „Teisė mokytis valstybine ir gimtąja kalba“ nurodoma, kad kiekvienam LR piliečiui ir užsieniečiui, turinčiam teisę nuolat gyventi ar laikinai apsigyventi LR, garantuojamas mokymas valstybine lietuvių kalba ir valstybinės lietuvių kalbos mokymasis.

„Lietuvių kalbos ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose strategijoje 2004-2009 m.“ (2003) teigiama, jog „yra parengti teisiniai dokumentai, reglamentuojantys ir garantuojantys užsieniečių vaikų ugdymą Lietuvoje. Tačiau patirties ir metodikų, kaip gali būti ugdomi užsieniečių vaikai, ypač turint galvoje jų menką arba visišką lietuvių kalbos nemokėjimą, Lietuvoje dar labai nedaug. Parengtos rekomendacijos, kaip organizuoti užsieniečių vaikų valstybinės kalbos ugdymą, parengta lietuvių kalbos, kaip negimtosios, mokymo metodikos kurso koncepcija ir programa: Salienė, Žemaitis „Migruojančių darbuotojų vaikų ugdymas“; parengtas lietuvių kalbos vadovėlis ir mokytojo knyga: Prosniaikova, Stumbrienė „Mano ir tavo šalis Lietuva“ (Vilnius, Kronta, 2003)“.

LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymo „Dėl užsieniečių ir LR piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi ir dirbti LR, vaikų ir suaugusiųjų ugdymo išlyginamosiose klasėse ir išlyginamosiose mobiliosiose grupėse tvarkos“ (2005 m. rugsėjo 1 d., Nr. ISAK-1800) 1 sk. 3 punktas skelbia, jog „nemokantys lietuvių kalbos mokiniai prieš pradėdami nuoseklų mokymąsi bendrojo lavinimo mokykloje vienerius metus mokosi lietuvių kalbos **išlyginamojoje klasėje arba išlyginamojoje mobiliojoje grupėje**“.

Bendrojo lavinimo mokyklų 2005–2007 m. bendruosiuose ugdymo planuose (2005 m. balandžio 20 d., 5 skyriaus 55 punktas), sakoma:

- išlyginamosios klasės steigiamos užsieniečių vaikams, nemokantiems lietuvių kalbos ir norintiems pradėti arba tęsti mokymąsi Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose;
- steigėjo sprendimu išlyginamoji klasė steigiama vienoje iš kelių rajono (miesto) pagrindinių, vidurinių mokyklų ar gimnazijų;
- steigėjas (jo administracijos švietimo padalinys) numato finansavimo galimybes, informuoja visuomenę ir mokinių tėvus apie teikiamas paslaugas, nustato priėmimo į išlyginamąsias klases tvarką;
- žinias apie užsieniečių vaikus ir mokinius, pageidaujančius mokytis išlyginamosiose klasėse, mokyklų vadovai pateikia savivaldybės administracijos švietimo padaliniui;
- mokiniai mokyklai, kurioje bus steigiamos išlyginamosios klasės, pateikia prašymus, kurių dalykų (dalykų blokų) norėtų mokytis;
- užsieniečių vaikai išlyginamosiose klasėse be lietuvių kalbos, jiems pageidavus, gali būti mokomi ir kitų dalykų: Lietuvos istorijos, geografijos ir kt.;
- mokykla, kurioje steigiama išlyginamoji klasė, rengia individualų klasės ugdymo planą ir lankstų tvarkaraštį;

- individualus klasės ugdymo planas sudaromas taip, kad maksimalus savaitinių pamokų skaičius mokiniui neviršytų 28, papildomajam ugdymui ir mokyklos nuožiūra skirstomų pamokų skaičius neviršytų 10 savaitinių valandų;
- ugdymo planas sudaromas taip, kad mokiniai galėtų mokytis modulinio būdu. Jiems gali būti siūlomi kelių tipų dalyko moduliai: pasiekimų spragoms kompensuoti, pagilinti dalyko žinioms ir gebėjimams, naujam dalyko ugdymo turiniui išmokti;
- grupėje turi būti ne mažiau kaip 5 mokiniai.

Įsakyme „*Dėl užsieniečių ir LR piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi ir dirbti LR, vaikų ir suaugusiųjų ugdymo išlyginamosiose klasėse ir išlyginamosiose mobiliosiose grupėse tvarkos*“ (2005 m. rugsėjo 1 d., Nr. ISAK-1800) skelbiama, jog išlyginamosios klasės, išlyginamosios mobiliosios grupės lietuvių kalbos mokytoju skiriamas mokytojas, turintis valstybinės lietuvių kalbos mokymo patirtį ir gebantis bendrauti su mokiniais bent viena užsienio kalba. Su nemokančiu (-ais) užsienio kalbos (-ų) mokytoju gali dirbti antras užsienio kalbą mokantis mokytojas, padedantis bendrauti su mokiniais. Lietuvių kalbos mokymui išlyginamojoje klasėje skiriama nuo 20 iki 25 valandų per savaitę. Mokslo metus išlyginamojoje klasėje pradėjus nuo spalio–lapkričio mėnesio, lietuvių kalbos mokymui skiriama iki 28 savaitinių valandų per savaitę. Išlyginamojoje mobiliojoje grupėje lietuvių kalbos mokymas intensyvinamas ir individualizuojamas skiriant 20 savaitinių valandų per savaitę. Lietuvių kalbos mokytojas, atsižvelgdamas į lietuvių kalbos dalyko programai skirtų pamokų skaičių, parengia teminį planą. Antrąjį mokslo metų pusmetį į lietuvių kalbos ugdymo programą integruojamos Lietuvos istorijos, Lietuvos geografijos, pilietinio ugdymo temos, mokiniai supažindinami su bendrojo lavinimo dalykų terminais lietuvių kalba. Bendravimo lietuvių kalba įgūdžiams tobulinti išlyginamosios klasės, išlyginamosios mobiliosios grupės mokiniams rekomenduojama dalyvauti tos mokyklos papildomojo ugdymo veikloje, sudaromos sąlygos lankyti mokinių pomėgius atitinkančias aktyvaus judėjimo pratybas toje pačioje ar kitoje neformaliojo vaikų švietimo mokykloje.

Mobiliosiose grupėse vykstančių užsiėmimų metu siekiama kompensuoti mokymosi skirtumus tiems, kurie pradėjo mokytis kita (ne lietuvių) kalba. Vadovėliai užsieniečių mokymui naudojami tie, kurie skirti nacionalinėms mažumoms (dažnai – rusų tautybės) mokytis. Rekomenduojama skirti mokytojo pagalbininką mokant vaikus, kurie nemoka lietuvių kalbos arba intensyviai jos mokosi. Mokinių pasiekimus (ypač adaptacijos periodo metu) rekomenduojama vertinti ne pažymiais, o aprašant daromą pažangą. Imigrantų vaikams yra skirtas specialus vadovėlis, padedantis geriau pažinti Lietuvos visuomenę, kultūrą, šalies politinę organizaciją (*Integrating Immigrant Children into Schools in Europe*, 2004).

Mokymo priemonės užsieniečių mokiniams. *Integrating Immigrant Children into Schools in Europe* (2004) akcentuojama, jog užsieniečių vaikai lietuvių kalbos mokosi iš tautinių mažumų

mokyklų moksleiviams skirtų lietuvių kalbos mokymo priemonių komplektų, kuriuos sudaro mokinio knyga, pratybų sąsiuvinis, mokytojo knyga, garso įrašai. Kitų mokomųjų dalykų užsieniečių vaikai, atvykę į Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklas, mokosi iš tų pačių vadovėlių, kaip ir visi mokiniai, todėl labai svarbu, kad užsienietis mokinsys kaip galima greičiau pramoktų lietuvių kalbos. Bendrojo lavinimo mokyklų bendruosiuose ugdymo planuose yra rekomendacija, kad klasėje, gali dirbti du mokytojai, jei tai reikalinga mokiniams, nemokantiems valstybinės kalbos ir intensyviai jos besimokantiems. Švietimo ir mokslo ministerijos projekto, vykdyto kartu su agentūra SARDES, metu Olandijos užsienio reikalų ministerijos lėšomis parengtos ir išleistos trys bendru pavadinimu „Mano ir tavo šalis Lietuva“ knygos: lietuvių kalbos mokymo, sociokultūrinio ir pilietinio ugdymo vadovėliai bei mokytojo knyga:

- Sociokultūrinio ir pilietinio ugdymo vadovėliai skirti dirbti klasėje, kurią sudaro skirtingų tautybių vaikai, skirtingų kultūrų ir civilizacijų atstovai.
- Mokytojo knygoje spausdinami teisės aktai, reglamentuojantys užsieniečių integraciją; Jungtinės Karalystės, Austrijos mokslininkų, Lietuvos mokytojų praktikų straipsniai moksleivių ugdymo daugiakalbėje aplinkoje klausimais; paskelbta lietuvių kalbos kaip negimtosios mokymo metodikos kurso koncepcija ir programa. Antrąją mokytojo knygos dalį sudaro lietuvių kalbos bei sociokultūrinio ir pilietinio ugdymo vadovėlių mokytojo knygos.

Švietimo ir mokslo ministerijos Pagrindinio ir vidurinio ugdymo skyriaus, Švietimo plėtotės centro specialistai, formuojantys kalbų ugdymo politiką Lietuvoje bei rengiantys valstybinės lietuvių kalbos bendrąsias programas ir standartus, yra parengę rekomendacijas dėl užsieniečių vaikų valstybinės kalbos ugdymo organizavimo. Jose nurodoma, kad mokyklos, į kurią atvyko mokinsys iš kitos šalies, lietuvių kalbos mokytojas, remdamasis valstybinės kalbos bendrąja programa ir išsilavinimo standartais, atsižvelgdamas į moksleivio amžių ir lietuvių kalbos mokėjimo lygį, rengia individualią valstybinės kalbos programą.

Užsieniečių mokinių pasiekimų vertinimas. Užsieniečių mokinių, besimokančių pagal Bendrąsias ugdymo programas, pasiekimų vertinimas grindžiamas aiškiais, mokiniams žinomais kriterijais, susietais su Išsilavinimo standartais, skatinantis mokinių mokymosi pažangą, asmenybinių galių plėtojimą (*Integrating Immigrant Children into Schools in Europe*, 2004). Užsieniečių vaikų, besimokančių pradinėse klasėse, pasiekimų vertinimas grindžiamas ideografiniu (individualios pažangos) principu, orientuojantis į Išsilavinimo standartuose nusakytus kriterijus. Mokinių, besimokančių pagal pagrindinio ir vidurinio ugdymo programą, pasiekimams vertinti taikoma 10 balų sistema. Mokykla gali pasirinkti kitas vertinimo sistemas, nustatydama konvertavimo į dešimtbalę sistemą tvarką. Adaptacinio laikotarpio metu mokiniams, pradedantiems pagrindinio ugdymo programą, rekomenduojama pažymių nerašyti, pasiekimus vertinti taikant ideografinius vertinimo

principus. Pasiekimai fiksuojami aprašomuoju būdu. Kiek kitokia mokinių užsieniečių, besimokančių pagal išlyginamųjų klasių ir išlyginamųjų mobiliųjų grupių programas, situacija. LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymo „Dėl užsieniečių ir LR piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi ir dirbti LR, vaikų ir suaugusiųjų ugdymo išlyginamosiose klasėse ir išlyginamosiose mobiliosiose grupėse tvarkos“ (2005) 4 skyriuje „Mokymosi apskaita ir pasiekimų įteisinimas“ teigiama:

- Mokinių lietuvių kalbos mokymosi pasiekimai išlyginamojoje klasėje bei išlyginamojoje mobiliojoje grupėje pažymiais nevertinami.
- Baigus kiekvieną lietuvių kalbos programos dalį lietuvių kalbos mokytojas mokinio pasiekimus įvertina aprašu. Pasibaigus mokslo metams mokytojas, remdamasis šiais aprašais, parengia galutinį mokinio lietuvių kalbos mokėjimo aprašą.
- Mokiniui, baigusiam lietuvių kalbos programą, išduodamas LR švietimo ir mokslo ministro nustatytos formos pažymėjimas, patvirtinantis lietuvių kalbos mokėjimo pasiekimus.

Mokytojų rengimas darbui su užsieniečių vaikais. Mokytojų rengime ir kvalifikacijos tobulinime tarpkultūrinis požiūris pradeda reikštis tik po 2003 m., kai Lietuvos švietimo ministerijos ir Olandijos SARDES agentūros vykdyto projekto rezultatas buvo parengtas specialus pirminio ir tęstinio mokymo kursas mokytojams, dirbantiems su mokiniais - užsieniečiais. Užsieniečių mokymo tema buvo organizuoti seminarai mokytojams, savivaldybių švietimo skyrių specialistams bei visuomeninių organizacijų atstovams. Šios tematikos seminarus besirengiantiems dirbti ar jau dirbantiems su mokiniais užsieniečiais organizavo ir Lietuvos Raudonojo Kryžiaus organizacija su Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos bei savivaldybių švietimo skyrių ir centrų pagalba.

Situacija kinta ir 2004 - 2005 m. Pedagogų profesinės raidos centre (toliau PPRC), bendradarbiaujant su įvairiomis institucijomis, yra parengti trys projektai daugiau ar mažiau susiję su pedagogų kompetencijų, reikalingų darbui su užsieniečiais, ugdymu. Šie projektai orientuoti į valstybinės kalbos mokymo metodiką, kitų šalių pedagoginės patirties sklaidą ir etnokultūrinės bei tarpkultūrinės žinias.

PPRC, bendradarbiaudamas su Švietimo ir mokslo ministerijos Suaugusiųjų švietimo sektoriumi, Vilniaus universiteto Lituanistinių studijų katedra, Valstybine lietuvių kalbos komisija, Socialinių įstaigų priežiūros ir audito departamentu prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Tautinių mažumų ir išeivijos departamentu, Valstybės institucijų kalbų mokymo centru, Valstybinės kalbos mokėjimo kvalifikavimo komisija, Suaugusiųjų mokymo centrais ir suaugusiųjų vidurinėmis mokyklomis, Tautinių bendrijų namais, 2005 – 2006 m. yra parengęs projektą „Valstybinės kalbos mokymas: turinys ir metodai, patirties sklaida. Sociokultūrinės ir integracinės valstybinės kalbos reikmės“. Šio projekto renginiai labiausiai orientuoti į pedagogus (dažniausiai valstybinės kalbos

mokytojus), dirbančius suaugusiųjų mokymo srityje. Vis dėlto, projekto turinyje akcentuojamos ir užsieniečių mokinių ugdymui aktualios temos:

- negimtosios kalbos mokymo metodika ir formos;
- kalbos mokėjimo lygio nustatymas, vertinimas ir įsivertinimas;
- sociokultūrinis ir integracinis valstybinės kalbos mokymo kontekstas;
- valstybinės kalbos mokymo grupės kaip mažosios bendruomenės forma;
- tarpkultūrinis bendravimas, šalies ir pasaulio pažinimas besimokančiųjų realios patirties ir išgyvenimų pagrindu;
- skirtingų tautybių žmonių vertinimo stereotipų atmetimas.

2005 m. kovo ir spalio mėn. PPRC iniciatyva buvo numatyta surengti specializuotus mokymus „Moderni komunikacinė svetimųjų kalbų dėstymo metodika – valstybinės kalbos mokymui ir mokymuisi“ nelietuviškų bendrojo lavinimo mokyklų lietuvių kalbos mokytojams. Numatyti ir kiti seminarai, kursai lietuvių kalbos ugdymo specialistams, pvz., „Lietuvių kalbos mokymas(is) – svarbus veiksnys prieglobstį gavusiems užsieniečiams integruotis į šalies gyvenimą“.

Projektas „Europos Sąjungos šalių pozityvios pedagogų patirties sklaida“ parengtas bendradarbiaujant Švietimo ir mokslo ministerijai, Europos Tarybos informacijos biurui, Europos Tarybai Strasbūre, Vilniaus miesto savivaldybei ir kt. Šio projekto uždaviniai: 1) pateikti informaciją apie Europos Tarybos kvalifikacijos tobulinimo programos renginius švietimo darbuotojams; 2) kelti pedagogų kvalifikaciją, naudojantis mobiliųjų Europos programų gerąja patirtimi (Socrates); 3) organizuoti seminarus bendrųjų gebėjimų tobulinimui, remiantis Europos šalių ekspertų patirtimi.

2005 m. gegužės mėn. PPRC, Švietimo ir mokslo ministerijos, Europos Tarybos informacijos biuro Lietuvoje, Vilniaus miesto savivaldybės, Britų Tarybos iniciatyva surengti mokymai Europos kultūros konvencijos šalių narių europinio ugdymo skleidėjams, mokyklų direktoriams, pavaduotojams ir kt. „Naujas gyvenimo būdas išsiplėtusioje Europos Sąjungoje: kultūrinis ugdymas – iššūkis pilietiškumui (Europos Tarybos kvalifikacijos programa švietimo darbuotojams)“. Šių mokymų metu turėjo būti pristatyta „Europos klubų“ istorija, Europos klubo veiklos integracija į visos mokyklos veiklą, supažindinta su atviros mokyklos bendruomenės formavimu: teisėmis, pareigomis, abipuse pagarba kultūrinei įvairovei, plėtros procesais Europoje, supažindinta su savo ir kaimynų kultūrų, tradicijų, istorija.

Pedagogų profesinės raidos centro projektu „Lietuvių etninės kultūros vertybės Europoje“ siekiama sudaryti galimybes švietimo darbuotojams tobulinti etninės kultūros, tarpkultūrinę kompetencijas. Projektą sudaro trys temos: „Gyvūnijos pasaulis tradicinėje kultūroje“, „Gamtos darna“, „Namas – pasaulio centras“. Numatomas vykdyti 2004-2007 m. Numatyta padedant Kauno, Varėnos, Utenos, Kaišiadorių, Jonavos, Kretingos, Prienų, Šiaulių, Mažeikių rajonų, Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Druskininkų miestų, Elektrėnų savivaldybės švietimo skyriams, mokytojų švietimo

centrams sudaryti sąlygas 60 šalies mokyklų komandoms tobulinti etninės kultūros, pilietinę, tarpkultūrinę kompetencijas. Numatyta organizuoti rajonuose (miestuose) po du seminarus kiekvienos projekto temos analizei ir praktinei veiklai siekiant ugdyti etnokultūros gebėjimus, reikalingus gyvenimui ir darbui Lietuvoje, bei partnerystei su Europos šalimis, teikti mokykloms metodinę pagalbą. Kartu su etninės kultūros ugdymo turinio konsultantais plėtoti mokyklų etnokultūrinį judėjimą šalyje, ugdyti tarpkultūrinius gebėjimus dalyvaujant 3 tarptautiniuose renginiuose. Padėti pedagogams naujus gebėjimus integruoti į ugdymo turinį – parengti medžiagą ugdymo priemonei „Lietuvių etninė kultūra“. Vertinti projekto darbą ir skleisti etninės kultūros ugdymo turinio konsultantų metodinę patirtį kasmetinėse respublikinėse konferencijose.

1.1.5. Statistinius duomenis teikiančių dokumentų analizė

Užsieniečių mokinių skaičius Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose. Lietuva imigrantus priimančia šalimi tapo 1995 m. (Europos bendrijų statistikos tarnybos duomenimis; *Integrating Immigrant Children into Schools in Europe*, 2004).

1985-2001 m. didžiausi imigracijos mastai (2% ir daugiau bendro šalies gyventojų skaičiaus) Europoje buvo Liuksemburge, Vokietijoje, Kipre ir Islandijoje.

Lietuva, kur migrantai sudarė apie 1 % bendro gyventojų skaičiaus, priklauso šalių grupei su žemiausiais imigracijos rodikliais (panaši padėtis Latvijoje, Estijoje, Čekijoje, Vengrijoje, Lenkijoje, Slovakijoje, Bulgarijoje, Rumunijoje).

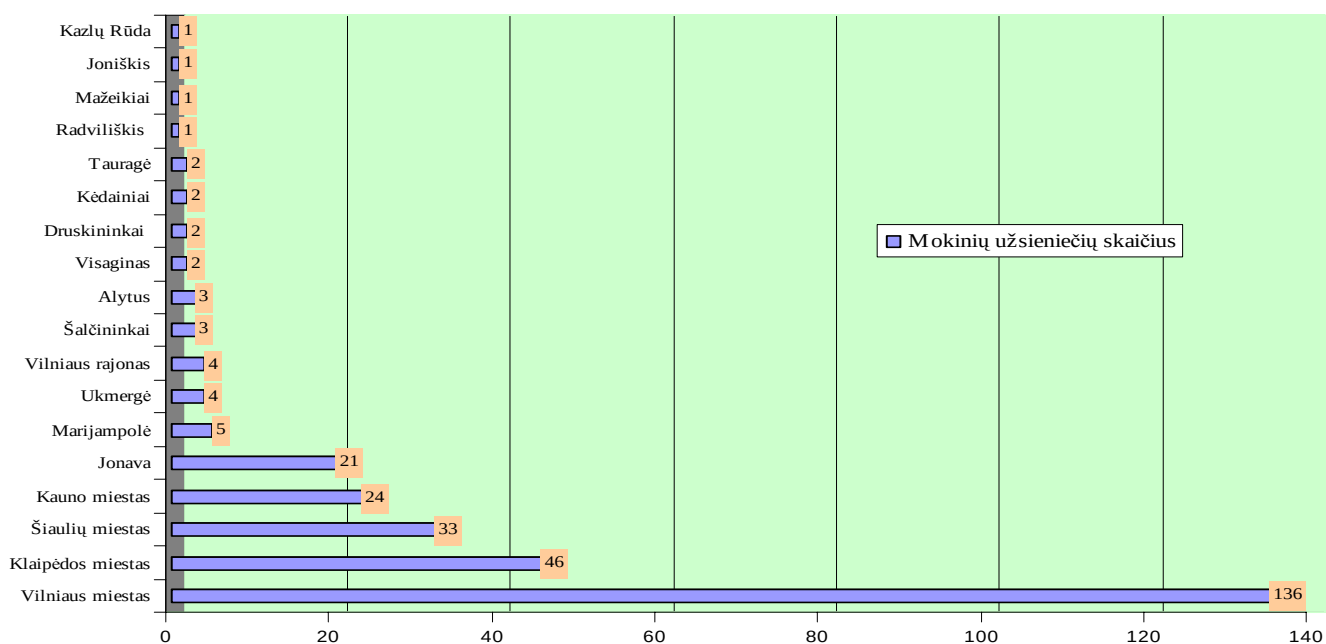
2002 m. sausio 1 d. Lietuvoje gyveno 2.5 % užsieniečių, kurie visi buvo ne iš ES šalių. Tarp imigrantų dominuoja Čėčėnijos ir Rusijos piliečiai. Statistikos departamento prie LR vyriausybės duomenys rodo neigiamo migracijos saldo didėjimo tendenciją: 2002-2004 m. kasmet iš Lietuvos išvyko daugiau žmonių negu atvyko (žr. 1.1.5.1. lentelę).

1.1.5.1. lentelė. Tarptautinė migracija Lietuvoje 2002-2004 m⁸.

	2002			2003			2004		
	Atvyko	Išvyko	Migracijos saldo	Atvyko	Išvyko	Migracijos saldo	Atvyko	Išvyko	Migracijos saldo
Iš viso	5110	7086	-1976	4728	11032	-6304	5553	15165	-9612
Vyrai	2815	3664	-849	2594	5173	-2579	2968	7146	-4178
Moterys	2295	3422	-1127	2134	5859	-3725	2585	8019	-5434

⁸ Adaptuota iš <http://www.std.lt/web/main.php?parent=275>

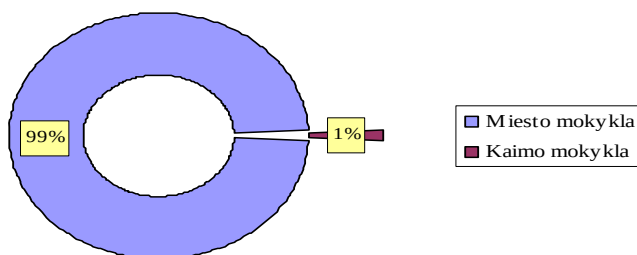
Informacija apie Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose besimokančius mokinius užsieniečius Lietuvoje pradėta kaupti nuo 2004 / 2005 mokslo metų. Švietimo valdymo informacinėje sistemoje (<http://www.svis.smm.lt/>) pateikiami duomenys apie visose Lietuvos savivaldybių mokyklose besimokančius mokinius užsieniečius: kiek iš viso yra tokių mokinių, jų lytis, ankstesnė gyvenamoji vieta, kokia jų dalis yra atvykę į Lietuvą tik mokytis. 2004 09 07 duomenimis, šiuo metu Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose mokosi 291 mokinių užsieniečiai (žr. 1.1.5.1. pav.).

1.1.5.1. pav. Užsieniečių mokinių skaičius Lietuvos savivaldybėse (2004)

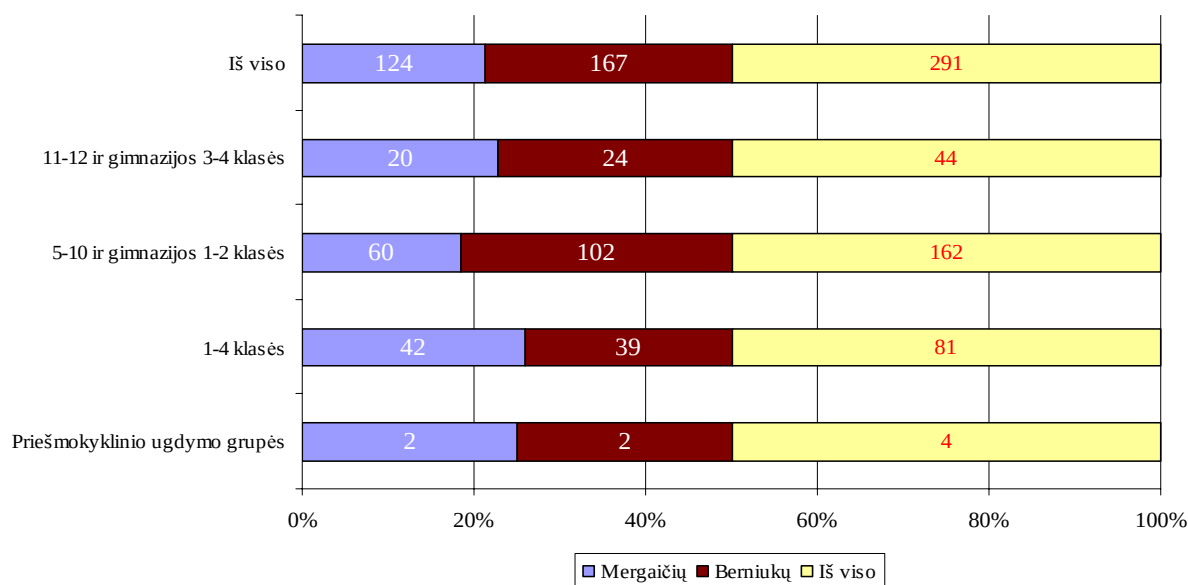
Dauguma užsieniečių mokinių koncentruojasi keliuose Lietuvos savivaldybėse - didžiuosiuose Lietuvos miestuose: Vilniuje, Klaipėdoje, Šiauliuose, Kaune, Jonavoje. Mažiau nei po dešimt mokinių užsieniečių mokosi Marijampolės, Ukmergės, Vilniaus rajono, Šalčininkų, Alytaus, Visagino, Druskininkų, Kėdainių, Tauragės, Radviliškio, Mažeikių, Joniškio ir Kazlų Rūdos mokyklose.

Absoliuti dauguma mokinių užsieniečių mokosi miestų mokyklose: 287 mokiniai arba 98,6%. Kaimo mokyklose mokosi 4 mokiniai užsieniečiai (1,4 %) (žr. 1.1.5.2. pav.).

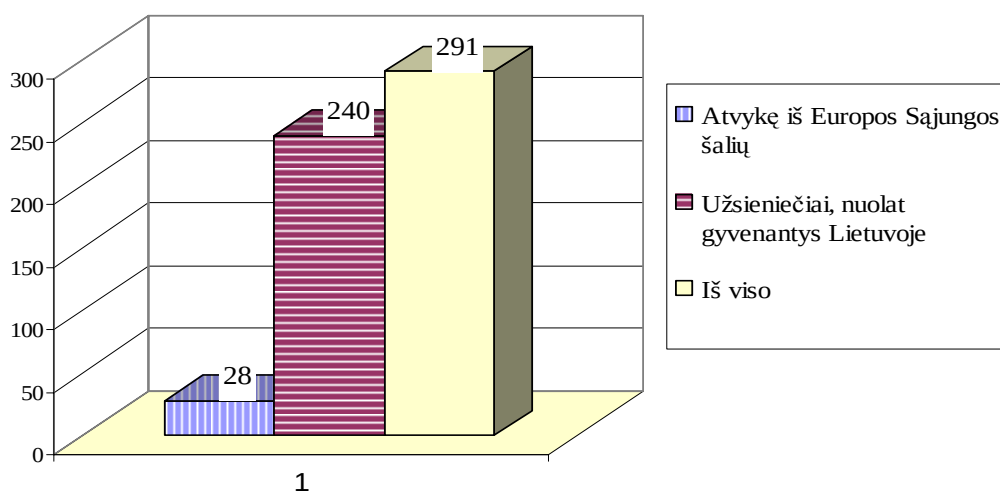
1.1.5.2. pav. Užsieniečių mokinių skaičiaus pasiskirstymas pagal vietovę (2004)

Mažiausiai mokinių užsieniečių mokosi priešmokyklinio ugdymo grupėse (4 mokiniai), daugiausia – 5-10 ir gimnazijos 1-2 klasėse (162 mokiniai). 1-4 klasėse mokosi 81 mokinys, 11-12 ir gimnazijos 3-4 klasėse mokosi 44 mokiniai. Mergaičių užsieniečių (124) yra šiek tiek mažiau negu berniukų (167) (žr. 1.1.5.3. pav.).

1.1.5.3. pav. Užsieniečių mokinių skaičius pagal mokymosi pakopas ir lytį (2004)

Dauguma užsieniečių mokinių turi leidimą nuolat gyventi Lietuvoje (240), 28 asmenys yra atvykę iš ES šalių (žr. 1.1.5.4. pav. ir 3 priedą).

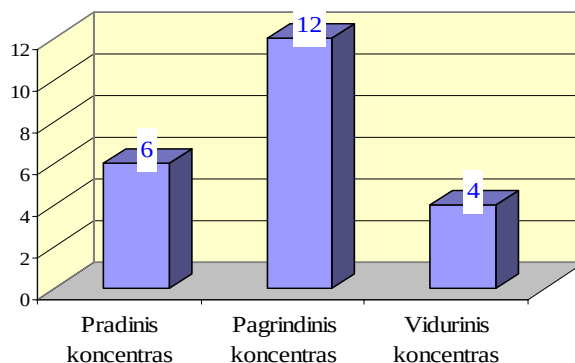

1.1.5.4. pav. Užsieniečių mokinių skaičiaus pasiskirstymas (2004)

Tik mokymosi tikslais į Lietuvą atvykusių užsieniečių yra palyginti nedaug (iš viso 22 mokiniai). Pagal mokymosi pakopas jie pasiskirsto taip:

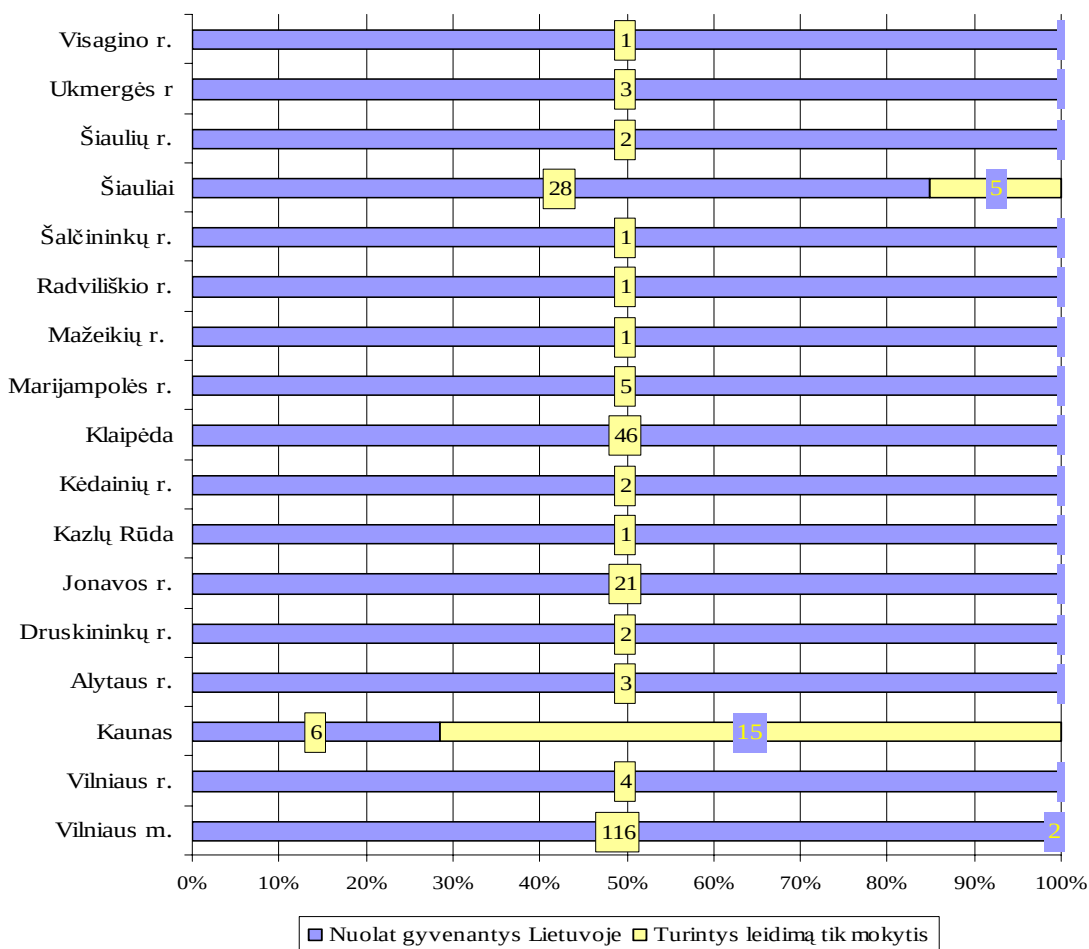
- 1-4 klasėse - 6 mokiniai,

- 5 - 10 ir gimnazijos 1 - 2 klasėse - 12 mokinių,
- 11 - 12 ir gimnazijos 3 - 4 klasėse - 4 mokiniai (žr. 1.1.5.5. pav.).

1.1.5.5. pav. Užsieniečių mokinių, į Lietuvą atvykusių mokymosi tikslais, skaičiaus pasiskirstymas pagal mokymosi pakopas (N) (2004)

Turintys teisę tik mokytis užsieniečiai mokiniai koncentruojasi 3 didžiausiuose Lietuvos miestuose (žr. 1.1.5.6 pav. ir 3 priedą): daugiausiai (15 mokinių) Kaune, 5 mokiniai – Šiauliuose ir 2 – Vilniuje. Likusieji mokiniai – asmenų, turinčių leidimą dirbti, atliekančių diplomatinę misiją, imigrantų, turinčių nuolatinio gyventojų statusą - vaikai.

1.1.5.6. pav. Užsieniečių mokinių skaičiaus pasiskirstymas pagal juridinį statusą (N) (2004)

Daugiausiai užsieniečių mokinių, turinčių leidimą nuolat gyventi LR, - Vilniaus mieste (116), Klaipėdos mieste (46), Šiaulių mieste (28) ir Jonavos r. (21).

2. EMPIRINIS TYRIMAS

2.1. Tyrimo procesas

Tyrimas vykdytas 2005 m. gegužės – spalio mėn., remiantis integruota kiekybinio ir kokybinio tyrimų strategija. Tyrimo proceso žingsniai (žr. 2.1.1. lentelę):

2.1.1. lentelė. Tyrimo procesas

Datos / laikotarpis	Turinys
2005 m. balandis - rugpjūtis	<i>Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė</i>
2005 m. gegužė – liepa.	<i>Tyrimo instrumentų suformavimas</i> (mišraus tipo klausimyno mokyklų mokytojams ir mokyklų administracijos atstovams; pusiau struktūruoto interviu klausimų – mokyklų direktorių pavaduotojams; struktūruoto interviu klausimų užsieniečiams mokiniams; atviro tipo klausimyno savivaldybių specialistams, atsakingiems už užsieniečių mokinių kuravimą).
2005 m. rugsėjis - spalio	<i>Apklausų ir interviu realizavimas</i>
2005 m. spalio	<i>Tyrimo duomenų analizė, rezultatų apibendrinimas ir ataskaitos parengimas.</i>

2.2. Tyrimo etika

Empirinis tyrimas buvo vykdomas nepažeidžiant tiriamųjų teisių bei laikantis tyrimo etikos principų (Žydzūnaitė, 2001):

- 100 % apklaustųjų – pilnamečiai, todėl nebuvo pažeistas tiriamųjų saugumas;
- visi respondentai dalyvauti tyrime sutiko savanoriškai;
- nepažeistos nei respondento vieno teisės į laisvanoriškumą;
- tiriamiesiems buvo garantuojamas konfidencialumas: jie buvo informuojami, kad dalyvavimas tyrime ir teikiama informacija nebus panaudojama prieš juos ateityje;
- apklausiamieji buvo supažindinti su tyrimo turiniu ir tikslu;

- tyrimo dalyviai buvo informuoti apie duomenų rinkimo metodus, kaip atrinkta imtis tyrimui bei koku būdu bus pateikti bendrieji tyrimo duomenys;

- buvo laikomasi teisingumo (teisės į privatumą, konfidencialumo užtikrinimo), geranoriškumo (teisės būti nepažeistam, teisės nebūti išnaudojamam), pagarbos asmens orumui, teisės gauti tikslią informaciją principų

Nebuvo pažeistos ir socialinių tyrimų etikos kodekso nuostatos: duomenys buvo interpretuojami teisingai bei pateikti visi tyrimui reikalingi duomenys.

2.3. Tyrimo metodai

Duomenų rinkimo metodai.

Duomenų rinkimui buvo realizuoti trejopi duomenų rinkimo metodai:

- Apklausos raštu, naudojant mišraus tipo ir atviro tipo klausimynus.
- Pusiau struktūruotas interviu.
- Struktūruotas interviu

Duomenų analizės metodai.

• Apklausus respondentus mišraus tipo klausimynu, duomenys analizuoti, remiantis statistine analize, naudojant SPSS for Windows 12.0 versiją (skaičiuojant procentinę pasiskirstymą, aritmetinių vidurkių (angl. k. - *mean – rank*) reitingus, modas, medianas; atliekant koreliacinę analizę).

• Apklausus respondentus atviro tipo klausimynu bei struktūruotu interviu, duomenys analizuoti, remiantis aprašomosios turinio (content) analizės metodu, kuris naudojamas turint minimalius tekstinius duomenis į atvirus klausimus (Creswell, 1998).

• Apklausus respondentus pusiau struktūruotu interviu, gauti duomenys analizuoti, remiantis kokybinės turinio (content) analizės metodu (Žydzūnaitė, 2003, 2005; Mayring 2001, 2000): 1) daugkartinis teksto skaitymas; 2) teksto skaidymas į atskirus prasminius vienetų – įrodančius teiginius; 3) subkategorijų suformavimas, remiantis įrodančiuose teiginiuose esančiais esminėmis sąvokomis ar esminiais sąvokų junginiais; 4) kategorijų, apimančių kelias subkategorijas, suformavimas.

2.4. Imtis

Kiekybinio tyrimo imtis – geografinė ir demografinė charakteristika.

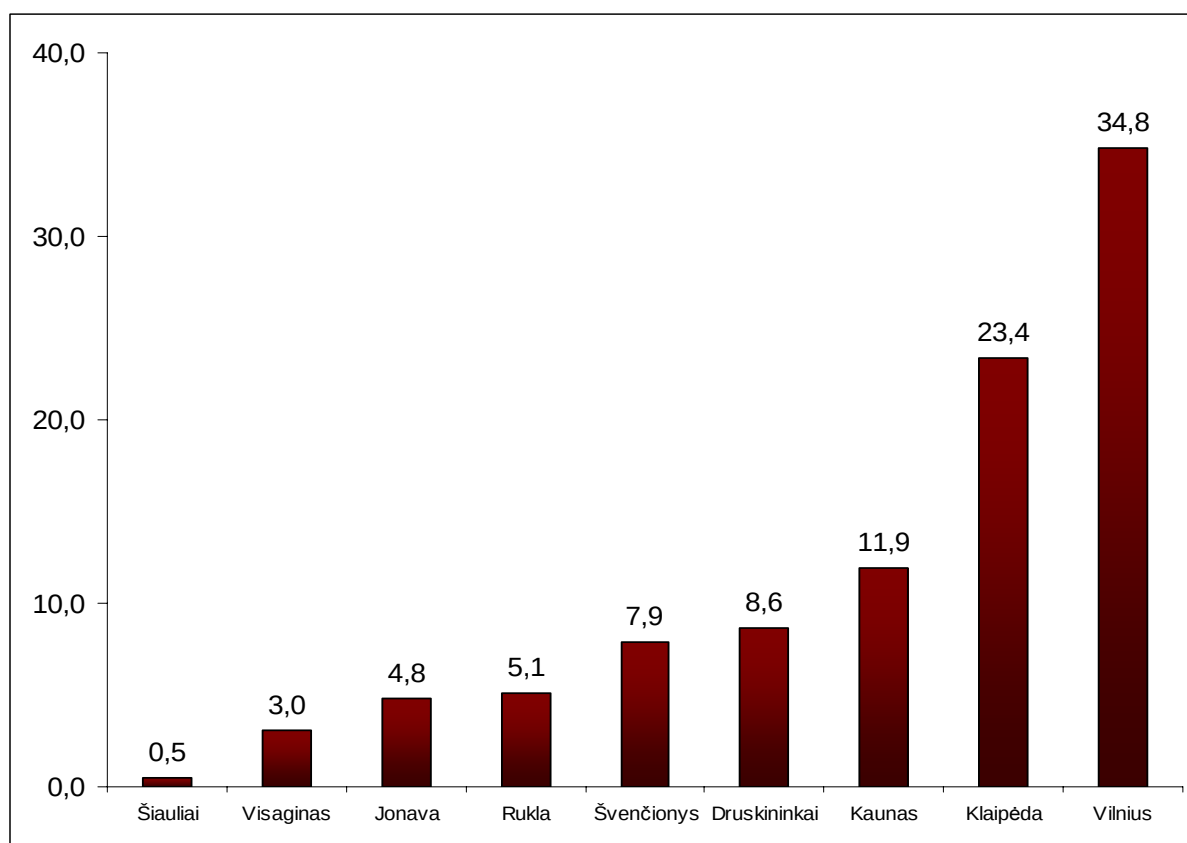
Tiriamųjų populiacija - Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų vadovai, vadovų pavaduotojai ir mokytojai. Šiame tyrime (žr. 2.4.1. lentelę) tyrimo imties tūris - 25 bendrojo lavinimo mokyklos, o kiekvienoje iš jų buvo siekiama apklausti ne mažiau kaip po 20 respondentų. Atskirų lizdų – mokyklų

– šis darbas nenagrinėja, todėl, nepaisant lizdų imčių dydžių, tyrimą galima laikyti validžiu. Iš viso apklausta 478 (klausimynus grąžino 394), klausimynų grįžtamumas 82,4 proc.

2.4.1. lentelė. Kiekybinio tyrimo charakteristikos

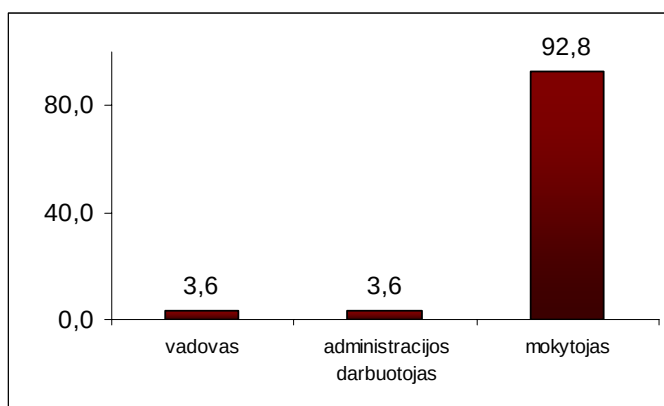
Vietovė	N (klausimynų)	N (mokyklų)
Vilnius	140	7
Klaipėda ir Šilutės r.	140	7
Kaunas	78	4
Švenčionių	40	2
Jonavos r. (Jonava ir Ruklos miestelis)	40	2
Druskininkai	40	2
Visaginas	20	1
Viso:	478	25

Tyrimė dalyvavo 25 bendrojo lavinimo mokyklų švietimo subjektai iš 8 Lietuvos miestų (žr. 2.4.1 pav.).

2.4.1. pav. Respondentų pasiskirstymas pagal geografinę vietą (%)

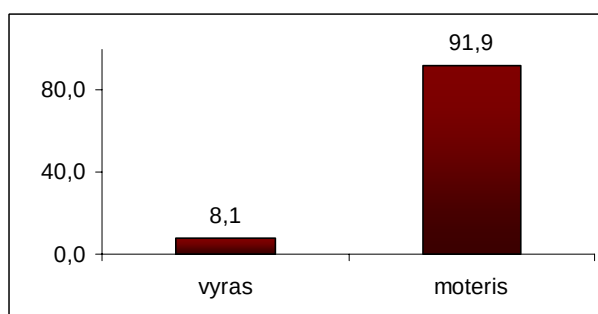
Išsami respondentų imties statistika pagal užimamas pareigas pateikta 2.4.2. pav.

2.4.2 pav. Imties tūrio charakteristika pagal užimamas pareigas (%)

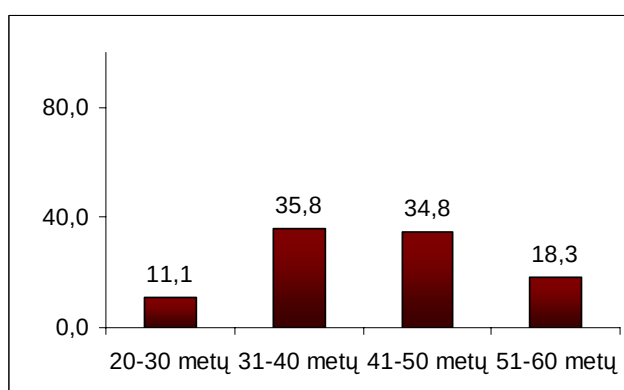
Respondentų pasiskirstymas pagal lytį pateiktas 2.4.3 pav., o pagal amžių – 2.4.4 pav.

Įvertinant respondentų imtį pagal lytį, akivaizdu, jog dominuoja moterys. Dominavimas santykinai viršija Lietuvos demografinę situaciją, bet atspindi realią švietimo padėtį.

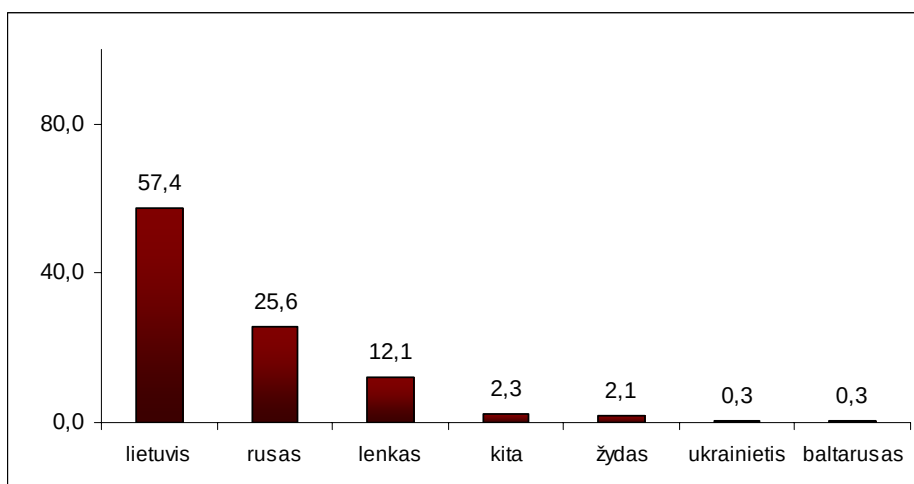
2.4.3. pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį (%)

Respondentų pasiskirstymas pagal amžių pateiktas 2.4.4 pav. Didžiausią dalį sudaro asmenys 31-50 m. amžiaus grupėje.

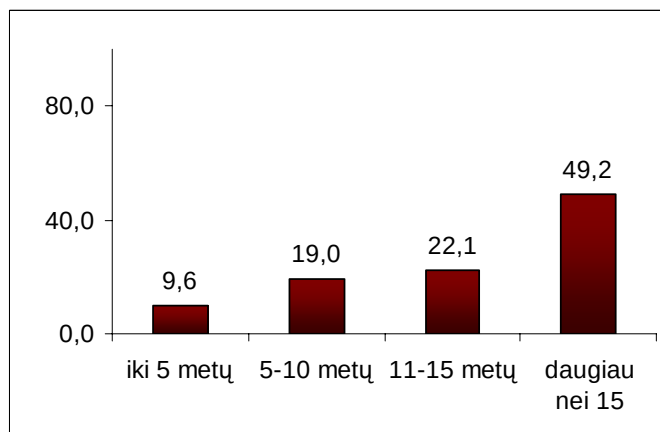
2.4.4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių (%)

Respondentų pasiskirstymas pagal tautybę pristatomas 2.4.5 pav.: vyrauja lietuvių tautybės apklaustieji, tačiau skirstant imtį sąlyginai į lietuvius ir kitataučius yra išlaikoma statistinė pusiausvyra tarp respondentų.

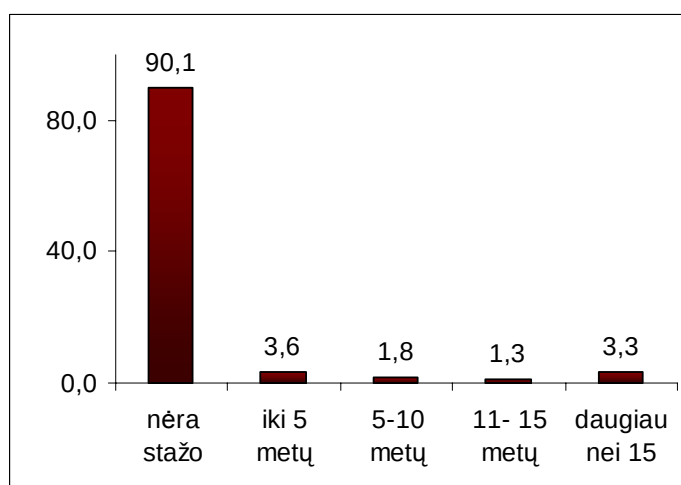
2.4.5. pav. Respondentų pasiskirstymas pagal tautybę (%)

Pagal pedagoginės veiklos stažą, tyrime didesnioji dalis respondentų turi daugiau nei 15 metų (žr. 2.4.6. pav.).

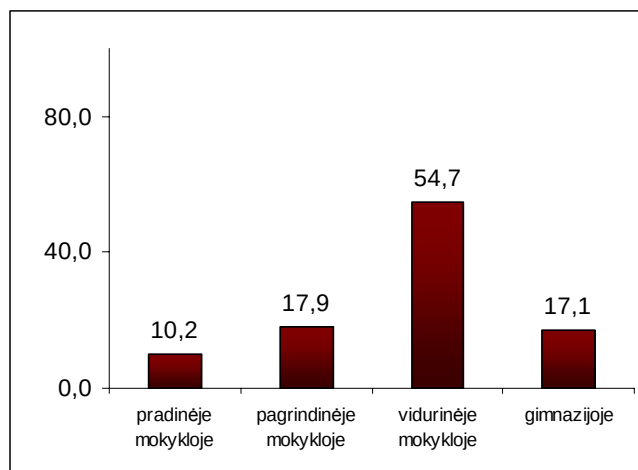
2.4.6. pav. Respondentų pasiskirstymas pagal pedagoginės veiklos stažą (%)

Pagal vadybinės veiklos stažą, didžiausios dalies respondentų patirtis iki 5 m. (žr. 2.4.7. pav.)

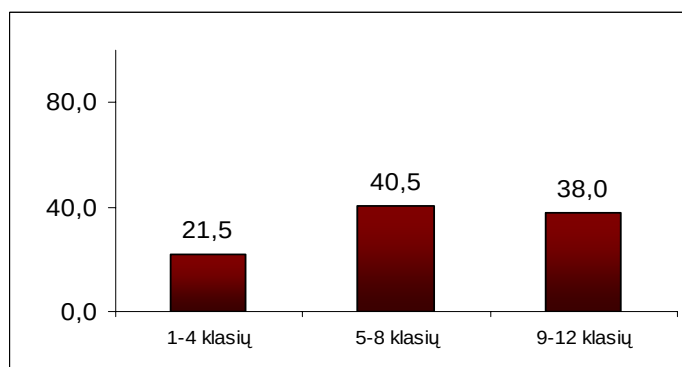
2.4.7 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal vadybinės veiklos stažą (%)

Didžioji dalis respondentų dirba vidurinėje mokykloje (žr. 2.4.8 pav.)

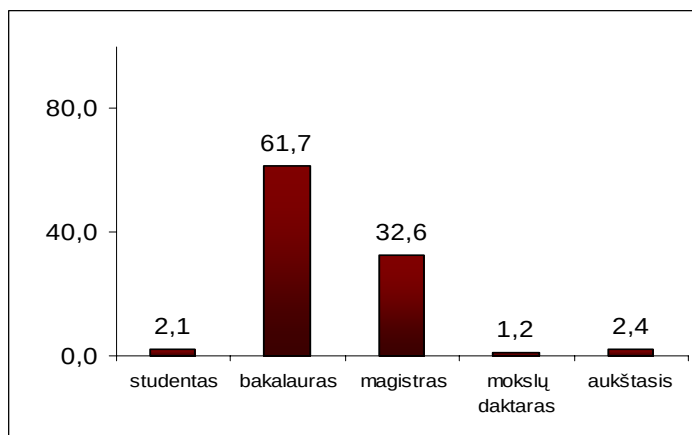
2.4.8. pav. Respondentų pasiskirstymas pagal darbo vietą pagrindinėse pareigose (%)

2.4.9. pav. Demonstruojamas respondentų pasiskirstymas pagal darbą su skirtingų klasių mokiniais: mažiausiai respondentų dirba pradinių klasių koncentre.

2.4.9. pav. Respondentų pasiskirstymas pagal darbą su skirtingų klasių mokiniais (%)

Daugiausiai iš apklaustųjų yra įgiję bakalauro kvalifikacinį laipsnį, perpus mažiau – magistro (žr. 2.4.10. pav.).

2.4.10 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsimokslinimą (%)

Išdėstyti statistiniai faktai ir argumentai leidžia apibrėžti šio tyrimo imtį kaip nenukrypstančią nuo faktinių demografinių tendencijų bei atliepančią tyrimo tikslus ir uždavinius. Tyrimo imties duomenys nerodo asimetrijos ar anomalijų nuo faktiškai besiklostančios šalies situacijos, todėl šią imtį galima laikyti validžia.

Kokybinio tyrimo imtis – geografinė ir demografinė charakteristika:

- ***Mokyklų pavaduotojai, atsakingi už užsieniečių mokinių ugdymą***⁹. Viso apklausta 20 respondentų (iš: Vilniaus – 7; Klaipėdos – 4; Druskininkų – 4; Kauno – 1; Jonavos – 2). Apklaustų respondentų charakteristikų vidurkiai: 8 m. vadybinio stažo mokykloje; lytis - visi respondentai moteriškos lyties; darbo stažas mokykloje - 14 m.; darbo su užsieniečiais mokiniams stažas - 2,5 m.

- ***Miesto / rajono savivaldybių specialistai, kuriojantys užsieniečių moksleivių ugdymo organizavimo sritį***¹⁰. 5 respondentai (iš: Švenčionių, Jonavos, Visagino, Klaipėdos, Vilniaus). Apklaustų respondentų charakteristikų vidurkiai: amžius 47,4 m.; lytis - visi respondentai moteriškos lyties; darbo stažas mokykloje - 15 m. (5 m. - mažiausias; 25 m. - didžiausias); darbo stažas savivaldybėje - 10,8 m.; užsieniečių mokinių ugdymo kuravimo stažas savivaldybėje - 3 m.

- ***Užsieniečiai mokiniai***¹¹. Apklausti 3 mokiniai: 7 m., 11 m. ir 14 m. Pasiskirstymas pagal lytį: 2 berniukai ir 1 mergaitė. Pasiskirstymas pagal mokyklos tipą: vidurinė ir pagrindinė mokyklos bei gimnazija. Dvi mokyklos – tautinių mažumų, viena – lietuviškai kalbančiųjų. Pasiskirstymas pagal tautybę: amerikietis, žydas, gruzinas. Du iš apklaustųjų vaikų Lietuvoje gyvena du metus, vienas – tris. Be gimtosios kalbos, vienas tyrime dalyvavęs mokinys kalba lietuviškai, vienas - beveik vien tik anglų kalba, vienas – vien tik rusų kalba. Pastarieji du lietuviškai kalba minimaliai. Interviu vyko lietuvių, rusų ir anglų kalbomis (interviuoti angliškai kalbinti amerikiečių moksleivių pagalbėjos asistentė). Lietuviškai laisvai kalba tas moksleivis, kurio mokykloje viena iš vyraujančių kalbų – lietuvių kalba.

2.5. Tyrimo instrumentai

A) Mišraus tipo klausimynas. Instrumentą sudaro 14 blokų (žr. 4 priedą):

1. *Demografinis blokas* (9 uždari teiginiai).
2. *Žinių apie įvairių tautų gyvenimą blokas* (16 uždarių teiginių).
3. *Ugdymo organizavimo problemų blokas* (5 uždari teiginiai).
4. *Mokytojo vertybinių nuostatų blokas* (5 uždari teiginiai).
5. *Mokytojo asmenybės savybių blokas* (7 uždari teiginiai).

⁹ Apklausti pusiau struktūruoto interviu forma

¹⁰ Tik su vienu respondentu (Vilniaus savivaldybė) realizuotas pusiau struktūruotas interviu, kitiems respondentams - savivaldybių specialistams (tik tose savivaldybėse, kuriose, pagal LR ŠMM duomenis, yra užsieniečių mokinių) - išsiųsti atviro tipo klausimynai elektroniniu paštu su adekvačiais struktūruoto interviu klausimais. Klausimynai buvo išsiųsti penkiem savivaldybių atstovams, iš kurių tik vienas neatsiuntė atsakymų.

6. *Užsieniečių mokinių motyvacijos / nenoro mokytis* blokas (12 uždarų teiginių ir 1 atviras klausimas).
7. *Mokytojo nuostatų mokinio atžvilgiu* blokas (12 uždarų teiginių).
8. *Užsieniečių mokinių ugdymo finansavimo* blokas (5 uždari teiginiai).
9. *Užsieniečių mokinių ugdymo proceso organizavimo ir pasiekimų vertinimo ypatumų* blokas (22 uždari teiginiai).
10. *Sociokultūrinio ugdymo ypatumų* blokas (15 uždarų teiginių ir 1 atviras klausimas).
11. *Švietimo problemų, su kuriomis susiduria užsieniečiai mokiniai ir jų šeimos*, blokas (6 uždari teiginiai).
12. *Užsieniečių mokinių gimtosios kalbos ugdymo galimybių ir problemų* blokas (11 uždarų teiginių).
13. *Užsieniečių mokinių individualizuoto ugdymo organizavimo aspektų* blokas (5 uždari teiginiai).
14. *Pedagogų rengimo darbui su užsieniečiais mokiniais aspektų* blokas (5 uždari teiginiai).

B) *Pusiau struktūruotą interviu* sudarė 5 atviri klausimai (žr. 5 priedą) apie užsieniečių mokinių organizavimo ir socialines problemas (aktualias mokytojams ir administracijai); mokymo priemonių ir ugdymo proceso vertinimą – patenkinamas pastarasis, ar ne; savivaldybės ir mokyklos vaidmenį – koks jis yra ir koks turėtų būti.

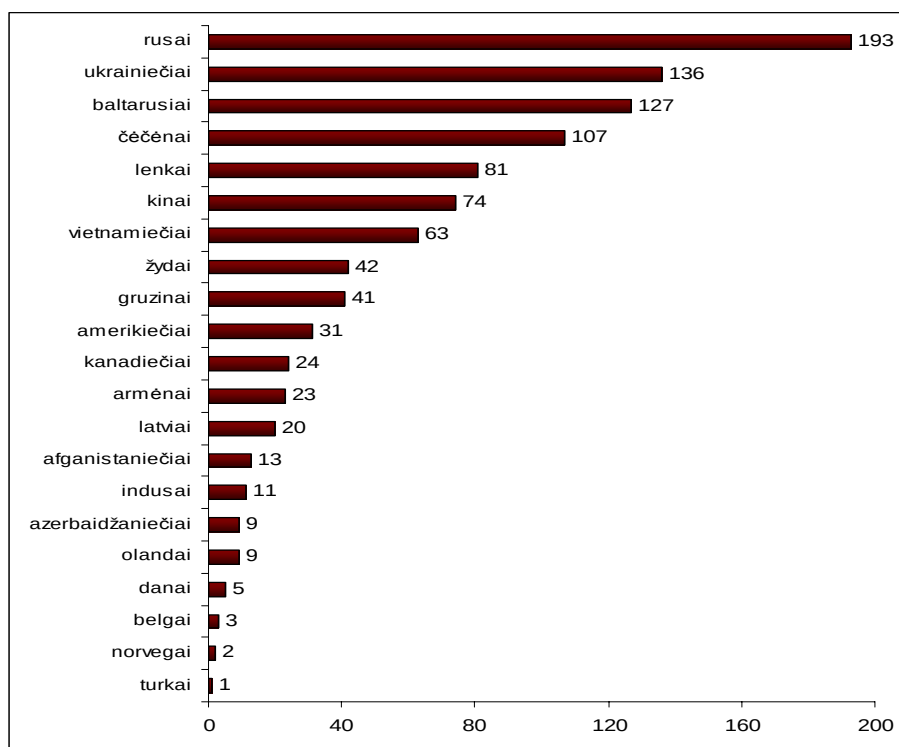
C) *Atviro tipo klausimynas*. Šį klausimyną (žr. 6 priedą) sudarė 15 atvirų klausimų. Klausimyną galima skirstyti į du stambius blokus: 1) demografinį (5 atviri klausimai); 2) užsieniečių mokinių ugdymo kuravimo specifikos – pozityvių ir probleminių aspektų (10 atvirų klausimų).

2.6. Rezultatai ir jų apibendrinimas

2.6.1. Kiekybinis tyrimas

Tyrimė dalyvavusiose mokyklose mokosi 21 tautybės užsieniečiai mokiniai. Daugiausia tirtose Lietuvos mokyklose mokosi rusų, ukrainiečių, baltarusių, čečėnų, lenkų ir kinų (žr. 2.6.1.1. pav.).

¹¹ Realizuotas struktūruotas interviu.

2.6.1.1. pav. Užsieniečių mokinių, besimokančių tirtose Lietuvos mokyklose, pasiskirstymas pagal tautybę (N)

UŽSIENIEČIŲ MOKINIŲ UGDYMO ORGANIZAVIMO PROBLEMOS, SU KURIOMIS SUSIDURIA LIETUVOS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOS IR MOKYTOJAI

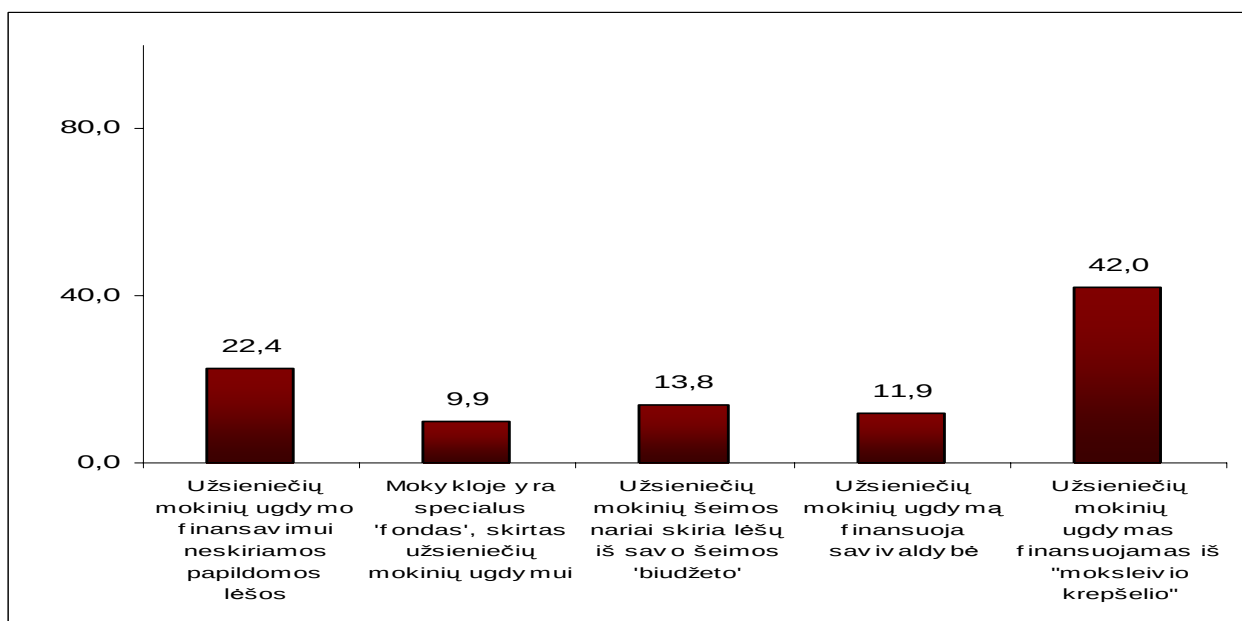
Pagrindine problema organizuojant užsieniečių vaikų ugdymą, mokytojai įvardino sudėtingumą mokyti mokinių, nemokančių valstybinės kalbos. Tai pažymėjo beveik du trečdaliai apklaustųjų. Antroji pagal reikšmingumą problema: užsieniečiai mokiniai priimami į Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklą pagal amžių, o ne pagal pasiekimų lygį. Šiai problemai pritarė trečdalis tyrime dalyvavusių mokytojų. Beveik ketvirtadalis apklaustųjų pažymėjo, kad aktualios problemos yra šios: užsieniečiui mokiniui Lietuvos mokyklose paprastai keliama kitokie reikalavimai, nei jam įprasta gimtoje šalyje; kitaip vertinami ir užsieniečio mokinio mokymosi pasiekimai. Rečiausiai pasitaikančia problema dirbe su užsieniečiais mokiniais tiriamieji įvardijo užsieniečio mokinio prisitaikymo (adaptacijos) sunkumus dėl neįprastų darbo pamokoje būdų (žr. 2.6.1.2. pav.).

2.6.1.2. pav. Problemos, su kuriomis susiduriama užsieniečių vaikų ugdymo organizavime (pritarusiųjų %)

UŽSIENIEČIŲ MOKINIŲ UGDYMO FINANSAVIMO FORMOS

Penktadalis respondentų visiškai neatsakė į klausimą „Kaip finansuojamas užsieniečių moksleivių ugdymas Jūsų mokykloje?“ Tarp atsakiusiųjų dažniausiai tiriamieji teigė, kad užsieniečių mokinių ugdymas finansuojamas iš moksleivio krepšelio (žr. 2.6.1.3. pav.)

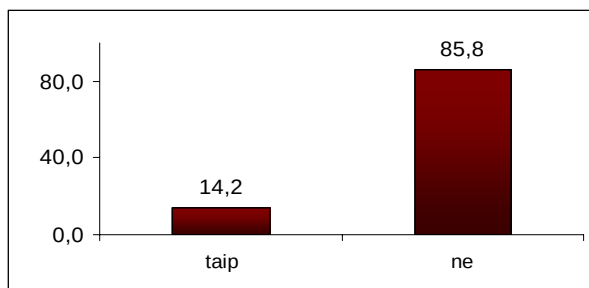

2.6.1.3. pav. Užsieniečių mokinių ugdymo finansavimas (pritarusiųjų %)

Beveik ketvirtadalis tiriamųjų nurodė, kad užsieniečių mokinių ugdymo finansavimui neskiriamos jokios papildomos lėšos. Apie 14 proc. apklaustųjų teigė, kad užsieniečių mokinių šeimos nariai skiria lėšų iš savo šeimos biudžeto. Dešimtadalis respondentų pažymėjo, kad mokykloje yra specialus „fondas“ skirtas užsieniečių vaikų mokymui. Tokia pati dalis tyrime dalyvavusių mokytojų nurodė, kad užsieniečių mokinių ugdymą finansuoja savivaldybė.

MOKYTOJŲ RENGIMAS DARBUI SU UŽSIENIEČIAIS MOKINIAIS

Šiek tiek daugiau nei 14 proc. tyrime dalyvavusių pedagogų teigė, kad jiems teko mokytis apie užsieniečių mokinių ugdymo ypatumus (žr. 2.6.1.4. pav.).

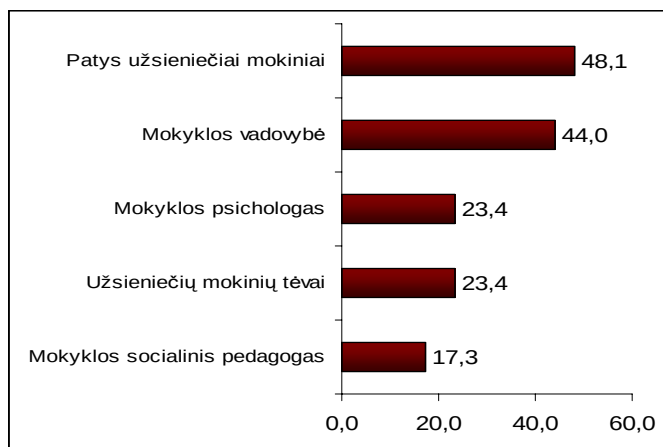

2.6.1.4. pav. Respondentų mokymasis apie užsieniečių mokinių ugdymo ypatumus (%)

Įstaigas bei mokymų organizatorius respondentai įvardino Kauno technologijos universiteto Edukologijos institutą, Pedagogų profesinės raidos centrą (PPRC), Švietimo ir mokslo ministeriją (ŠMM), Vilniaus pedagoginį universitetą, Vilniaus universitetą bei Klaipėdos universitetą.

Vidutinė mokymų apie užsieniečių mokinių ugdymo ypatumus trukmė apie 4 valandos.

Beveik pusė respondentų nurodė, kad jiems dirbti su užsieniečiais mokiniais padeda patys užsieniečiai mokiniai ir mokyklos vadovybė (žr. 2.6.1.5 pav.).

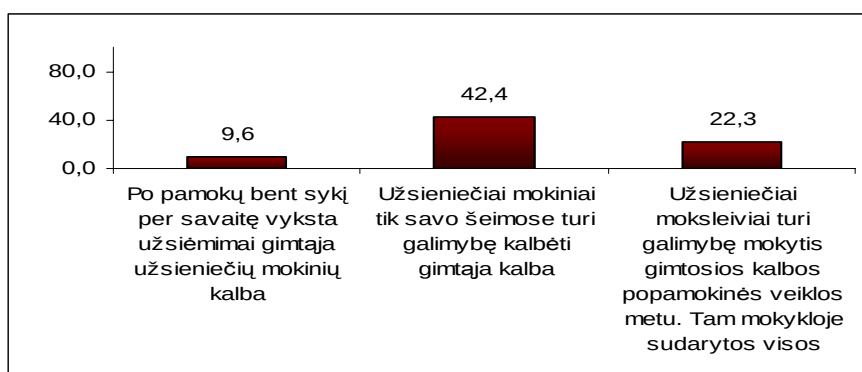

2.6.1.5. pav. Pagalba darbe su užsieniečiais mokiniais mokykloje (pritarusiųjų %)

Apie ketvirtadalis pedagogų teigė, kad jiems padeda mokyklos psichologas bei užsieniečių mokinių tėvai. Rečiausiai į pagalbą mokytojams teikia mokyklos socialinis pedagogas.

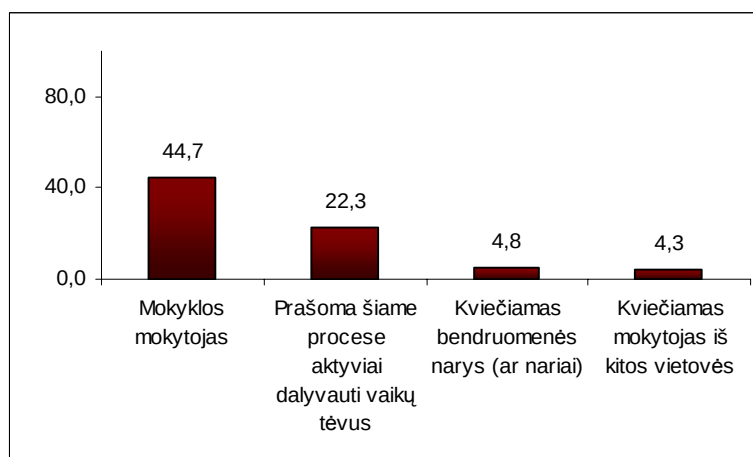
UŽSIENIEČIŲ MOKINIŲ GIMTOSIOS KALBOS UGDYMO GALIMYBĖS MOKYKLOJE

Vertindami užsieniečių mokinių galimybes mokykloje mokytis jų gimtosios kalbos, beveik pusė apklaustų pedagogų nurodė, jog užsieniečiai mokiniai tik savo šeimose turi galimybę kalbėti gimtąja kalba. Beveik ketvirtadalis mokytojų teigė, kad jų mokyklose sudarytos visos galimybės užsieniečiams mokiniams mokytis savo gimtosios kalbos *popamokinės* veiklos metu. Dešimtadalis pedagogų akcentavo, jog po pamokų bent sykį per savaitę yra vykdomi užsiėmimai gimtąja užsieniečių mokinių kalba (žr. 2.6.1.6. pav.).

2.6.1.6. pav. Užsieniečių mokinių gimtosios kalbos ugdymo galimybės mokykloje (pritarusiųjų %)

Tyrimo duomenys leidžia teigti, kad dažniausiai mokykloje užsieniečius mokinius jų gimtosios kalbos moko mokyklos mokytojas (žr. 2.6.1.7 pav.).

2.6.1.7 pav. Užsieniečių mokinių gimtosios kalbos mokymas mokykloje (pritarusiųjų %)

Kiek daugiau nei penktadalis apklausoje dalyvavusių mokytojų nurodė, kad šiame procese prašoma aktyviai dalyvauti ir mokinių tėvus.

Itin retai pasitaiko, kad užsieniečio moksleivio gimtosios kalbos mokymui kviečiamas bendruomenės narys ar mokytojas iš kitos vietovės.

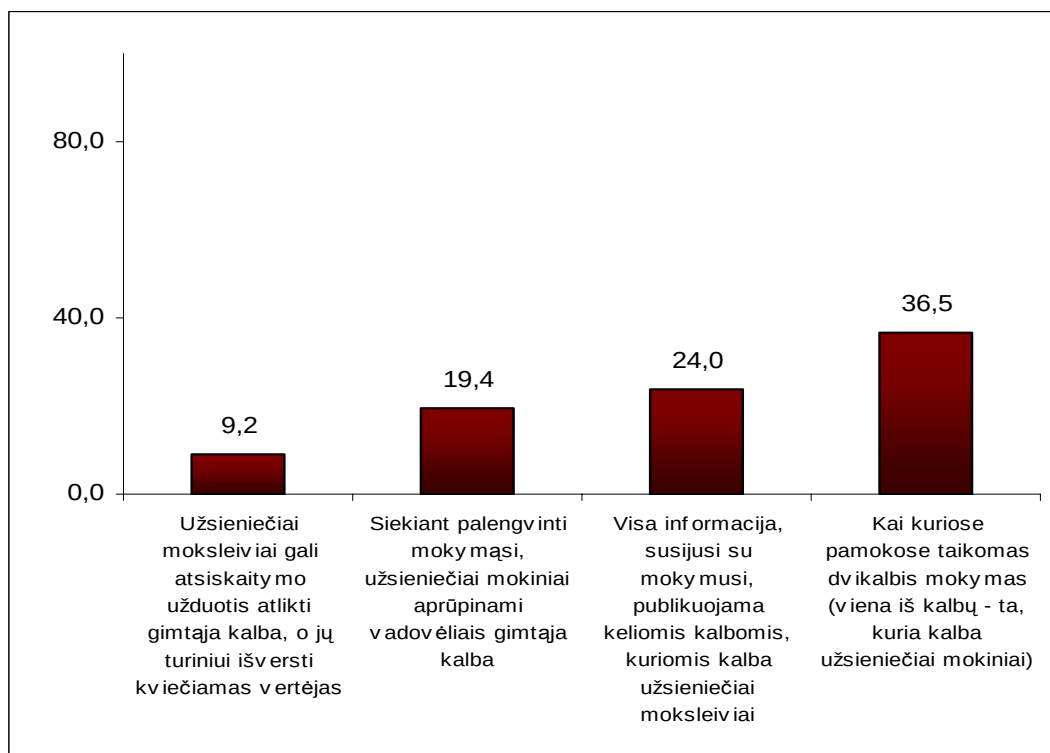
Dalis tyrime dalyvavusių apklaustųjų teigė, kad užsieniečių vaikų jų gimtosios kalbos mokykloje niekas nemoko.

Vertindami papildomą paramą, teikiamą užsieniečiams mokiniams, beveik 40 proc. mokytojų pažymėjo, kad kai kuriose pamokose taikomas dvikalbis mokymas (viena iš kalbų – ta, kuria kalba užsieniečiai mokiniai).

Ketvirtadalis respondentų nurodė, kad visa informacija, susijusi su mokymusi, publikuojama keliomis kalbomis, kuriomis kalba užsieniečiai mokiniai.

Penktadalis apklaustųjų teigė, kad, siekiant palengvinti mokymąsi, užsieniečiai mokiniai aprūpinami vadovėliais gimtąja kalba.

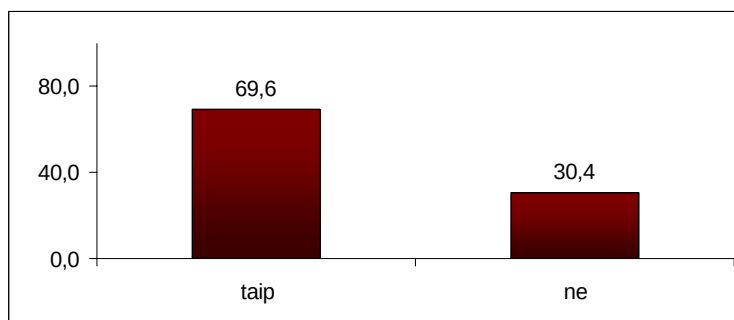
Rečiausiai pasitaikanti parama – vertėjo paslaugos išverčiant atsiskaitymo užduotis (žr. 2.6.1.8 pav.).

2.6.1.8. pav. Paramos teikimas užsieniečiams mokiniams gimtosios kalbos mokymesi (pritarusiųjų %)

VALSTYBINĖS KALBOS UGDYMO ORGANIZAVIMAS UŽSIENIEČIAMS MOKINIAMS

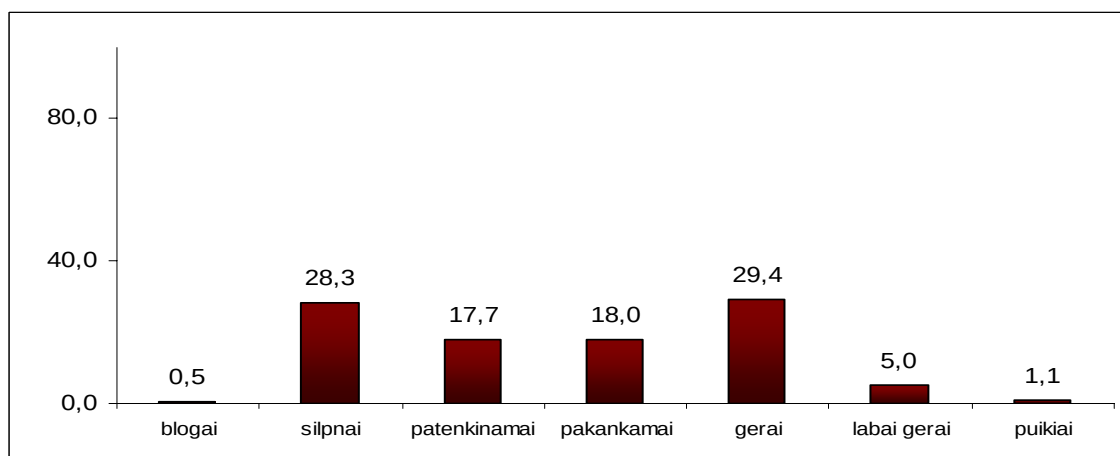
Beveik 70 proc. tyrime dalyvavusių pedagogų teigė, kad užsieniečiai mokiniai valstybinės kalbos mokosi noriai (žr. 2.6.1.9. pav.).

2.6.1.9. pav. Užsieniečių mokinių motyvacija mokytis valstybinės kalbos (%)

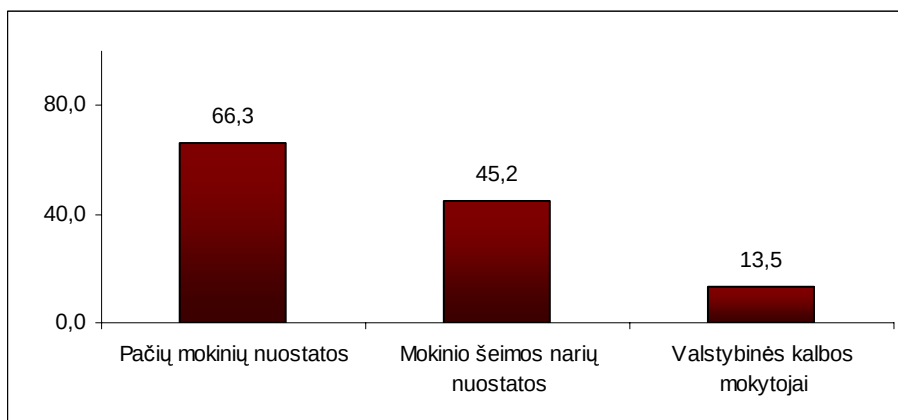
Atsakydami į atvirą klausimyno klausimą „Kas trukdo valstybinės kalbos ugdymo užsieniečiams mokiniams procesui mokykloje?“ respondentai įvardino: didelį krūvį, didelį mokinių skaičių klasėje, finansavimo problemiškumą, išlyginamuosius metus, kalbos problemą, motyvacijos stoką, laikinumo jausmą, laiko stoką, mokytojų nepatyrimą, nenorą mokytis, mokymo priemonių stoką, vadovėlių stoką.

Valstybinės kalbos ugdymo proceso kokybę užsieniečių vaikams mokykloje respondentai vertina skirtingai: vieni vertina gerai ir labai gerai, kiti – silpnai ir patenkinamai (žr. 2.6.1.10 pav.).

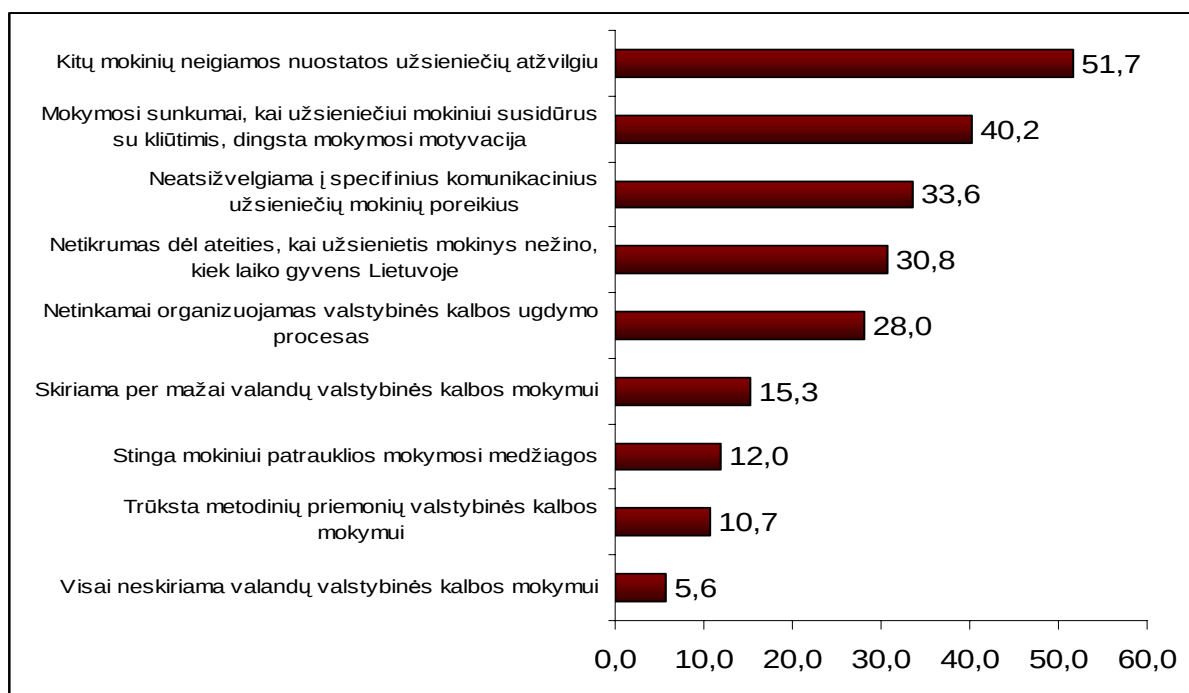
2.6.1.10. pav. Valstybinės kalbos ugdymo proceso kokybė užsieniečių vaikams mokykloje (pritarusiųjų %)

Didžiausią įtaką užsieniečių vaikų motyvacijai / nenorui mokytis valstybinės kalbos, tyrime dalyvavusių pedagogų nuomone, turi pačių mokinių nuostatos. Beveik pusė respondentų pritarė, kad didžiausią įtaką turi mokinio šeimos nuostatos. Valstybinės kalbos mokytojai turi mažiausią įtaką užsieniečių vaikų motyvacijai / nenorui mokytis valstybinės kalbos (žr. 2.6.1.11. pav.).

2.6.1.11. pav. Itaka užsieniečių vaikų motyvacijai / nenorui mokytis valstybinės kalbos (pritarusiųjų %)

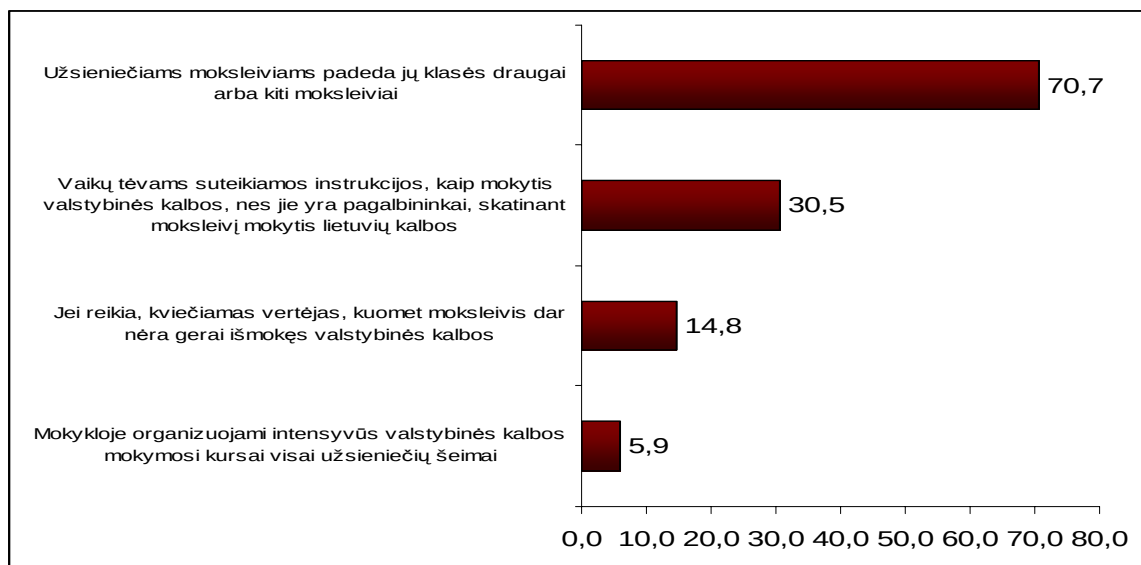
Vertinant priežastis, sąlygojančias užsieniečių mokinių nenorą mokytis valstybinės kalbos, reitingo viršuje atsidūrė tokie teiginiai: *kitų mokinių neigiamos nuostatos užsieniečių atžvilgiu; mokymosi sunkumai, kai užsieniečiui mokiniui susidūrus su kliūtimis, dingsta mokymosi motyvacija*. Trečdalis respondentų pagrindinėmis priežastimis įvardino *menką dėmesį užsieniečių mokinių pagrindinių komunikacinių poreikių tenkinimui; netikrumą dėl ateities, kai užsienietis mokinys nežino, kiek laiko gyvens Lietuvoje; netinkamai organizuotą valstybinės kalbos ugdymo procesą* (žr. 2.6.1.12. pav.).

2.6.1.12 pav. Priežastys sąlygojančios užsieniečių mokinių nenorą mokytis valstybinės kalbos (pritarusiųjų %)

Respondentų nuomone, dažniausiai užsieniečiams mokiniams mokytis valstybinės kalbos padeda klasės draugai arba kiti mokiniai.

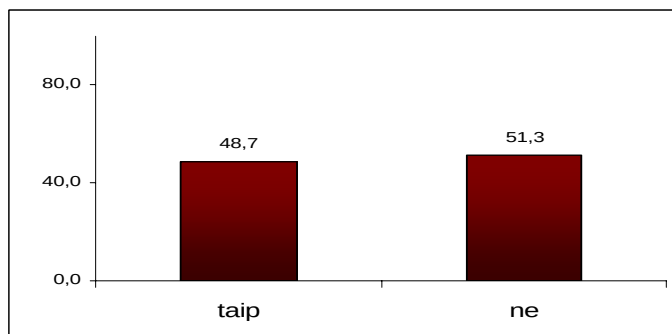
Trečdalis tyrime dalyvavusių pedagogų teigė, kad vaikų tėvams suteikiamos instrukcijos, kaip mokytis valstybinės kalbos, nes jie yra pagalbininkai, skatinant mokinį mokytis lietuvių kalbos (žr. 2.6.1.13 pav.).

2.6.1.13. pav. Parama užsieniečiams mokiniams valstybinės kalbos mokymosi (pritarusiųjų %)

UŽSIENIEČIŲ MOKINIŲ SOCIOKULTŪRINIO UGDYMO ORGANIZAVIMAS

Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad beveik pusė mokyklų organizuoja užsieniečių mokinių sociokultūrinį ugdymą (žr. 2.6.1.14. pav.).

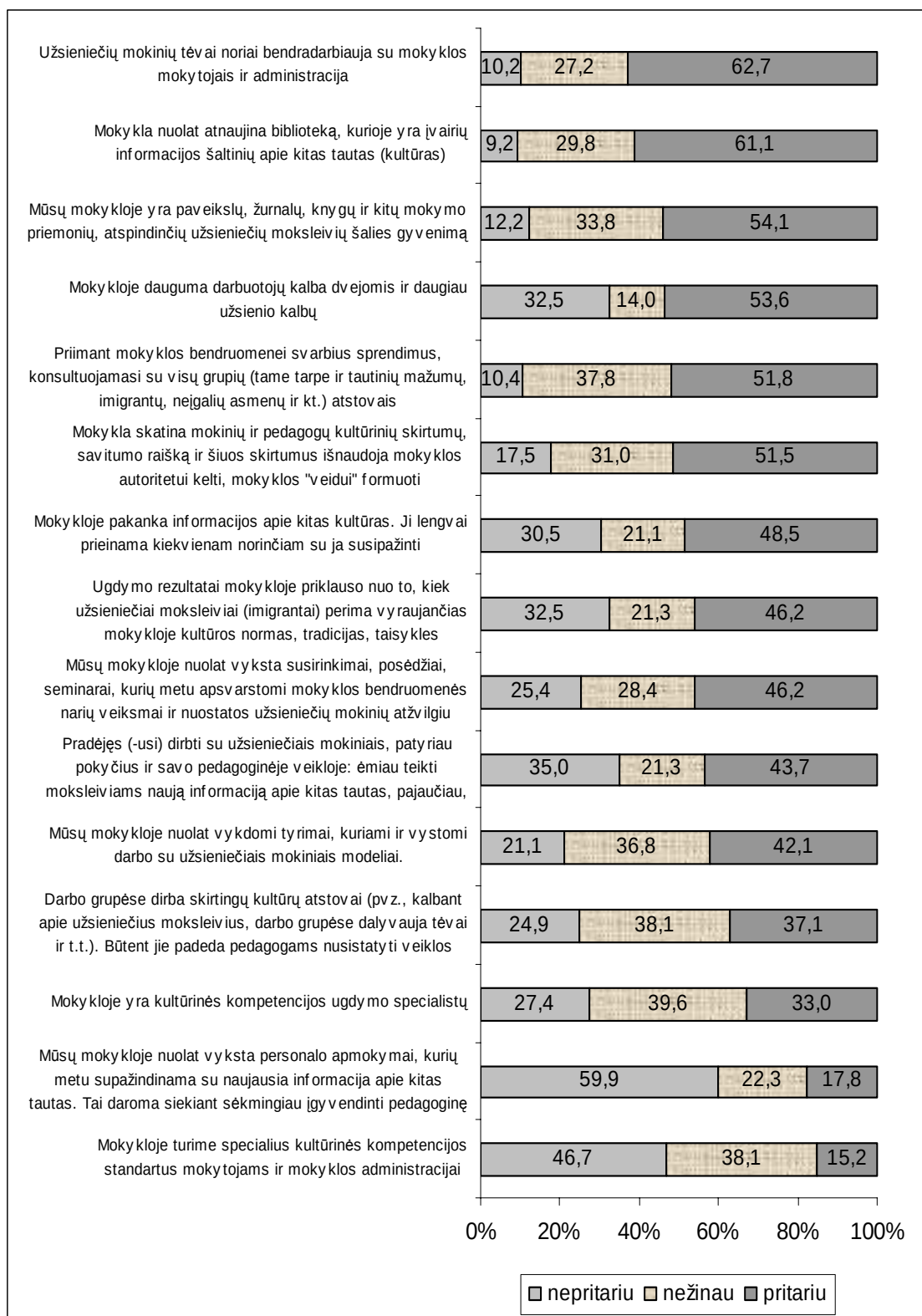

2.6.1.14. pav. Užsieniečių mokinių sociokultūrinio ugdymo organizavimas mokykloje (%)

Dažniausiai respondentų įvardintos užsieniečių mokinių sociokultūrinio ugdymo mokykloje formos: būreliai, ekskursijos, koncertai, parodos, popamokinė veikla, projektai, renginiai, šventės. Vertinant mokyklų kultūrinę kompetenciją, respondentų nuostatų reitingo viršuje atsidūrė tokie teiginiai: *užsieniečių mokinių tėvai noriai bendradarbiauja su mokyklos mokytojais ir administracija; mokykla nuolat atnaujinama biblioteką, kurioje yra įvairių informacijos šaltinių apie kitas kultūras.*

Teiginiui, jog mokykloje yra kultūrinės kompetencijos ugdymo specialistų, pritarė trečdalis respondentų. Beveik penktadalis respondentų pritarė, kad mokykloje nuolat vykdomi personalo

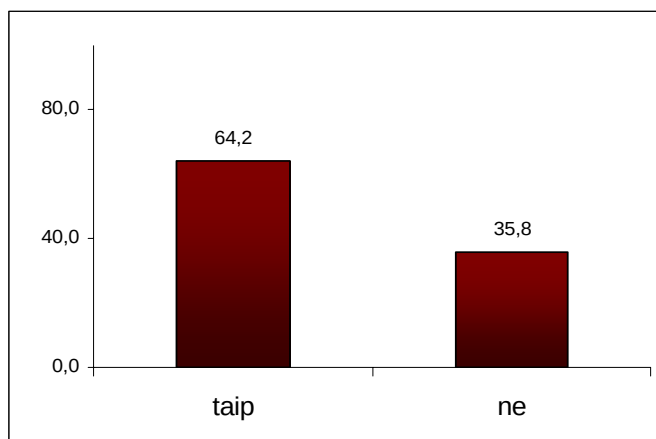
apmokymai, kurių metu supažindinama su naujausia informacija apie kitas tautas. Reitingo apačioje atsidūrė teiginys: *mokykloje turime specialius kultūrinės kompetencijos standartus mokytojams ir mokyklos administracijai*. Apibendrinant reikėtų pažymėti mokyklų pastangas plėtoti kultūrinę kompetenciją (žr. 2.6.1.15 pav.).

2.6.1.15. pav. Respondentų nuostatos į kultūrinę mokyklos kompetenciją (%)

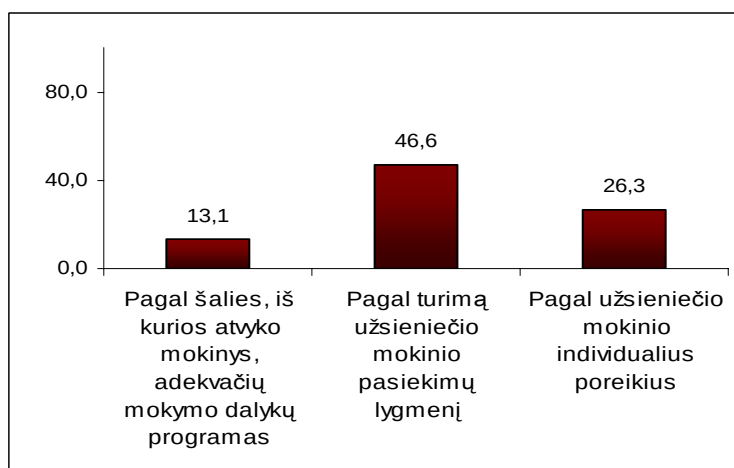
UŽSIENIEČIŲ MOKINIŲ APRŪPINIMAS VADOVĖLIAIS IR MOKYMO PRIEMONĖMIS

Aukščiau aptartuose tyrimo rezultatuose buvo akcentuojama, jog mokantis valstybinės kalbos užsieniečiai vaikai stokoja vadovėlių ir mokymo priemonių. Kai kurie respondentai akcentavo, kad tai turi tiesioginę neigiamą įtaką mokinių motyvacijai mokytis. Siekiant bent iš dalies išspręsti vadovėlių ir mokymo priemonių stokos problemą, didesnė dalis pedagogų individualizuoja dalyko programas užsieniečiams mokiniams (žr. 2.6.1.16 pav.).

2.6.1.16. pav. Dalyko programų užsieniečiams mokiniams individualizavimas (1) (%)

Dalykų programos dažniausiai individualizuojamos pagal užsieniečių mokinių pasiekimų lygį, kiek rečiau - pagal užsieniečio mokinio individualius poreikius. Pagal šalies, iš kurios atvyko mokinys, adekvačių mokymo dalykų programas, Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose realizuojamos dalykų programos individualizuojamos itin retai (žr. 2.6.1.17 pav.).

2.6.1.17. pav. Dalyko programų užsieniečiams mokiniams individualizavimas (2) (pritarusiųjų %)

Tyrime dalyvavę pedagogai, rengiantys individualias dalyko ugdymo programas užsieniečiams mokiniams, papildomai skiria 5 val. per savaitę, tačiau už šį darbą parastai jiems nėra atlyginama.

UŽSIENIEČIŲ MOKINIŲ PASIEKIMŲ VERTINIMAS

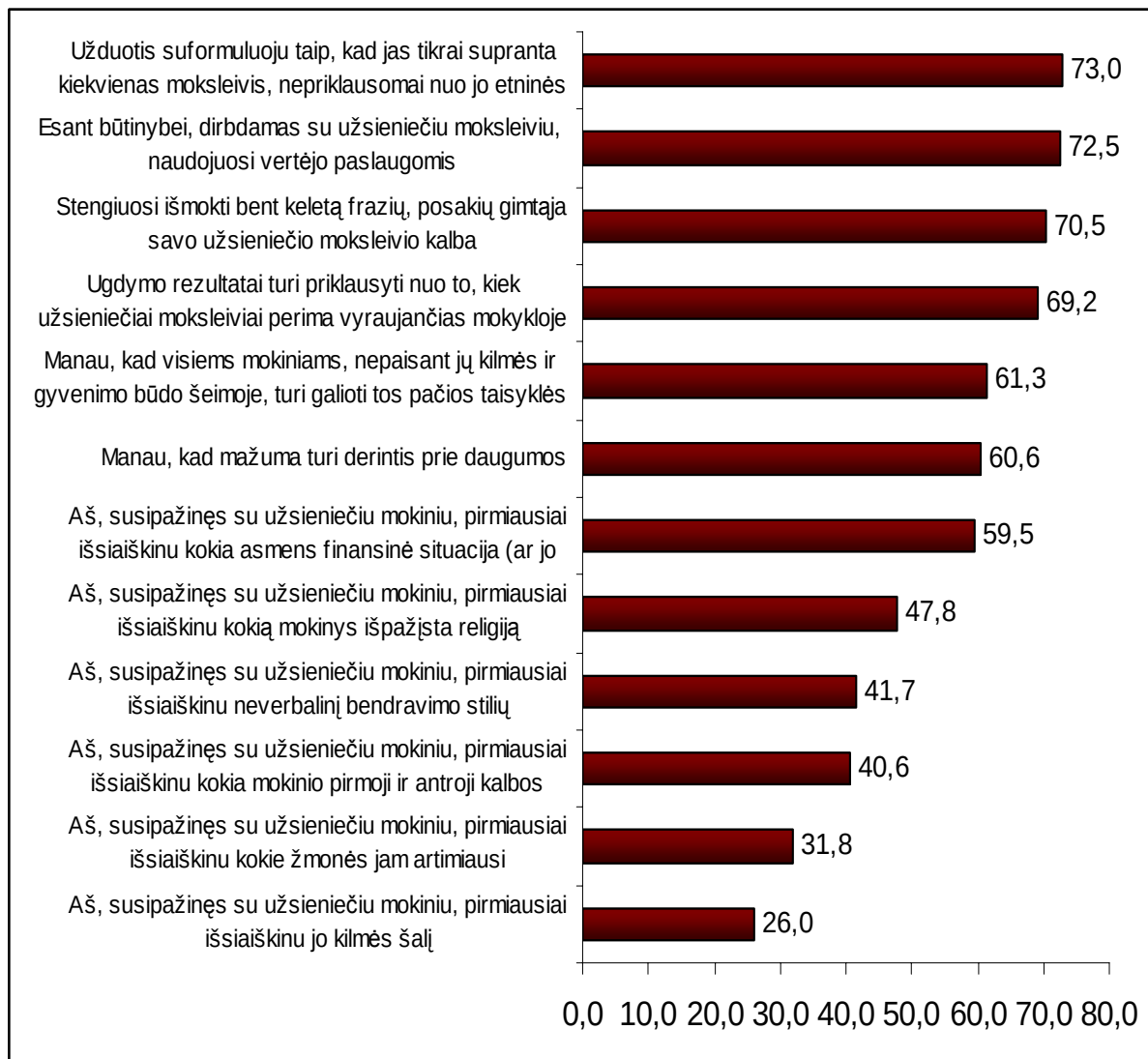
Beveik 1/2 tyrime dalyvavusių pedagogų teigė, kad užsieniečių mokinių pasiekimai vertinami lygiai taip pat kaip ir kitų mokinių (žr. 2.6.1.18 pav.). Beveik 1/3 respondentų pritarė, kad užsieniečiams mokiniams sunku laiku ir gerai atlikti užduotis, nes jos yra sudėtingesnės nei jų gimtojoje šalyje. 1/4 tyrime dalyvavusių pedagogų užsieniečiams mokiniams skiria tik individualias užduotis.

2.6.1.18. pav. Užsieniečių mokinių mokymasis bei jų vertinimas (%)

MOKYTOJŲ NUOSTATOS Į UŽSIENIEČIUS MOKINIUS, BESIMOKANČIUS LIETUVOS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE

Mokytojų požiūrį bei nuostatas į užsieniečius vaikus, besimokančius Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose atspindi 2.6.1.19. pav. pateiktas reitingas.

2.6.1.19. pav. Respondentų pritarimas nuostatoms užsieniečių mokinių atžvilgiu (pritarusiųjų %)

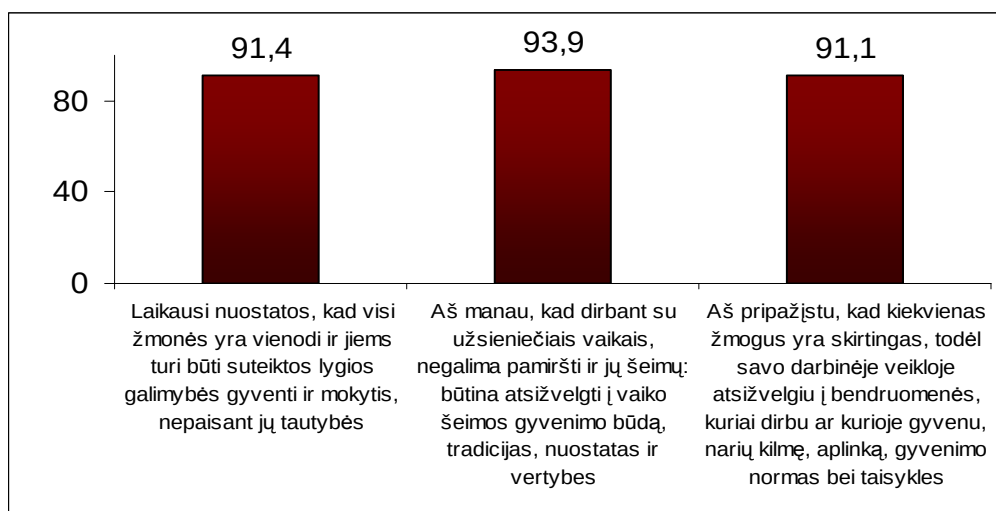
Reitingo viršuje pagal pritarimą atsidūrė teiginys - *mokytojas užduotis suformuluoja taip, kad jas tikrai supranta kiekvienas mokinis, nepriklausomai nuo jo etninės kilmės ir gimtosios kalbos specifikos*. Daugiau nei du trečdaliai pedagogų teigia, kad esant būtinybei, dirbdami su užsieniečiais mokiniiais, jie naudojami vertėjo paslaugomis bei stengiasi išmokyti bent keletą frazių, posakių gimtąja savo užsieniečio moksleivio kalba. Reitingo apačioje atsidūrė teiginiai, atspindintys mokytojo dėmesį užsieniečio mokinio kilmės šaliai, jo artimiausiems žmonėms, mokinio pirmajai ir antrajai kalboms, neverbaliniam bendravimo stiliui bei jo išpažįstamai religijai.

Nors pedagogų nuostatos - susipažinus su užsieniečiu mokiniu, pirmiausia išsiaiškinti jo kilmės šalį, jam artimiausius žmones, neverbalinį bendravimo stilių, išpažįtamą religiją ir pan. - stebimos reitingo apačioje, koreliacinė duomenų analizė atskleidė stiprius ir patikimus statistinius sąryšius tarp minėtų nuostatų bei pedagogo gebėjimo suformuluoti užduotis taip, kad jas tikrai suprastų kiekvienas mokinys, nepriklausomai nuo jo etninės kilmės ir gimtosios kalbos specifikos (žr. 2.6.1.1. lentelę).

2.6.1.1. lentelė. Statistiniai sąryšiai tarp pedagogų nuostatų užsieniečių mokinių atžvilgiu

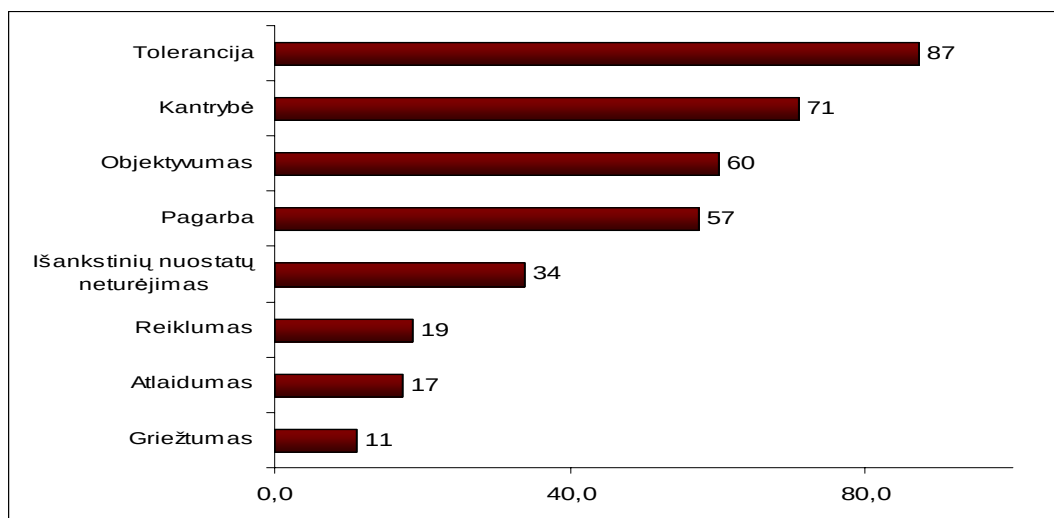
	Užduotis suformuluoju taip, kad jas tikrai supranta kiekvienas mokinys, nepriklausomai nuo jo etninės kilmės ir gimtosios kalbos specifikos
Aš, susipažinęs su užsieniečiu mokiniu, pirmiausiai išsiaiškinu jo kilmės šalį	0,606** P = 0,000
Aš, susipažinęs su užsieniečiu mokiniu, pirmiausiai išsiaiškinu, kokie žmonės jam artimiausi	0,572** P = 0,000
Aš, susipažinęs su užsieniečiu mokiniu, pirmiausiai išsiaiškinu, kokia mokinio pirmoji ir antroji kalbos	0,643** P = 0,000
Aš, susipažinęs su užsieniečiu mokiniu, pirmiausiai išsiaiškinu neverbalinį bendravimo stilių	0,496** P = 0,000
Aš, susipažinęs su užsieniečiu mokiniu, pirmiausiai išsiaiškinu, kokią mokinys išpažįsta religiją	0,438** P = 0,000
Aš, susipažinęs su užsieniečiu mokiniu, pirmiausiai išsiaiškinu, kokia asmens finansinė situacija (ar jo šeimos turimos pajamos atitinka jo poreikius)	0,246** P = 0,000

Pedagogų požiūrį į užsieniečius mokinius atspindi jų vertybinės nuostatos, pateiktos 2.6.1.20. pav. Beveik visi tyrime dalyvavę pedagogai teigė, jog dirbant su užsieniečiais vaikais, negalima pamiršti ir jų šeimų - būtina atsižvelgti į vaiko šeimos gyvenimo būdą, tradicijas, nuostatas ir vertybes. Taip pat jie laikosi nuostatos, kad visi žmonės yra vienodi ir jiems turi būti suteiktos lygios galimybės gyventi bei mokytis, nepaisant jų tautybės.

2.6.1.20. pav. Respondentų vertybinės nuostatos (pritarusiųjų %)

Respondentų teigimu, pagrindinės asmeninės savybės, kuriomis turi pasižymėti mokytojas, dirbantis su užsieniečiais mokiniais, yra tolerancija, kantrybė ir objektyvumas (žr. 2.6.1.21. pav.).

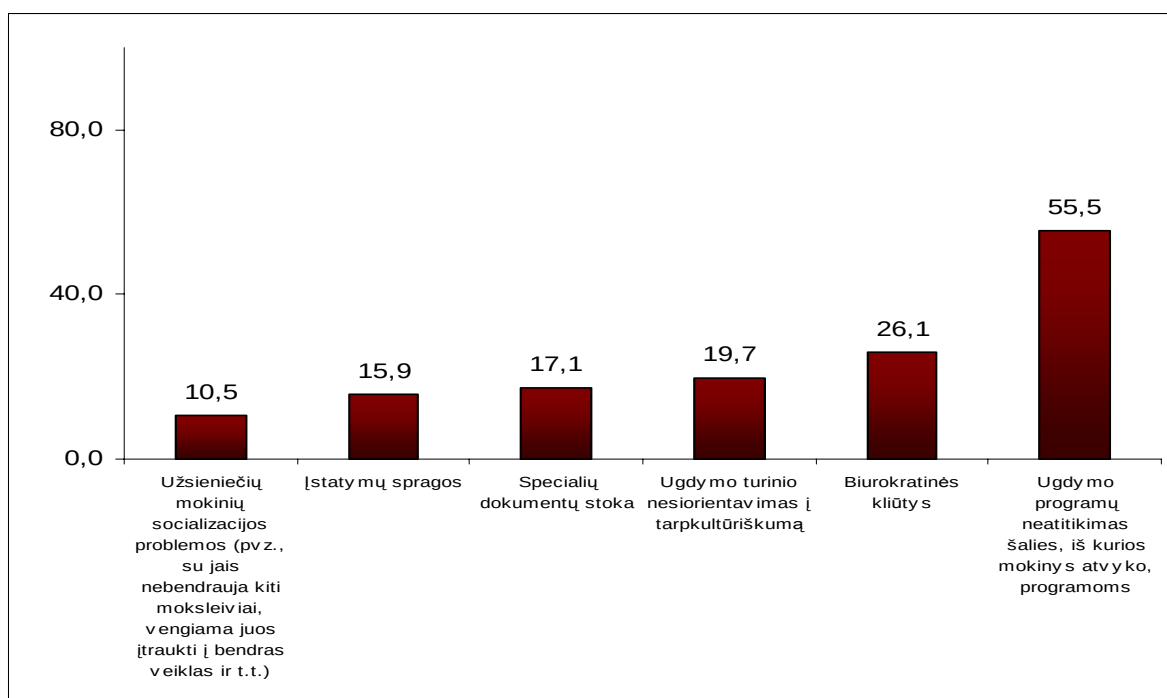

2.6.1.21. pav. Asmeninės savybės, kuriomis turi pasižymėti mokytojas, dirbantis su užsieniečiais mokiniais (pritarusiųjų %)

Reitingo apačioje atsidūrė atlaidumo ir griežtumo asmeninės mokytojo savybės.

ŠVIETIMO PROBLEMOS, SU KURIOMIS SUSIDURIA UŽSIENIEČIAI MOKINIAI IR JŲ ŠEIMOS

Pagrindinėmis problemomis, su kuriomis susiduria užsieniečių šeimos ir jų vaikai, tyrime dalyvavę pedagogai įvardino *ugdymo programų neatitikimą šalies, iš kurios mokinyss atvyko, programoms bei biurokratinės kliūtis* (žr. 2.6.1.22 pav.).

2.6.1.22. pav. Problemos, su kuriomis susiduria užsieniečiai mokiniai ir jų šeimos (pritarusiųjų %)

Beveik penktadalis respondentų pritarė, kad užsieniečių šeimos ir jų vaikai susiduria ir su tokiomis problemomis: ugdymo turinio nesiorientavimas į tarpkultūriškumą bei specialių dokumentų stoka. Reitingo apačioje atsidūrė užsieniečių mokinių socializacijos problemos.

2.6.2. Kokybinis tyrimas

UŽSIENIEČIŲ MOKINIŲ UGDYMO PROBLEMOS, SU KURIOMIS SUSIDURIA MOKYKLŲ ADMINISTRACIJA IR MOKYTOJAI

Užsieniečių mokinių ugdyme, respondentų teigimu, mokyklos administracija susiduria su pozityviais ir probleminiais aspektais (žr. 7 priedą).

1) LIETUVIŲ KALBOS UGDYMO SPECIFIKA

Pozityvūs aspektai:

- Distancinio lietuvių kalbos mokymo realizavimas išvykusiems laikinai gyventi į užsienį, siunčiant jiems medžiagą mokymuisi: „...mes siunčiame medžiagą, kad jie galėtų pasiruošti...“.

- Papildomo lietuvių kalbos mokymo realizavimas „...kiekvienam skiriant papildomą lietuvių kalbos pamoką...“ pagal mokinio poreikį idant užsienietis vaikas „...galėtų po truputį pradėti mokytis lietuvių kalbos...“.

- Tiesioginis mokinio įgalinimas mokytis lietuvių kalbos per individualizuotus užsieniečių mokinių mokymus: „...yra mokytoja ir dirba su jais klasėje...“.

- Išlyginamųjų modulių naudingumas užsieniečiams mokiniams, kadangi „...padeda išlyginti žinias...pasitempti, pagerinti pažymius, netgi motyvaciją...“

- Kai kurių užsieniečių vaikų tėvų teigiamas požiūris į lietuvių kalbos mokymąsi išlyginamojoje klasėje: „...užsieniečių vaikų tėvai visiškai normaliai reaguoja į tai, kad vaikai vienus metus turi pasimokyti išlyginamojoje klasėje lietuvių kalbos, kultūros ir panašių dalykų...“.

- Užsieniečių mokinių adaptacija „...per lietuvių kalbos įsisavinimą popamokinėje veikloje...“.

- Atskirų lietuvių kalbos pamokų pravedimas užsieniečiams vaikams pagal jų tėvų prašymus: „...yra tėvų prašymai, kad jų vaikai nori mokytis lietuvių kalbos, ir jie turi atskirai jiems vedamas pamokas...“.

- Užsieniečiai vaikai nuo penktos klasės turi teisę pasirinkti vieną modulį, kurį mokosi vieną valandą per savaitę ir jie „...dažniausiai pasirenka lietuvių kalbą...“.

- Užsieniečio vaiko rodomos pastangos mokytis lietuvių kalbos sudaro prielaidą „...jam skirti papildomą lietuvių kalbos ugdymą ilgiau...o jeigu nesistengia, tai nėra prasmės jam skirti daugiau pamokų...“. Esant vaiko motyvacijai mokytis, pasak mokyklų administracijos atstovų, vieneri metai -

optimali lietuvių kalbos pagrindų įsisavinimo trukmė, nors jau ir per pusmetį palaipsniui įgyjami lietuvių kalbos rašymo bei kalbėjimo pagrindai bei įgūdžiai.

Probleminiai aspektai:

- Užsieniečiai vaikai neretai lietuvių kalbą turi mokytis vienodu „tempu“ su visais klasės mokiniais, „...nes atskiro laiko nėra...“.
- Kuo į vyresnę klasę atvyksta užsienietis vaikas, tuo sunkiau įsisavinama lietuvių kalba.
- Per papildomą lietuvių kalbos ugdymą mažėja menkos motyvacijos užsieniečių mokinių savarankiškumas: „...nėra gerai, jeigu vaikui nuolat skiriamos papildomo ugdymo pamokos lietuvių kalbos mokymuisi, nes tingūs vaikai pripranta prie tokios pagalbos ir praranda savarankiškumą...“.
- Per menkas papildomų pamokų skaičius lietuvių kalbos mokymuisi sąlygoja užsieniečių mokinių tėvų inicijavimą samdyti korepetitorių.
- Egzistuoja kitų specialistų poreikis, mokantis lietuvių kalbos, konkrečiai – logopedo - dėl kalbos korekcijos.
- Mokytojai, dirbantys su užsieniečiais mokiniais, jiems tik pradėjus mokytis, ne mažiau kaip vienerius metus laiko, turi visus dalykus „...papildomai aiškinti gimtąją (mokinio) kalbą...“. Tokia papildoma „savanoriška“ mokytojo apkrova neįskaičiuojama į darbo krūvį.
- Kai kurių užsieniečių vaikų tėvų mobilių grupių ir išlyginamųjų klasių naudos nuneigimas ir vengimas leisti savo vaikus į šias grupes bei klases, motyvuojant, kad „...reikia ir čia, ir ten, o pamokos sutampa, todėl samdysim korepetitorių...“.
- Galimybė nelankyti išlyginamosios klasės užsieniečiams mokiniams, besimokantiems tautinių mažumų mokyklose (toks prieštaravimas egzistuoja esamuose patvirtintuose dokumentuose) nesumažina mokyklos ir lietuvių kalbos mokytojų atsakomybės ir yra „...šiokia tokia „diskriminacija“ lietuvių kalbos mokytojų atžvilgiu...vėliau visa atsakomybė vis vien užgrius lituanisto pečius...; „...kaip mes atlaidžiai į mokinį turėtume žiūrėti, vis tiek mokyklai yra labai didelė atsakomybė, nes po to jis laiko egzaminą...“, kadangi lietuvių kalbos baigiamasis egzaminas privalomas visiems.
- Skirtingi reikalavimai lietuvių kalbos mokymuisi lietuviškose ir nelietuviškose mokyklose, (pvz., rusų, lenkų), nors kiekvienam užsieniečiui mokiniui bendrojo lavinimo mokykloje privaloma „...įsisavinti visą lietuvių kalbos programą ir laikyti lietuvių kalbos egzaminą...“. Todėl numatomas problemų atsiradimas „...ne tik užsieniečiams vaikams...“, bet ir kitiems „...nelietuviškų mokyklų mokiniams, kadangi nuo 2008 m. jie turės laikyti lietuvių kalbos egzaminą pagal tuos pačius reikalavimus, kaip ir lietuvių mokyklų absolventai...“.
- Ribotas lietuvių kalbos mokytojų finansavimas už papildomą užsieniečių mokinių lietuvių kalbos mokymą.

- Mokytojų darbui su užsieniečiais vaikais ypač stinga vadovėlių lietuvių kalba, skirtų vyresnių klasių mokiniams, nes dabar „...jiems tenka mokytis iš pradinukų tekstų...“ ir tai „...mažina lietuvių kalbos mokymosi motyvaciją...“ bei specialių priemonių, padedančių mokytis lietuvių kalbos (respondentai nepaaiškina, kokių būtent priemonių reikia).

- Tėvų nenoras priimti atsakomybę už vaiko pasirengimą lietuvių kalbos egzaminui: „...kai reikia mokytis lietuvių kalbos, tėvai ateina su pretenzijomis – mes išvažiuosim, mes čia neilgam. Pasikeitus planams, kada vaikas, neišlaikęs lietuvių egzamino, negauna atestato, tėvai „atsibunda“, bet būna per vėlu...“

2) BENDRAVIMO KALBOS ŠEIMOJE SVARBA

Probleminiai aspektai:

- Atvykusiųjų šeimose, lietuvių kalbos nevartojimas daro neigiamą įtaką jau įgytiems pradiniam lietuvių kalbos įgūdžiams – pastarieji yra prarandami: „...vasaros metu viską užmiršo, praktikos nebuvo...nebuvo su kuo kalbėtis lietuviškai...rugsėjo mėnesį darbas vėl iš naujo...“. Tai reiškia jog „...lituanistui atiteks „dvigubas“ krūvis „gražinti“ įgytus įgūdžius“, juos tobulinti bei vystyti naujus...“. Kalbėjimas (bendravimas) namuose lietuviškai – efektyvus lietuvių kalbos mokymosi prielaida: „...tikimasi, kad jie galės pavyti bendraklasių gana greitai, nes šeimoje jie kalba lietuviškai...jie jau atvykę mokėjo kalbėti lietuviškai, tai mažina problemas...“.

- Lietuvoje gyvenančių kitataučių šeimose, lietuvių kalbos nevartojimas – problema mokytis valstybinę kalbą: „...šėimos visą laiką gyvena Lietuvoje...bet su lietuvių kalba yra problemų – vaikai nemoka lietuvių kalbos, todėl, kad tėvai namuose nekalba lietuviškai...“.

- Mišrioje šeimoje, kur vienas iš tėvų – lietuvis, šeimai grįžus gyventi į Lietuvą taip pat yra problemų: vaikai neturi kalbos įgūdžių „...yra šeimų, kur mama lietuvė, o tėtis – užsienietis, grįžta į Lietuvą gyventi, tačiau nemoka lietuviškai kalbėti...“.

3) MOKYTOJŲ KOMPETENCIJOS VYSTYMO POREIKIS

Probleminiai aspektai:

- Menka mokytojų užsienio kalbų kompetencija (pvz., anglų k.) – trukdys sėkmingam komunikavimui su mokiniu. Todėl mokytojui egzistuoja asistento / padėjėjo – vertėjo poreikis.

- Trūkumas metodinių žinių, metodinės literatūros bei specifinių žinių apie užsieniečių vaikų ugdymą.

4) PAPILDOMO UGDYMO ORGANIZAVIMAS

Pozityvus aspektas:

- Papildomų užsiėmimų realizavimas grupei, kurią sudaro užsienietis mokinytis ir bendrojo ugdymo mokyklos / klasės kiti mokiniai: a) padeda ugdyti lietuvių mokinių toleranciją ir pagarbą kitataučiams; b) palengvėja užsieniečių vaikų adaptacija; c) užsieniečiams vaikams sėkmingiau vyksta lietuvių kalbos įsisavinimas.

Probleminiai aspektai:

- Mokyklos savų finansinių resursų panaudojimas papildomam užsieniečių vaikų lietuvių kalbos ugdymui: „...mokykla skiria savo finansinius resursus...“.
- Papildomų užsiėmimų organizavimas užsieniečiams vaikams, kuriems nuolatos reikia papildomų paaiškinimų, „...nes sunkiau supranta pateikiamas užduotis...“.

5) PAPILDOMO UGDYMO ADMINISTRAVIMAS

Pozityvus aspektas:

- Papildomo ugdymo programų patvirtinimas administracijos lygmenyje: „...direktorius tvirtina papildomo ugdymo užsiėmimo programas, modulius, individualias programas...“.

Probleminis aspektas:

- Papildomo ugdymo problemiško sprendimas dėl nepakankamo finansavimo: „...daug pamokų skirti taip negalime, nes prasimokom kitų vaikų sąskaita, tačiau vis tiek turime skirti 3-4 valandas. Tai tas finansavimas ne koks...“.

6) NEFORMALUS LIETUVAIČIŲ MOKINIŲ KITOS KALBOS KOMPETENCIJOS ĮGIJIMAS IR KULTŪROS KOMPETENCIJOS UGDYMAS

Pozityvus aspektas:

- Užsieniečių vaikų mokymasis vienoje klasėje su lietuvaichiais mokiniais, pastariesiems, sudaro prielaidas neformaliai užsienio kalbos kompetencijos įgijimui. Kuomet nėra vertėjo, jie stengiasi padėti užsieniečiui mokiniui ir „pagelbėti“ mokytojui. Taip lietuvaichiai mokiniai neformaliu būdu įgyja užsienio kalbos įgūdžių. Sykiu tai ugdo ir šių mokinių kultūros kompetenciją: mokytojas paaiškina kultūrinius skirtumus – taip ugdoma tolerancija kitataučiams.

7) MOKYKLOS ETNINIO PAGRINDO AKTUALUMAS

Pozityvus aspektas:

- Užsieniečiui mokiniui svarbu patekti į mokyklą, turinčią tuos pačius etninius pagrindus: „...problemų neturime...kadangi vaikai iš Lenkijos ir čia jie patenka į lenkišką aplinką"...; „...kai jis nekalba lietuviškai, bet rusiškai susikalba gerai nėra problemos..." Todėl stipresnis dėmesys gali būti skiriamas intensyviai lietuvių kalbos mokymuisi. Šiuo atveju užsieniečiui mokiniui lietuvių kalbos nemokėjimas nėra kliūtis.

Probleminis aspektas:

- Užsieniečiui mokiniui atvykus mokytis į ne lietuvišką, bet į tautinių mažumų mokyklą (pvz., rusakalbę), ir nemokant tos mokyklos pagrindinės kalbos („...atvyko iš ... mokinys. Tai maža to, kad nemokėjo lietuvių kalbos, bet nemokėjo ir rusų kalbos...buvo labai sunku...") esminis dėmesys skiriamas mokyklos pagrindinės kalbos įgūdžių įgijimui idant mokinys greičiau adaptuotųsi ir socializuotųsi.

8) ETNINIAI SKIRTUMAI

Probleminis aspektas:

- Užsieniečiai mokiniai susiduria su etniniais skirtumais, todėl mokyklos mokytojai ir mokiniai tai turi įvertinti ir toleruoti, pvz., valgymo etiketo ir mitybos skirtumus bei „...smulkiai išaiškinti tam užsieniečiui apie mūsų [lietuvių] gyvenimą..." bei egzistuojančius „...mentaliteto skirtumus tarp užsieniečių ir lietuvių vaikų..." idant palengvinti atvykusių vaikų socializaciją.

9) UGDYMO PROCESO ORGANIZAVIMAS

Probleminiai aspektai:

- Užsieniečių vaikų ugdymo organizavimo specifika priklauso nuo jų tėvų darbo pobūdžio ir trukmės Lietuvoje. Pvz., trumpam atvykusių vaikų ugdymui sudaromos mažos grupelės klasėje.
- Užsieniečių vaikų ugdymo organizavimui egzistuoja poreikis sudaryti specialią koordinavimo komisiją.
- Dirbant su vaikais iš „artimojo" užsienio mokytojai „...neformaliai individualizuoja ir skiria jiems užduotis ir individualų dėmesį..." ir šie moksleiviai integruojami mokantis „...su klasiokais pagal bendrą programą..."

Pozityvus aspektas:

- Siekiama organizuoti užsieniečiams mokiniams ir modulinį mokymąsi. Tačiau pastarąjį sudėtinga organizuoti paralelinėse klasėse, todėl moduliniai mokymai dažniausiai organizuojami vienoje klasėje (vienam moduliui sudaroma grupė iš penkių mokinių) ir jų lankymas yra privalomas bei šie moduliai jie įtraukiami į tvarkaraštį.

10) UGDYMO PROCESO ADMINISTRAVIMAS

Probleminis aspektas:

• Vykdam užsieniečių vaikų integraciją, padaugėjo darbo mokyklos administracijai, nes „...atsirado tam tikra tvarka, kurią reikia įgyvendinti mokykloje...”.

Pozityvus aspektas:

• Vaikams užsieniečiams iš „artimojo“ užsienio nesudaromos individualios ugdymo programos, tačiau organizuojamos mobilies grupės, kurioms mokytojai yra parengia programas: „...kai pasakė, kad mes galime iš mobilių grupių paimti tas valandas...tai sudarėme mobilies grupes ir turime paruošę programą...”

11) UGDYMO PRIEMONIŲ NEBUVIMAS

Probleminiai aspektai:

Užsieniečių vaikų ugdymui mokyklose stokojama vadovėlių ir mokymosi priemonių -

- Lietuvių kalba parengti vadovėliai neatitinka vaikų užsieniečių lietuvių kalbos lygmens.
- Lietuviai ir užsieniečiai mokiniai mokosi pagal skirtingus lietuvių kalbos vadovėlius.
- Užsieniečiai mokiniai privalo pirkti mokymo priemones, nes jie aprūpinami tik vadovėliais.
- Mokymosi priemonės (pvz., tekstų rinkiniai, sąsiuviniai) neatitinka užsieniečių mokinių amžiaus.

12) UGDYMO SPECIFIKOS IR SISTEMOS SKIRTUMAI TARP ŠALIŲ

Probleminiai aspektai:

- Užsieniečių pradinį klasių mokinių įgytų žinių, įgūdžių ir gebėjimų skirtumai, kaip skirtingų mokymosi sistemų įvairiose šalyse pasekmė (pvz., Izraelis, JAV). Kai atvažiuoja „...koks ketvirtokas, tai jis puikiai žaidžia, piešia, bendrauja...bet jis nemoka skaityti, rašyti, daugybės lentelės...”; „...jie mažiau žino matematikos, gamtos mokslų...”
- Mokymosi programų ir mokomųjų dalykų vertinimo kriterijų neatitikimas.
- Atotrūkis tarp mokomųjų dalykų „...nes neišmokome pusės dalykų, kurių yra mokomasi čia...”.

13) UŽSIENIEČIŲ MOKINIŲ TĖVŲ AKTYVUMAS

Pozityvūs aspektai:

- Motyvuotai įsijungia į kultūrinį mokyklos gyvenimą.
- Smulkmeniškai analizuoja formalius dokumentus, susietus su jų vaikų ugdymu.

14) INDIVIDUALIŲ PROGRAMŲ KŪRIMAS

Probleminiai aspektai:

• Individualių programų sudarymas yra komplikotas, nes egzistuoja priklausomybė tarp: a) individualių programų, kokybės ir mokytojų bei mokyklos; b) individualių programų turinio ir mokinio gabumų bei motyvacijos; c) mokyklos komisijos ir lietuvių kalbos mokytojos atlikto žinių patikrinimo rezultatų bei individualios programos turinio; d) individualių programų ir vaiko žinių lygio.

• Esant menkoms užsieniečio mokinio žinių spragoms, individualios programos nesudaromos, o skiriamas individualus dėmesys per pamoką (kaip alternatyva individualiai programai).

Pozityvus aspektas:

• Individualių programų sudarymas pagal teminius planus derinamas su direktoriaus pavaduotoju.

15) INDIVIDUALAUS UGDYMO SPECIFIKA

Pozityvūs aspektai:

• Siekimas kuo efektyviau užsienietį vaiką integruoti „...į klasę, į gyvenimą...” vykdant individualias užduotis („...gal tokiems vaikams reikia skirti atskiras užduotis...šiek tiek su jais padirbėti...”) šiam darbui paskiriant atskirą mokytoją ir tarifikuojant jam apmokėjimą už valandas („...paskirtiems mokytojams tarifikuojamos valandos apmokamos kaip už darbą su užsieniečiais...”) bei rodant individualų dėmesį ir realizuojant papildomus užsiėmimus („...užsiėmimų metu...kiekvienam skiriamas individualus dėmesys...”) tačiau siekiant vienodų tikslų su visais mokiniais („...jie turi eiti kartu su kitais vaikais...”).

• Mokymasis jaunesnėse klasėse – lengvesnė užsieniečių vaikų integracijos prielaida: „...pas mus pradinukai...tai mes galim su mūsų vaikais greitai integruotis į mūsų programas ir jiems duoti lietuvių kalbos tiek, kiek jiems reikalinga, kaip Lietuvos piliečiams...”.

16) UŽSIENIEČIŲ MOKINIŲ MOKYMO TRUKMĖS AKTUALUMAS

Probleminis aspektas:

- Trumpalaikis buvimas Lietuvoje nemotyvuoja mokytis lietuvių kalbos „...vaikai tiesiog nenori mokytis nes žino, kad ilgai čia nebus...“, todėl mokykloje „...išmokom minimumą - pasisveikinti, atsisveikinti...“.

Pozityvus aspektas:

- Ilgalaikis apsigyvenimas šalyje – prielaida užsieniečio motyvacijos didėjimui bei mokymosi problemų nebuvimui: „...norai mokosi tie, kurie nori gyventi Lietuvoje nuolatos...“; „...kurie atvyksta nuolatos, tai problemų kaip ir neturime...“.

17) MOKYMOSI PRADŽIA ĮPUSĖJUS MOKSLO METAMS – PROBLEMA UGDYMO PROCESO ADMINISTRAVIME IR ORGANIZAVIME

Probleminiai aspektai:

- Užsieniečio mokinio atvykimas, įpusėjęs mokslo metams – didelis trukdys sudaryti papildomą mokymo programą, kadangi „...papildomos pamokos skirstomos rugsėjo mėnesį, o vaikai atvyko gerokai vėliau ir nebuvo iš kur paimti papildomų ugdymo valandų...“.
- Užsieniečiui mokiniui atvykus vidury mokslo metų, esminis krūvis tenka mokytojams, nes „...tenka skirti individualų dėmesį tokiems vaikams pamokų metu ir po pamokų...“.
- Užsieniečiui mokiniui atvykus, kuomet jau įpusėję mokslo metai, mokytojui tenka „...papildomai dirbti po pamokų neatlygintinai...“.
- Mokykla savarankiškai nepajėgi išspręsti užsieniečių mokinių, atvykusių įpusėjęs mokslo metams, papildomo ugdymo finansavimo, „...kadangi tai dotuojama mokykla, „ krepšelio“ pinigų ... neužtenka išlaikymui...“.
- Užsieniečių mokinių, atvykusių įpusėjęs mokslo metams, ugdymo finansavimui „...galėtų būti numatomos kokios specialios lėšos ar savivaldybėje, ar ŠMM...jų papildomiems užsiėmimams...“.

18) FORMALIŲ TEISINIŲ REIKALAVIMŲ NESUTVARKYMAS – DISKOMFORTAS UŽSIENIEČIAMS MOKINIAMS IR MOKYKLOS ADMINISTRACIJAI

Probleminiai aspektai:

Užsieniečių mokinių tėvų vengimas susitvarkyti gyvenimo šalyje formalumus (pratęsti viza), yra:

- Vaikų diskomforto ir nesaugios būsenos priežastis: „...kai priėmėm į mokyklą, visa galiojo...perspėjome...ji to nepadarė...vaikai tampa nelegaliais Lietuvos gyventojais...vaikams diskomfortas, jie kažkiek laiko net mokyklos nelankė...“; „...vaikai mokosi mokykloje neturėdami vizos... vaikų sveikata nepatikrinta...“.

- Mokyklos administracijos išgyvenamas diskomfortas: „...neramu dėl vaikų. Jeigu kiltų kokios problemos, gali įvykti net ir tarptautinis skandalas...“; „...faktiškai vaikai mokosi nelegaliai...vaikų gaila...neišvaysi jų iš mokyklos...“.

19) CENTRALIZUOTŲ PROGRAMŲ POREIKIS

Probleminiai aspektai:

- Respondentų manymu, mokymo programų centralizavimas - prielaida išvengti mokymo problemų „...kartais manau, kad yra problemų dėl to, kad mokytojams palikta daug laisvės rengti programas...“ bei ugdymo trikdžių „...dabartinė laisvė nėra gerai, tai apsunkina ugdymo procesą, ypač keičiant mokyklas...“, nes galimi temų neatitikimai, todėl programas reikėtų rengti „...centralizuotai, kaip anksčiau...“.

20) SPECIALISTŲ KOMANDOS POREIKIS

Probleminiai aspektai:

- Specialistų komandos poreikį sąlygoja atsakomybė organizuoti ir pritaikyti mokykloje atvykusio užsieniečio vaiko ugdymą, padėti jam adaptuotis: „...tiriame priežastis, dėl ko vaikas atvyko mokytis...tais klausimais domisi socialinis pedagogas, psichologas, pavaduotojai...turėdami informaciją, stengiamės padėti adaptuotis mokykloje ir pritaikyti ugdymą...“.

21) UŽSIENIEČIO MOKINIO STATUSO SPECIFIKA

Probleminiai aspektai:

- Siūlymas užsieniečius mokinius, atvykusius į vyresnes klases, lietuvių kalbos pamokose traktuoti kaip mokinį su „specialiaisiais poreikiais“: „...per lietuvių kalbos pamokas, traktuoti kaip mokinį su specialiaisiais poreikiais...šalia jo...mokytojas – pagalbininkas, kuris verstu, padėtų atlikti užduotis...“.

MOKYKLOS IR SAVIVALDYBĖS VAIDMUO, ORGANIZUOJANT UŽSIENIEČIŲ MOKINIŲ UGDYMĄ

1. MOKYKLOS VAIDMUO.

Mokyklų administracijos atstovai išskiria šiuos mokyklos vaidmens bruožus (žr. 8 priedą):

- Bendro ugdymo proceso organizavimas.
- Išlyginamųjų klasių realizavimas.
- Savarankišką ugdymo valandų skirstymas.

- Užsieniečio mokinio parengimas gyvenimui, užtikrinant ne tik jo mokymąsi, bet ir išmokimą: „...mokykla atsako už išmokymą...jeigu vaikas ateina, jį reikia išmokyti. Išmokyti ir pirmyn į gyvenimą...”.
- Pagalba užsieniečiui mokiniui integruotis į visuomenę: „...mokykla turi padėti integruotis į visuomenę...”.
- Individualių programų formavimas: „...mokyklos vaidmuo - užsieniečiams vaikams sudaryti atskiras programas individualiai...”.
- Papildomų užsiėmimų užsieniečiui mokiniui įvertinimas (pagal amžių): „...jeigu vaikas atvyksta iš užsienio į dešimtą klasę, jam reikia daugiau papildomų užsiėmimų, negu tam, kuris atvyksta į jaunesnę klasę...”.
- Savivaldybės informavimas apie užsieniečius mokinius.
- Atsakomybės prisiėmimas už užsieniečio mokinio integraciją mokyklos bendruomenėje, užtikrinant saugumą ir išsilavinimą: „...mokykla atsakinga už integraciją, kad mūsų mokykloje vaikas galėtų saugiai jaustis ir gauti išsilavinimą tokį, koks reikalingas pagal Lietuvos standartus...”.
- Užsieniečio mokinio integravimas, gaunant papildomas lėšas ir dirbant su jais individualiai: „...tokius mokinius reikia integruoti pačioje mokykloje. Ir mokyklai skirti lėšas. Tiesiogiai...tie patys mokytojai dirbtų ir su užsieniečiu vaiku...”.
- Bendravimas su užsieniečiais mokiniams ir jų auklėjimas.
- Papildomo ugdymo užsieniečiams mokiniams organizavimas naudojant mokyklos lėšas, nepilnaverčiai patenkinant kitus mokinių poreikius: „...Dabar mokyklai papildomo ugdymo užsiėmimams tenka skirti iš savo lėšų, tačiau...mokyklos mokiniai turi ir kitų poreikių, kuriuos reikia atliepti...”.

Savivaldybių atstovai akcentuoja tokį mokyklų vaidmenį (žr. 2.6.2.1. lentelę):

2.6.2.1. lentelė. Mokyklos vaidmuo, organizuojant užsieniečių vaikų ugdymą

Jonava	Vilnius	Klaipėda	Visaginas	Švenčionys
*Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus informavimas apie į mokyklą atvykusius užsieniečius mokinius. *Komisijos sudarymas tokio mokinio pasiekimams įvertinti. *Sąlygų sudarymas atvykusiam moksleiviui likviduoti programų skirtumus ir ugdymo spragas.	*Kelių ieškojimas, kaip ugdyti užsieniečius mokinius. *Duomenų pateikimas savivaldybei apie užsieniečių vaikų ugdymą.	*Ugdymo organizavimas. *Įgytų užsienyje žinių vertinimas. *Vaiko integracijos stebėjimas. *Vaiko pažangos stebėjimas. *Ugdymo individualizavimas ir diferencijavimas. *Atsiskaitymo terminų nustatymas.	*Informacijos suteikimas savivaldybei apie atvykusius vaikus. *Atvykusių vaikų ugdymo organizavimas. *Komisijos sudarymas vaiko ugdymo pasiekimams įvertinti. *Sąlygų sudarymas atskirų dalykų programų skirtumų likvidavimui.	*Užsieniečių mokinių pasiekimų vertinimas. *Individualių programų sudarymas. *Atsiskaitymo tvarkos nustatymas. *Pamokų tvarkaraščio sudarymas. *Pagal galimybes sąlygų sudarymas mokytis gimtosios kalbos.

2.6.2.1. lentelės tęsinys.

*Individualių programų sudarymas. *Ugdymo planų sudarymas. *Esant reikalui, sąlygų sudarymas intensyviai valstybinės lietuvių kalbos mokymuisi.			*Individualias programų tvirtinimas. *Atsiskaitymo tvarkos nustatymas. *Tėvams ar globėjams pageidaujant sąlygų sudarymas mokytis gimtosios kalbos.	
---	--	--	---	--

Savivaldybių atstovai nurodo tokius mokyklos funkcinius vaidmenis, organizuojant užsieniečių mokinių ugdymą (žr. 2.6.2.1. lentelę):

1. Savivaldybių informavimas apie atvykusius užsieniečius vaikus ir jų ugdymo ypatumus.
2. Komisijos sudarymas užsieniečių mokinių žinių įvertinimui.
3. Užsieniečių mokinių žinių, įgytų užsienyje, lygmens įvertinimas ir nuolatinis šių mokinių pasiekimų vertinimas.
4. Sąlygų sudarymas atskirų dalykų programų skirtumui likviduoti.
5. Atsiskaitymo už mokymąsi terminų ir tvarkos nustatymas.
6. Individualių programų formavimas, tvirtinimas ir diferencijavimas bei tvarkaraščio sudarymas.
7. Galimybės gimtosios užsieniečio mokinio kalbos mokymuisi sudarymas (pageidaujant tėvams ar globėjams).
8. Sąlygų sudarymas intensyviai valstybinės lietuvių kalbos mokymuisi.
9. Užsieniečio mokinio integracija.

Šiuose funkcinuose vaidmenyse išryškėja mokyklų:

- bendradarbiavimas su savivaldybe, užsieniečių vaikų tėvais (globėjais) ir pačiais vaikais;
- atsakomybė už užsieniečių mokinių ugdymo proceso realizavimą, ir kokybę, kuri atspindi vykdomame vertinime;
- pagalbos poreikio nustatymas ugdyme sudarant galimybes intensyviai valstybinės lietuvių kalbos ir gimtosios kalbos mokymuisi bei užsieniečio mokinio integracijos vertinimui.

2. SAVIVALDYBĖS VAIDMUO.

Mokyklų administracijos atstovai akcentuoja tokius mokyklos vaidmens ypatumus užsieniečių mokinių ugdyme:

- Pakankamas pinigų skyrimas papildomoms užsieniečių mokinių pamokoms pagal poreikį.
- Išlyginamųjų klasių organizavimas ir finansavimas.
- Didesnio „krepšelio“ skyrimas užsieniečiui mokiniui.
- Papildomų valandų skaičiaus numatymas užsieniečių mokinių lietuvių kalbos ugdymui.

- Metodinės veiklos skatinimas miesto (rajono) mastu.
- Metodinių užsiėmimų organizavimas: „...*Juk visoms mokykloms, kuriose mokosi iš užsienio atvykę vaikai, kyla panašios problemos, galėtų pasidalinti patirtimi...*”.
- Tarptautinės mokyklos įkūrimas: „...*reikėtų įkurti tarptautinę mokyklą...šiuo metu Lietuvai tokie dalykai yra labai svarbūs...*”.
- Pagalba, siekiant bendro problemų sprendimo.
- Idėjų sklaidos organizavimas.
- Užsieniečių vaikų žinių skirtumų vertinimo organizavimas, naudojant metodikas ir vieningai parengtus testus.
- Vertinimo kriterijų nustatymas („...*į ką atsižvelgti vertinant užsieniečių mokinių žinių skirtumus...*”) bei vieningos žinių skirtumų vertinimo sistemos sukūrimas.
- Pasitarimų organizavimas mokyklų administracijai užsieniečių mokinių ugdymo klausimais.
- Užsieniečių vaikų centro įkūrimas, kas išspręstų jau dabar egzistuojančias problemas: a) mokytojų darbas centre sumažintų korepetitorių samdos poreikį; b) atsirastų galimybės dirbti su užsieniečiais mokiniiais grupelėmis, o ne individualiai.
- Aprūpinimas metodinėmis priemonėmis.
- Kursų organizavimas mokytojams užsieniečių mokinių ugdymo klausimais.
- Seminarų ir metodinių užsiėmimų organizavimas lietuvių kalbos mokytojams, mokytojams „dalykininkams” bei administracijai.
- Reikalingų įsakymų pateikimas.
- Užsieniečių mokinių atvykimo ir ugdymo poreikio vertinimas bei numatymas.
- Užsieniečių mokinių atvykimo / išvykimo bei ugdymo situacijų raidos tyrimas ir prognozavimas.

- Priemonių užsieniečių mokinių ugdymui rengimas, remiantis atliktų tyrimų rezultatais.

Respondentai nurodė mokyklų bendradarbiavimo su savivaldybėmis **trikdžius**:

- Savivaldybės neiniciatyvumas: „...*savivaldybė norėtų, kad kas čia vyktų, bet pati neinicijuoja...*”.
- Pagalbos neteikimas / neveiksnumas: „...*savivaldybė jokios pagalbos neteikia. Jei iškiltų kokių blogybių tai jie pradėtų labiau rūpintis...*”.

Savivaldybių atstovai nurodo šiuos savo vaidmens požymius užsieniečių mokinių ugdyme (žr. 2.6.2.2 lentelę):

2.6.2.2. lentelė. Savivaldybės vaidmuo organizuojant užsieniečių mokinių ugdymą

Jonava	Vilnius	Klaipėda	Visaginas	Švenčionys
*Informacijos apie savivaldybės teritorijoje gyvenančius vaikus kaupimas ir tvarkymas. *Bendradarbiavimas su rajone esančiu Pabėgėlių centru. *Bendradarbiavimas su mokyklomis, kuriose vykdomas užsieniečių vaikų ugdymas. *Užsieniečių vaikų ugdymo organizavimo priežiūra mokyklose. *Pedagogų, dirbančių su užsieniečiais vaikais, kvalifikacijos tobulinimas.	*Statistinė analizė. *Duomenų rinkimas. *Stebėsena. *Prognozių pateikimas, kaip keičiasi užsieniečių vaikų skaičius. *Teisinė pusė - kontrolė, kaip mokyklos tvarkosi, tvarko dokumentus, susijusius su užsieniečių vaikų ugdymu. *Pateikimas duomenų apie tuos vaikus LR ŠMM. *Bendradarbiavimas su LR ŠMM, pateikiant grįžtamąjį ryšį: kaip sekasi įgyvendinti naujus įsakymus. *Seminarų rengimas: mokytojams – metodikos, kaip reikia dirbti; mokyklų administracijai - teisiniai dokumentai, kuriais reikia vadovautis ugdant užsieniečių vaikus.	Koordinavimas: *informacijos rinkimo; *ugdymo priežiūros; *gerosios darbo patirties sklaidos; *mokytojų metodinės veiklos organizavimo; *bendradarbiavimo su kitomis institucijomis (socialinės paramos centru, tautinėmis bendrijomis, sekmadieninėmis mokyklomis ir kt.).	Užsieniečių vaikų ugdymo organizavimas: *priežiūra; *duomenų rinkimas; *informacijos perdavimas LR ŠMM.	*Užsieniečių vaikų ugdymo organizavimo mokyklose priežiūra. *Informacijos apie atvykusius vaikus kaupimas ir tvarkymas. *Pedagogų, dirbančių su užsieniečiais mokiniais, kvalifikacijos tobulinimo užtikrinimas.

Savivaldybės savo vaidmenį charakterizuoja taip (žr. 2.6.2.2. lentelę):

1. Bendradarbiavimas su:

- LR ŠMM, pateikiant: *grįžtamąjį ryšį* apie naujų įsakymų mokykloms įgyvendinimą; *informaciją* apie užsieniečių vaikų ugdymo tendencijas, remiantis statistine analize; *prognozes* apie užsieniečių mokinių skaičiaus kitimą.

- Įvairiomis institucijomis ir organizacijomis, pvz., Pabėgėlių centru, Socialinės paramos centru, tautinėmis bendrijomis, sekmadieninėmis mokyklomis, kuriose vyksta užsieniečių vaikų ugdymas.

2. Kvalifikacijos tobulinimo užtikrinimas –

- Seminarų rengimas mokyklų pedagogams apie metodikas, kaip dirbti su užsieniečiais mokiniais.

- Seminarų organizavimas mokyklų administracijoms suteikiant informaciją apie teisinius dokumentus, kuriais reikia vadovautis ugdant užsieniečius mokinius.

3. Koordinavimas ir administravimas -

- Užsieniečių vaikų ugdymo organizavimo mokyklose priežiūra.
- Informacijos apie savivaldybės teritorijoje gyvenančius vaikus rinkimas, kaupimas ir tvarkymas.
- Metodinės veiklos mokytojams, dirbantiems su užsieniečiais mokiniais organizavimas.
- Mokyklos dokumentų, susijusių su užsieniečių vaikų ugdymu, tvarkymo kontrolė.

3. VYRIAUSYBĖS VAIDMUO.

Mokyklų administracijos atstovai išskiria ir Vyriausybės vaidmenį organizuojant užsieniečių mokinių ugdymą:

- Planuoti pinigus programų rengimui idant išvengti prognozuojamų ir vis dažniau pasitaikančių problemų su nemotyvuotais užsieniečių vaikų tėvais.
- Formuoti tikslesnio ir aiškesnio turinio įsakymus, susietus su užsieniečių mokinių ugdymu.

4. SPAUDOS, YPAČ - PROFESINĖS – VAIDMUO.

Mokyklų administracijos atstovai nurodo tokį spaugos vaidmenį užsieniečių mokinių ugdymo organizavime:

- Specialios informacijos apie užsieniečių vaikų ugdymą publikavimą.

5. MOKYTOJO VAIDMUO.

Mokyklų administracijos atstovai akcentuoja, jog mokytojo vaidmuo užsieniečių mokinių ugdyme turi apimti:

- Individualių ugdymo programų formavimą pagal užsieniečių mokinių amžių ir darbą, susijusį su šiais mokiniais.
- Individualaus dėmesio užsieniečiui mokiniui skyrimą.
- Dalyvavimą komisijose, vertinančiose užsieniečių mokinių žinių lygmenis.
- Testavimo realizavimą.
- Informacijos sklaidą tarp mokytojų, ypač – lietuvių kalbos.

SOCIALINĖS PROBLEMOS MOKYKLOJE, SUSIJUSIOS SU UŽSIENIEČIAIS MOKINIAIS

Mokyklų atstovai išskyrė tokius aspektus:

1. Jau susiformavusias efektyvias užsieniečių vaikų socializacijos prielaidas -

- Lietuvių kalbos vartojimą šeimoje: „...ir anksčiau vaikai šeimoje kalbėjo lietuviškai, o močiutė visada gyveno Lietuvoje...“.
- Užsieniečių vaikų „neiškylimą“ iš kitų vaikų tarpo: „...mokykloje užsieniečiai vaikai laikomi savais...“.
- Gerą vaikų auklėjimą ir pozityvias jų individualias savybes (susiformavusias kaip auklėjimo rezultata).
- Lygias visų mokinių teises: „...šie mokiniai turi lygias teises su visais...“.
- Pagarbą kiekvienam mokiniui: „...mokykloje visi mokiniai gerbiami...“.
- Adekvačią kalbinę užsieniečio mokinio ir mokyklos kompetenciją (pvz., užsienietis, pradėdamas mokytis rusakalbėje mokykloje, jau moka rusų kalbą).
- Užsieniečio ir kitų mokyklos mokinių adekvačią papildomos užsienio kalbos kompetenciją (pvz., anglų kalbos mokėjimas).

2. Poreikį suformuoti užsieniečiams mokiniams efektyvias socializacijos prielaidas -

- Vesti daugiau specialių pamokų apie Lietuvą: „...per mažai pamokų (valandų) skiriama užsieniečiams mokiniams susipažinimui su Lietuva, jos tradicijomis...“.
- Aktyvinti užsieniečių vaikų tėvus: „...Reikėtų aktyviau įtraukti į mokyklos gyvenimą užsieniečių vaikų tėvelius ir artimuosius...“.
- Skatinti užsieniečio mokinio ir kitų mokykloje besimokančių mokinių kalbinę kompetenciją: „...jie gražiai bendrauja angliškai...jie mokosi lietuvių ir rusų kalbos...“.

3. Adaptacijos specifika, kuri siejama su ilgesniu laiko poreikiu idant užsienietis mokinys geriau pažintų aplinką, priprastų prie jos: „...Pradžioje atvykę jie būna uždari, neaktyvūs, nes reikia laiko adaptuotis, tai normalus reiškinyss...“.

4. Trukdj efektyviai socializacijai – vaiko nevalyvumą: „...yra nevalyvi...vaikų pastebėjimai...”; „...turėjom ... jis ateidavo su skirtingom kojine. ...nepatogu tėvams sakyti, kad vaiką dažniau maudytų, nes yra kvapas...smirdi, sako vaikai...nenorim bendrauti...mokytoji reikia mokyti, gražia forma išsakyti...”.

5. Pagalbos būdus užsieniečio vaiko socializacijai -

- Psichologo pagalba: „...adaptacija priklauso nuo vaiko charakterio. Pas mus mokykloje yra psichologė. Ji su vaiku dirba, kai atsiranda adaptacijos problemos...”.
- Žaidimų realizavimą: „...juos mokome žaidimų, o jie mus...tai galbūt padeda bendrauti...”.

MOKYMO PRIEMONIŲ IR FINANSAVIMO POREIKIS, DIRBANT SU UŽSIENIEČIAIS MOKINIAIS

Mokyklų administratorių nuostatos (žr. 10 priedą):

- Projektų kūrimas – galimybė gauti papildomų lėšų ugdymo priemonių įsigijimui: „...mokymo priemonių nelabai pakanka dirbant su visais moksleiviais, bet mokykla, ką gali, tą ir daro šioje srityje...mes dalyvaujame projekte...”.
- Nors mokyklos ir turi įsirengusios kompiuterines klases, bet egzistuoja modernių technologijų poreikis, pvz., „...būtų gerai jeigu turėtume kokius CD...”.
- Mokykloje, kur pagrindinė kalba yra lenkų, „...vadovėlių, knygų lenkų kalba užtenka...”, tačiau rusakalbėje mokykloje mokytojai - „dalykininkai” (pvz., biologijos, istorijos) vaikus moko „...iš lietuviškų vadovėlių, nes nėra vadovėlių rusų kalba...iš kur paimti?...šviesti iš interneto?...bet programoje nepasitaiko tų temų...tai yra problema – nėra iš ko mokyti vaikus...”. Lietuvių kalbos mokytojai mokyklose „...jau dabar turi neblogų, rimtai apgalvotų mokymo priemonių ir programų...”, o taip pat lietuvių kalbos ugdymui mokyklos yra įsigiję ir specialius vadovėlius „...mes turime specialų vadovėlį „Po truputį”...Tą vadovėlį galima naudoti tiems, kurie moko lietuvių kalbos...”. Tačiau yra poreikis specifinėms mokymo/si priemonėms, pvz., specialiems žodynams „...juose galėtų būti pagrindiniai terminai, sąvokos...”; vadovėlių komplektams - lietuvių ir mokykloje naudojama pagrindine kalba: „...stinga vadovėlių komplekto. Galvojame, kad intensyviai lietuvių kalbos mokymui reikia turėti atskirai vadovėlių lietuvių ir rusų kalba...skaitant galima būtų pažūrėti tą patį sakinį, pvz., lietuvių kalba...tada lituanistas gali padėti greičiau suvokti ir išmokyti kalbos...”. Kai kuriose mokyklose lietuvių kalbos ugdymui reikalingus vadovėlius mokytojai neretai

įsigyja už savo lėšas, nes mokyklos lėšų tam nepakanka arba mokytojai skolinasi knygas iš kitų mokyklų: „...žinau, kad lietuvių kalbos vadovėlis išleistas užsieniečiams moksleiviams, bet mes jo neturime. Na, jei mokytojos skolinasi, pačios perkasi iš savo lėšų...mums „krepšelio“ lėšų neužtenka vadovėliams...”

Respondentai (mokyklų administratoriai) stipriausiai akcentuoja **metodinės pagalbos stoka** -

- Knygų mokytojams apie užsieniečių vaikų ugdymą: „...trūksta mokytojų knygų, kurios pamokytų, kaip reikia dirbti su tokiais vaikais...”, pratybų sąsiuvinį, testų, užduočių, psichologinių nuorodų.

- Užsieniečių mokinių ugdymui skirtų metodikų: „...šie mokiniai mokomi pagal bendras pamokų metodikas...”.

- Pagalbinės medžiagos: „...pagalbinė medžiaga išskirtinai užsieniečiams mokiniams netaikoma...”.

- Mokymo priemonių apie darbo būdus, taikomus dirbant su užsieniečiais mokiniams: „...Norėčiau daugiau žinoti, kokie darbo būdai turėtų būti taikomi pamokoje...”.

- Pasiekimų vertinimo būdus: „...Norėčiau daugiau sužinoti, kaip vertinti mokymo pasiekimus...”.

Mokyklų administracijos atstovai, kalbėdami apie poreikį specialioms ugdymo metodikoms, akcentuoja:

- Mokyklos negali pagrįsti ir planuoti specifinių priemonių poreikio, kol užsieniečių mokinių atvykimas yra neprognozuojamas ir tiksliai neplanuojamas: „...mes surandam išeitį...bet tokių kaip mokymo priemonių neturime. Tuo labiau, kad neaišku, į kokią klasę ateis mokinys...”.

- „Kol yra taip, kaip yra” - vaikas integruojamas per mokymąsi pagal bendrus vadovėlius: „...mes integruojam tą vaiką ir jis pradeda mokytis iš to vadovėlio, kurį turi visa klasė...”.

Savivaldybių atstovų nuostatos (žr. 2.6.2.3. lentelę):

2.6.2.3. lentelė. Užsieniečių mokinių ugdymo finansavimas

Jonava	Vilnius	Klaipėda	Visaginas	Švenčionys
Remiantis „Moksleivio krepšelio” metodika: *Lietuviškoje mokykloje taikant 20 proc. didesnius sutartinių moksleivių nustatymo koeficientus.	*Jei gali mokytis iki 15 vaikų grupė ar išlyginamoji klasė, tai finansavimas čia yra labai svarbus ir iki galo neišspręstas.	*Iš mokinio „krepšelio” (ugdymo valstybės lėšos).	LR Vyriausybės 2001-06-27 nutarimu patvirtinta moksleivio „krepšelio” ir sutartinių moksleivių apskaičiavimo metodika (Žin., 2001, Nr.57-2040).	Užsieniečių vaikų ugdymas finansuojamas vadovaujantis LR Vyriausybės 2001-06-27 nutarimu Nr.785.

2.6.2.3. lentelės tęsinys.

Jonava	Vilnius	Klaipėda	Visaginas	Švenčionys
* Tautinių mažumų mokyklai koeficientas nustatomas kaip gyvenvietės mokyklai.	*Ta sritis yra viena - finansavimas. Ateina vaikas užsienietis - juk jis gali atvykti ir spalio mėnesį - vaikas atsineša taip vadinamą „krepšelį“ rugsėjo mėn. mes jau turime statistiką. Tai praktiškai tas vaikas mokyklai yra šiokia tokia našta, kadangi jis yra išlaikomas kitų mokinių sąskaita. *„Krepšelyje“ yra numatyta ir dalis pinigų mokytojų atlyginimams. Todėl, jei jis neatsineša „krepšelio“, tai reiškia mokyklai reikia kažkaip verstis ir mokėti algą mokytojui, dirbančiam toje išlyginamojoje klasėje. Problema tik išlyginamosiose klasėse.	*Iš aplinkos (pastatų išlaikymo ir savivaldybės lėšos).		

Savivaldybių specialistai nurodo (žr. 2.6.2.3 lentelę):

Finansavimo šaltinius -

- Užsieniečių mokinių ugdymo finansavimas vykdomas pagal LR Vyriausybės 2001-06-27 nutarimu patvirtintą mokinio „krepšelio“ ir sutartinę mokinių apskaičiavimo metodiką.
- Minimas ir kitas šaltinis, įvardijamas „aplinka“ bei reiškiantis pastatų išlaikymo ir savivaldybės lėšų panaudojimą užsieniečių mokinių ugdymui.

Finansavimo problemas, kurios yra susiję su:

- Apmokėjimu už darbą mokytojui, dirbančiam išlyginamojoje klasėje su užsieniečiais mokiniiais.
- Atlygio mokėjimu mokytojui ir „krepšelio“ skyrimu mokyklai, kai užsienietis mokinys atvyksta mokslo metų viduryje arba praėjus keletui mėnesių po mokslo metų pradžios. Tokiu atveju mokykla negauna papildomų lėšų - „...mokyklai reikia kažkaip verstis ir mokėti algą mokytojui iš turimų lėšų...praktiškai vaikas mokyklai yra šiokia tokia našta, kadangi jis yra išlaikomas kitų mokinių sąskaita”.

2.6.2.4. lentelė. Užsieniečių mokinių ugdymo finansavimas: pakankamas ar ne?

Jonava	Vilnius	Klaipėda	Visaginas	Švenčionys
Kadangi mokyklose tokių vaikų yra nedaug, nėra būtina sudaryti išlyginamąsias klases ar mobilias grupes. Tad apie papildomų valandų skyrimą darbui su šiais vaikais pagal galimybes sprendžia pačios mokyklos, atsižvelgdamos į turimo mokinio „krepšelio“ lėšas.	Problema - išlyginamosios klasės. Čia ta sritis, kur...reikia dar galvoti. Tiesiog iki naujų metų, kol tas „krepšelis“ „ateina“, tie vaikai yra išlaikomi kitų vaikų sąskaita.	Reikėtų skirti dvigubą „krepšėlį“, kaip ir specialiųjų poreikių vaikui.	Užsieniečių vaikams yra 10 proc. didinamas sutartinis koeficientas, atsižvelgiant į tai, kad papildomai lėšų reikia skirti ugdymo spragoms likviduoti, valstybinei ir gimtajai kalbai mokytis. Toks finansavimas yra patenkinamas.	Taip. Užsieniečio mokinio ugdymas nesiskiria nuo kitų mokinių ugdymo.

1. Savivaldybių specialistai apie finansavimo adekvatumą neturi vieningos nuomonės:

• Finansavimas – pakankamas. Gaunamas iš „krepšelio“ ir nesiskiria nuo kitų mokinių ugdymo finansavimo. Tokia nuostata atskleidžia savivaldybės specialistų atotrūkį nuo mokyklų atstovų požiūrio, kurie konstatuoja, jog „krepšelio“ lėšų nepakanka.

• Finansavimas – nepakankamas. Reikia dvigubo finansavimo kaip ir specialiųjų poreikių vaikui. Tokia nuostata sutampa su mokyklų atstovų nuomone.

• Finansavimo išlyginamosioms klasėms suregulavimo problematika. „Krepšelio“ pinigai gaunami ne mokslo metu pradžioje, kas apsunkina finansų panaudojimo planavimą mokykloje. Tokia nuostata sutampa su mokyklų atstovų nuomone.

2. Finansavimo problemos ignoravimas, perkeliant jos sprendimą pačiai mokyklai.

3. Išlyginamųjų klasių ir mobilių grupių reikalingumo neigimas mokyklose, kur yra nedaug užsieniečių mokinių, paliekant papildomų valandų darbui skyrimą (neminint finansavimo) tik mokyklos atsakomybei (žr. 2.6.2.4. lentelę).

UŽSIENIEČIŲ MOKINIŲ UGDYMAS MOKYKLOJE: PAKANKAMAS AR NE?

Mokyklų administracijos atstovai akcentuoja šiuos aspektus:

1. Papildomų valandų poreikį užsieniečių vaikų ugdyme: „...galbūt tos spragos lieka ir vėlgi dėl tų nepakankamų papildomų valandų...“.

2. Psichologo dalyvavimo svarbą užsieniečių vaikų žinių patikrinimo komisijoje, nes komisijos misija - nustatyti žinių skirtumus, gebėjimus: „...yra sudaryta komisija, patikriname žinias, gebėjimus pagrindinių dalykų: rusų kalbos, matematikos, užsienio kalbos...nes praktiškai lietuvių kalbos nemoka...“.

3. Vieningų reikalavimų nebuvimą užsieniečių vaikų ugdymo administravime:

- nėra rekomendacijų dėl užsieniečių mokinių ugdymo dokumentacijos;
- egzistuoja poreikis gauti iš ŠMM aiškias metodines rekomendacijas dėl užsieniečių mokinių ugdymo organizavimo;
- stokojama informacijos ir aiškumo dėl užsieniečių mokinių žinių tikrinimo testų saugojimo ir kitų dokumentų kaupimo;
- detalių rekomendacijų stoka dėl užsieniečių mokinių žinių patikrinimo būdų: „...ŠMM galėtų paruošti detalias rekomendacijas dėl užsieniečių vaikų ugdymo. Dar neaišku, pvz., kaip patikrinti žinių lygį – duoti kontrolinį darbą ar pakaks pokalbio. Kontrolinį darbą gali išsaugoti ir pateikti komisijai, jeigu prireiks, o apie pokalbį - vaikas gali pamiršti, tuomet gali kilti nemalonumų...”.

MOKYTOJŲ RENGIMAS DARBUI SU UŽSIENIEČIAIS MOKINIAIS

Savivaldybių specialistų, atsakingų už užsieniečių mokinių ugdymo kuravimą, nuostatos (žr. 2.6.2.5 lentelę).

2.6.2.5. lentelė. Ar mokytojai rengiami darbui su užsieniečiais vaikais?

Jonava	Vilnius	Klaipėda	Visaginas	Švenčionys
Per trumpą laiką nesu girdėjusi mokyklų pageidavimų dėl mokytojų, dirbančių su užsieniečiais vaikais, kvalifikacijos kėlimo. Esant būtinybei, bendradarbiaujant su rajono suaugusiųjų švietimo centro pedagogų kvalifikacijos kėlimo padaliniu, šia problema būtų pasirūpinta.	Seminarai rengiami jau tris metus. Nes tiek metų prižiūrime užsieniečius. Ir vėl rengsime seminarus. Rengiame Lietuvių namuose, kadangi tai - mokykla, turinti nemažai patirties darbe su užsieniečiais. Mokytojai stebi ir pamokas, kalbasi su vaikais ir pasakoja, kaip patys dirba. Tas seminaras vyksta visą dieną. Mokytojai ir pavaduotojai susipažįsta su dokumentais, pasižiūri ir mokinių darbus, ir su pačiais mokiniais pakalba, dalinasi įspūdžiais.	Ne.	Specialiai mokytojai nėra rengiami. Visaginė tokio poreikio nebuvo.	Manau, kad nepakankamai.

Savivaldybių specialistų atsakymai atspindi savivaldybės vaidmenį mokytojų rengime darbui su užsieniečiais vaikais (žr. 2.6.2.5 lentelę):

• Keturi specialistai konstatuoja faktus, kad nepakankamai rengiami mokytojai darbui su užsieniečiais mokiniams: „poreikio nebuvo”; „jei bus – bendradarbiaus su konkrečiais savivaldybės teritorijoje esančiais švietimo / ugdymo centrais”. Tačiau specialistai nepaaiškina, kas daroma idant „išjudinti” šią situaciją. Todėl tai leidžia daryti *netiesioginę prielaidą, jog mokytojų rengimas darbui tokioje komplikuotoje srityje paliktas pačioms mokykloms, o savivaldybės neretai nelinkusios inicijuoti, prognozuoti bei planuoti mokytojų rengimo.*

• Vienas specialistas konstatuoja apie savivaldybės inicijuojamą seminarų rengimą mokytojams, dirbantiems su užsieniečių vaikais, dabar ir ateityje. Pabrėžiama seminarų svarba: „...mokytojai ir pavaduotojai susipažįsta su dokumentais, pasižiūri ir mokinių darbus, ir su pačiais mokiniams pakalba, dalinasi įspūdžiais...” ir kt.

Savivaldybės specialistų atsakymai apie institucijas, užsiimančias mokytojų, dirbančių su užsieniečiais mokiniams, rengimu, *leidžia konstatuoti – kursų nėra*. Tik vienas specialistas konstatuoja - kursai rengiami PPRC (žr. 2.6.2.6. lentelę).

2.6.2.6. lentelė. Institucijos, rengiančios mokytojus darbui su užsieniečiais mokiniams

Jonava	Vilnius	Klaipėda	Visaginas	Švenčionys
Tiksliai negaliu atsakyti, tačiau manau, kad tai galėtų būti PPRC organizuojami mokymai, kursai.	Deja, PPRC tokių seminarų kol kas nerengia.	Turėtų užsiimti PPRC, PŠKC ir kitos mokytojų rengimo institucijos.	-	PPRC

Pastaba: PPRC – Pedagogų profesinės raidos centras; PŠKC - Pedagogų švietimo ir kvalifikacijos centras

Čia atsiskleidžia panašios tendencijos, kaip ir mokytojų rengime, darbui su užsieniečiais mokiniams – savivaldybė nelinkusi inicijuoti, prognozuoti bei planuoti mokytojų rengimo.

VALSTYBINĖS KALBOS UGDYMO ORGANIZAVIMAS UŽSIENIEČIAMS MOKINIAMS

Savivaldybės specialistų nuostatos (žr. 2.6.2.7. lentelę).

2.6.2.7 lentelė. Valstybinės kalbos ugdymo organizavimas užsieniečiams mokiniams

Jonava	Vilnius	Klaipėda	Visaginas	Švenčionys
Valstybinės kalbos mūsų rajone užsieniečių vaikai mokosi pamokų metu. Be to, Pabėgėlių priėmimo centre gyvenantys vaikai yra mokomi lietuvių kalbos specialių užsiėmimų metu.	Pagal individualų planą skiriamos papildomos ugdymo valandos pagal poreikį.	Mokyklose užsieniečiai lanko lietuvių kalbos pamokas, kuriose dirbama pagal individualų planą. Esant poreikiui, skiriamos papildomos ugdymo valandos individualiam darbui.	Visagine yra 4 rusų bendrojo lavinimosi mokyklos. Praktika parodė, kad visi užregistruoti vaikai moka rusų kalbą ir sugeba mokytis pagal atitinkamos pakopos ugdymo programą. Papildomai skiriamos valandos valstybinei kalbai mokytis.	Vadovaujantis Bendrųjų ugdymo planų 36 ir 55 punktais, per papildomo ugdymo valandas.

Mokyklose valstybinės lietuvių kalbos ugdymas užsieniečiams mokiniams vyksta pamokose ir papildomo ugdymo užsiėmimuose, tačiau pagal individualią programą (žr. 2.6.2.7 lentelę).

TEISINIS UŽSIENIEČIŲ MOKINIŲ UGDYMO REGLAMENTAVIMAS

Savivaldybės specialistai nurodo tokius teisinius dokumentus, reglamentuojančius užsieniečių mokinių ugdymą (žr. 2.6.2.8 lentelę):

- LR ŠMM ministro 2003-06-04 Įsakymą Nr. ĮSAK-789, reglamentuojantį užsieniečių, atvykusių dirbti ar gyventi į LR, vaikų ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinimą, *nurodė visi (penki) apklaustieji specialistai*.
- LR ŠMM ministro įsakymą 2005-09-01 Nr. ĮSAK-1800, reglamentuojantį užsienio ir LR piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi ar dirbti LR, vaikų ir suaugusiųjų ugdymo išlyginamosiose mobiliose grupėse aprašo patikrinimo tvarką, *paminėjo trys specialistai iš penkių apklaustų*.
- LR ŠMM 2005-04-20 Įsakymą Nr. 663, kuriuo patvirtinti 2005-2007m. bendrieji ugdymo planai, *paminėjo vienas specialistas*
- LR Švietimo Įstatymą *paminėjo du specialistai*.
- 1977-05-25 Europos Tarybos direktyvą dėl darbuotojų migrantų vaikų mokymo *paminėjo vienas specialistas*.

2.6.2.8. lentelė. Teisiniai dokumentai, reglamentuojantys užsieniečių mokinių ugdymą

Jonava	Vilnius	Klaipėda	Visaginas	Švenčionys
LR ŠMM ministro 2003-06-04 Įsakymas Nr. ĮSAK - 789 „Dėl užsieniečių, atvykusių dirbti ar gyventi į LR, vaikų ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinimo”.	LR ŠMM ministro 2003-06-04 Įsakymas Nr. ĮSAK - 789 „Dėl užsieniečių, atvykusių dirbti ar gyventi į LR, vaikų ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinimo”.	LR ŠMM ministro 2003-06-04 Įsakymas Nr. ĮSAK - 789 „Dėl užsieniečių, atvykusių dirbti ar gyventi į LR, vaikų ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinimo”.	LR ŠMM ministro 2003-06-04 Įsakymas Nr. ĮSAK - 789 „Dėl užsieniečių, atvykusių dirbti ar gyventi į LR, vaikų ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinimo”.	LR ŠMM ministro 2003-06-04 Įsakymas Nr. ĮSAK - 789 „Dėl užsieniečių, atvykusių dirbti ar gyventi į LR, vaikų ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinimo”.
LR ŠMM ministro 2005-09-01 Įsakymas ĮSAK-1800 „Dėl užsienio ir LR piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi ar dirbti LR, vaikų ir suaugusiųjų ugdymo išlyginamosiose mobiliose grupėse tvarkos aprašo patikrinimo”.	LR ŠMM ministro 2005-09-01 Įsakymas ĮSAK-1800 „Dėl užsienio ir LR piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi ar dirbti LR, vaikų ir suaugusiųjų ugdymo išlyginamosiose mobiliose grupėse tvarkos aprašo patikrinimo”.	LR ŠMM ministro 2005-09-01 Įsakymas ĮSAK-1800 „Dėl užsienio ir LR piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi ar dirbti LR, vaikų ir suaugusiųjų ugdymo išlyginamosiose mobiliose grupėse tvarkos aprašo patikrinimo”.	Nepaminėtas	Nepaminėtas

2.6.2.8. lentelės tęsinys.

Nepaminėta	Nepaminėta	2005-2007 metų bendrieji ugdymo planai, patvirtinti LR ŠMM 2005-04-20 Įsakymas Nr.663	Nepaminėta	Nepaminėta
Nepaminėta	LR Švietimo Įstatymas	Nepaminėta	Nepaminėta	LR Švietimo Įstatymas
Nepaminėta	Nepaminėta	Nepaminėta	Nepaminėta	1977-07-25 Europos Tarybos direktyva dėl darbuotojų migrantų vaikų mokymo

Savivaldybių specialistai nurodo tokių dokumentų trūkumą (žr. 2.6.2.9. lentelę):

- dokumentų, reglamentuojančių išlyginamųjų klasių finansavimą;
- metodinių rekomendacijų užsieniečių mokinių ugdymo klausimais;
- sąvokų žodynelio;
- mokymo programų.

2.6.2.9. lentelė. Teisinių dokumentų stoka

Jonava	Vilnius	Klaipėda	Visaginas	Švenčionys
Dėl nedidelės patirties šioje srityje negaliu atsakyti.	Dokumentų, reglamentuojančių išlyginamųjų klasių finansavimą.	Mokymo programų.	Trūksta sąvokų žodynelio, pvz., ne visiškai aiški užsieniečio vaiko sąvoka.	Metodinių rekomendacijų užsieniečių vaikų ugdymo klausimais.

UŽSIENIEČIŲ MOKINIŲ ASMENINĖS PATIRTYS UGDYMO PROCESU

PROBLEMOS IR SUNKUMAI.

Visi tyrime dalyvavę užsieniečiai mokiniai teigė, jog didžiausia problema jiems – **kalbos barjeras**. Ypač - **lietuvių kalba**. Tyrimas atskleidė, kad mokiniams sunku ir kalbėti, ir rašyti, ir skaityti (į tyrėjų klausimą „Kas sukelia sunkumų?“, vienas mokinys atsakė: „...Pamokos. Matematikos ir skaitymo, lietuvių kalbos...“; kitas respondentas patvirtino interviuero klausimą, esą „...sunku, kai lietuviškai reikia rašyti teisingai...“). Vienas mokinys problema įvardijo **rusų kalbos nemokėjimą** tik atvykus gyventi į Lietuvą. Respondentas mokosi tautinių mažumų (rusų) mokykloje. Tik atvykęs nemokėjo bendrauti nei rusiškai, nei lietuviškai, todėl pirmiausiai teko išmokti rusų kalbą. Šiuo metu (po dviejų metų nuo atvykimo į Lietuvą) rusiškai kalba laisvai, mokosi lietuvių kalbos, nes planuoja šalyje likti dar tris – keturis metus ir čia baigti mokyklą („...Galbūt dar 3-4 metai. Baigti mokyklą...“). Pokalbis su minėtu mokiniu atskleidė, jog vos tik atvykus į mokyklą dėl kalbos barjero jam kilo **adaptacijos problemų** (į klausimą „Ar vaikai gerai elgėsi su Tavimi?“ atsakė: „...iš pradžių, aišku, buvo nelabai gera situacija, bet po to jau gera nuostata į mane buvo...“; „...Aš nežinojau, kaip man

elgtis šitoje mokykloje. Kadangi aš svetima čia, šioje mokykloje. Ten taip kiti mane vadino...”). Tačiau net ir atvykimo pradžioje bendramoksliai nežiūrėjo negatyviai. Jie domėjosi atvykusiuoju ir jo kalba („...jie iš pradžių priedavo ir klausdavo: „...kaip gruziniškai bus toks ir toks žodis? O kaip tas? O šitas?..” Aišku, visiems buvo įdomu...“).

Adaptacijos trikdžiai buvo laikini ir dabar apklaustieji jokių socializacijos problemų nepatiria¹². Paaiškėjo, jog užsieniečiai mokiniai yra linkę dažniau bendrauti su tais mokiniams, su kuriais gali susikalbėti arba kurie turi panašios patirties. Tyrėjai paklausus „Ar turi draugų?“, respondentas atsakė: „...Taip. X, Y, Z...“ (pastaba: du pirmi vaikai iš mišrių šeimų; pateikti vardų kodai idant išlaikyti respondento ir minimų asmenų anonimiškumą). Interviu metu išryškėjo problemos dėl **skirtingų šalių programų neatitikimo** („...dabar mokausi papildomai matematikos – pagal papildomą programą, todėl, kad man atvykus, aš buvau šeštoje klasėje, o mane pervedė į aštuntą...todėl, kad jau mokiausi pagal septintos klasės programą ir esu ją baigusi jau šeštoje klasėje. Aš čia aštuntoje klasėje nieko nežinojau...“). **Programos individualizuojamos pirmaisiais mokymosi metais:** vienas respondentas atsakė, jog mokytojai jam neskiria jokio ypatingo dėmesio. Kitas respondentas, tyrėjai paklausus, ar mokytojai pateikia individualių užduočių, skirtų tik respondentui, atsakė, jog „...ne...Štai pirmais metais, kai tik atvykau, man skyrė matematikos, rusų ir lietuvių kalbų užduotis...“. Tačiau užsieniečiai mokiniai nelaiko tai didele problema. Paklausus, ar nesinorėtų daugiau dėmesio iš mokytojų, sulaukta tokio atsakymo: „...ne,man pakanka. Mano rimta mokytoja ir reikli - būtent lietuvių kalbos. Ji labai reikli. Mokytoja, kuri pirmiau buvo, ji mane mokė pagal mano programą, t.y. žemesnio lygmens. O ši mokytoja jau reikalauja aukštesnio lygmens – dešimos klasės – bet aš esu devintoje klasėje. Taigi programa – dešimos klasės. Taip, tai sudėtinga, bet aš vis tiek vejuosi...“; „...ne ne. Man viskas gerai...“.

PAGALBA.

Tyrimo metu paaiškėjo, jog pagalbos mokiniai tiek adaptacijos, tiek mokymosi procese tiesiogiai sulaukia iš **draugų, mokytojų** ir netiesiogiai – iš **tėvų** (mokantis kalbos). Mokytojai gelbsti tiesioginiame mokymosi procese, vaikai – socializacijos procese. Visi trys respondentai - užsieniečiai mokiniai - įvardijo, jog kalbos (lietuviškai arba rusiškai – atitinkamai nuo mokykloje vyraujančios kalbos) išmokti ir adaptuotis mokykloje labiausiai jiems padėjo kiti mokiniai, mokantys kalbą ir kai kuriais atvejais mokytojai: „...vaikai, nes su jais aš dažniau bendrauju...“; „...man labai padėjo išmokti rusų kalbos mokytoja X ...na labai artima man draugė, kuri bendravo su manimi, kuri mane mokė, kaip mokytis iš vadovėlių. Aš iš viso nežinojau, kaip man elgtis šioje mokykloje...“ (pastaba: pateiktas mokytojos vardo kodas idant išlaikyti respondento ir minimo asmens anonimiškumą);

¹² Tai iliustruojantys pavyzdžiai: „Ar gerai sutari su klasiokais?“ – „Gerai“, „O vaikai su tavimi bendrauja, žaidžia?“ – „...taip, visi bendraujam mes ir viskas gerai...“ ir kt.

„...aišku, daug ko nesuprantu, bet man visuomet paaiškina mokytoja – mokyklos direktorė. Man visuomet viską paaiškina ir padeda, kuomet ko nors nesuprantu...“. Tyrėjai paklausus: „Jei kyla kokių problemų, pas ką eini pagalbos pirmiausia?“, respondentas atsakė: „...Pas Y mergaitę“ (nurodė jos vardą) (pastaba: Y mergaitė - mergaitė, besimokanti mokykloje jau keletą metų, jos tėtis danas, ji moka angliškai). Tėvų pagalbos mokiniai tiesiogiai neįvardijo, tačiau tyrėjams respondentų paklausus apie tai, kuria kalba jie bendrauja namie / kurias kalbas moka jų artimieji, apklausti mokiniai atsakė, jog „...namie tėtis su manim kartais kalba lietuviškai...“; „...taip, jie žino rusų kalbą. Mama dirba Z konsulate ir ji moka kalbėti gruziniškai, rusiškai, lietuviškai. Truputį...“. Vis dėlto, **interview su mokiniais atskleidė, jog mokantis kalbos tėvų pagalba yra neesminė**. Popamokinė veikla nebuvo akcentuojama, tačiau visi pripažino, jog turi galimybę lankyti įvairius būrelius.

UŽSIENIEČIŲ MOKINIŲ SAUGUMAS.

Visi apklausti mokiniai Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose jaučiasi saugūs. Taigi interview su moksleiviais turinio analizė išryškino, jog svarbiausios problemos, sąlygojančios užsieniečių mokinių emocinį / psichologinį nesaugumą:

- kalbos barjeras;
- sudėtingas lietuvių kalbos mokymasis;
- skirtingų šalių programos neatitikimai ir programų neindividualizavimas.

Dažniausiai pagalbos mokantis lietuvių kalbos ir socializuojantis sulaukia iš draugų ir mokytojų.

IŠVADOS

KOKIE TEISINIAI DOKUMENTAI REGLAMENTUOJA UŽSIENIEČIŲ VAIKŲ UGDYMĄ LIETUVOJE? KOKIŲ DOKUMENTŲ TRŪKSTA?

Lietuvoje užsieniečių mokinių ugdymas organizuojamas, vadovaujantis:

- *LR įstatymais*: „Dėl pabėgėlio statuso“ (1995 m. liepos 4 d. Nr. 1-1004, 2003 m. gegužės 1 d. redakcija), Švietimo įstatymu (2003), „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206, priimtu 2004 m. balandžio 29 d. (Valstybės žinios, 2004, Nr. 73-2539), LR Pilietybės įstatymas, 2002
- *LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymais*: „Dėl užsieniečių ir LR piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi ir dirbti Lietuvos respublikoje, vaikų ir suaugusiųjų ugdymo išlyginamosiose klasėse ir išlyginamosiose mobiliosiose grupėse tvarkos“ (2005-09-01 Nr. ISAK-1800); 2003 m. birželio 4 d.

įsakymu Nr. ISAK-789 „Dėl užsieniečių, atvykusių dirbti arba gyventi į Lietuvos Respubliką, vaikų ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinimo“ (Valstybės žinios, 2003, Nr.57-2554).

- *Kitais teisinais dokumentais:* „Bendrojo lavinimo mokyklų 2005–2007 m. bendraisiais ugdymo planais (2005-04-20 Nr. ISAK–663)“, „2003 m. gruodžio 16 d. nutarimas Nr. 1617 „Dėl LR Vyriausybės 2001 m. birželio 27 d. nutarimo Nr. 785 „Dėl bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo reformos priemonių įgyvendinimo“ pakeitimo“ ir konkrečiai - „Moksleivio krepšelio ir sutartinių moksleivių apskaičiavimo metodikos“ 3 priedas (LR Vyriausybės 2003 m. gruodžio 16 d. nutarimo Nr. 1617 redakcija), „Prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos tvarka (patvirtinta LR Vyriausybės 2001 m. gegužės 17 d. nutarimu Nr. 572)“, 1977 m. liepos 25 d. [ES] Tarybos direktyva dėl darbuotojų migrantų vaikų mokymo 77/486/EEB.

Egzistuojantys teisiniai dokumentai, reglamentuojantys užsieniečių mokinių ugdymą Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose, atitinka ES šalyse suformuotus dokumentus ir jų turinio charakteristikas. Tačiau egzistuoja poreikis tokiems dokumentams:

- dokumentų, reglamentuojančių išlyginamųjų klasių finansavimą;
- metodinių rekomendacijų užsieniečių mokinių ugdymo klausimais;
- tikslų mokymo programų formavimo metodikų;
- tikslų užsieniečių mokinių žinių lygmens pradinio įvertinimo metodikų;
- tikslesnių užsieniečių mokinių ugdymo nuostatų.

KIEK UŽSIENIEČIŲ VAIKŲ MOKOSI LIETUVOS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE?

Nėra tikslų duomenų dėl užsieniečių mokinių skaičiaus Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose. 2004 metais Lietuvoje mokėsi 291 užsienietis mokiny: daugiausiai – 5-10 ir gimnazijos 1-2 klasėse, mažiausiai - priešmokyklinio ugdymo grupėse. Užsieniečių mokinių skaičius yra nuolatos kintantis dėl tokių priežasčių:

- Užsieniečiai mokiniai atvyksta skirtingu mokslo metų laiku (pradžioje ar viduryje).
- Užsieniečių mokinių tėvai atvyksta skirtingam laikui į Lietuvą (atvykimo ir išvykimo laikas yra menkai prognozuojamas).
- Egzistuoja kontroversinė situacija: užsieniečiai vaikai / mokiniai gyvena Lietuvoje be aiškaus užsieniečio juridinio statuso, t.y. gyvena Lietuvoje, turėdami kitos valstybės pilietybę, nors yra gimę Lietuvoje, todėl savivaldybės kol kas neturi tikslios metodikos, kaip registruoti tokius faktus.

- Nesuformuota tyrimo metodologija, leidžianti kuo tiksliau prognozuoti užsieniečių mokinių skaičiaus kitimo tendencijas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose.

KOKS SAVIVALDYBIŲ IR MOKYKLŲ VAIDMUO, ORGANIZUOJANT UŽSIENIEČIŲ VAIKŲ UGDYMĄ?

MOKYKLŲ VAIDMENYS yra tokie:

- **Organizatoriaus:** organizuoja bendro ugdymo procesą užsieniečiams mokiniams; formuoja išlyginamąsias klases ir realizuoja modulinį mokymąsi; formuoja individualias programas; organizuoja valstybinės kalbos mokymą.
- **Pagalbininko:** padeda užsieniečiui mokiniui integruotis į mokyklos bendruomenę ir parengia integravimuisi į visuomenę.
- **(I)vertintojo:** (i)vertina užsieniečio mokinio žinių spragas bei „einamuosius“ akademinius pasiekimus; vertina papildomų užsiėmimų poreikį;
- **Auklėtojo:** realizuoja užsieniečių mokinių auklėjamąją veiklą.

SAVIVALDYBĖS VAIDMENYS yra šie:

- **Finansuotojo:** skiria pinigus papildomoms pamokoms pagal užsieniečių mokinių poreikį; finansuoja išlyginamąsias klases; skiria užsieniečiui mokiniui didesnę „krepšelių“.
- **Organizatoriaus:** organizuoja išlyginamąsias klases; organizuoja metodinius užsiėmimus; organizuoja idėjų sklaidą; organizuoja užsieniečių vaikų žinių skirtumų vertinimą, naudodant metodikas ir vieningai parengtus testus; organizuoja pasitarimus mokyklų administracijai; organizuoja seminarus ir metodinius užsiėmimus lietuvių kalbos mokytojams, mokytojams „dalykininkams“ bei mokyklų administracijai užsieniečių mokinių ugdymo klausimais.
- **Prognozuotojo:** numato papildomų valandų skaičių užsieniečių vaikų lietuvių kalbos ugdymui.
- **Iniciatoriaus:** įkuria tarptautinę mokyklą; įkuria užsieniečių mokinių centrą.
- **Pagalbininko:** teikia pagalbą mokykloms, siekiant bendro problemų sprendimo dėl užsieniečių mokinių ugdymo.
- **Metodininko:** nustato vertinimo kriterijus nustatymą bei sukuria vieningą žinių skirtumų vertinimo sistemą; pateikia reikalingus įsakymus; parengia priemones užsieniečių vaikų ugdymui, remiantis atliktų tyrimų rezultatais.
- **Tyrėjo:** vertina bei numato užsieniečių mokinių atvykimo ir ugdymo poreikius; tiria ir prognozuoja užsieniečių mokinių atvykimo / išvykimo bei ugdymo situacijų raidą.

SU KOKIOMIS UŽSIENIEČIŲ VAIKŲ UGDYMO ORGANIZAVIMO PROBLEMOMIS SUSIDURIA LIETUVOS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOS IR MOKYTOJAI?

Užsieniečių mokinių ugdymas organizuojamas remiantis tais pačiais principais, kaip ir kitų grupių mokiniams. Papildomo ugdymo programos tvirtinamos administracijos lygmeniu.

Specifiniai aspektai:

- kai kuriose mokyklose organizuojamas modulinis mokymas užsieniečiams mokiniams, steigiamos išlyginamosios klasės / grupės;
- realizuojami papildomi užsiėmimai;
- siekiant efektyviau integruoti užsienietį mokinį į lietuvišką aplinką, skiriamos individualios užduotys, o kai kuriose mokyklose šiam darbui skiriamas atskiras mokytojas, tarifikuojant jam apmokėjimą už valandas;
- užsieniečiui mokiniui patekus į mokyklą, turinčią tuos pačius kaip ir jis etninius pagrindus, lietuvių kalbos nemokėjimas yra mažesnė kliūtis.

MOKYTOJAI akcentuoja:

- esminė problema – sudėtingas užsieniečio mokinio ugdymas, kai šis nemoka valstybinės (lietuvių) kalbos;
- užsieniečiai mokiniai priimami į mokyklas ne pagal pasiekimų lygmenį, o pagal amžių;
- užsieniečiui mokiniui keliama kiti reikalavimai ir realizuojami vertinimai kitaip nei jam įprasta gimtoje šalyje;
- rečiausiai pasitaikanti problema - užsieniečio mokinio prisitaikymas (adaptacija) dėl neįprastų darbo pamokoje būdų

MOKYKLŲ ADMINISTRACIJA pateikia tokias problemas:

- Atvykus į vyresnę klasę, apsunkinamas užsieniečio mokinio mokymosi procesas dėl skirtingų reikalavimų ir pasiekimų vertinimų bei valstybinės kalbos mokymosi.
- Egzistuoja poreikis į lietuvių kalbos mokymo/si procesą įtraukti logopedą.
- Mokytojai, dirbantys su užsieniečiais mokiniams, pastariesiems tik pradėjus mokytis, ne mažiau kaip vienerius metus, turi visus dalykus aiškinti papildomai, o tai neįskaičiuojama į mokytojo darbo krūvį.
- Kai kurių užsieniečių vaikų tėvai nelinkę vaikus leisti į išlyginamąsias klases, o užsieniečiai mokiniai, pagal Lietuvoje egzistuojančius dokumentus, užsieniečiai mokiniai turi teisę nelankyti išlyginamosios klasės. Tokia kontroversiška situacija nesumažina mokyklos ir

lietuvių kalbos mokytojų atsakomybės už užsieniečio mokinio pasiekimus bei pasirengimą valstybiniam lietuvių kalbos egzaminui.

- Menka mokytojų užsienio kalbų kompetencija (pvz., anglų k.) yra trukdys sėkmingam komunikavimui su mokiniu. Todėl mokytojui egzistuoja asistento / pagalbininko – vertėjo poreikis.
- Mokytojai stokoja metodinių žinių, metodinės literatūros bei specifinių žinių apie užsieniečių vaikų ugdymą.
- Užsieniečių mokinių ugdymo organizavimo specifika priklauso nuo jų tėvų darbo pobūdžio ir trukmės Lietuvoje. Pvz., trumpam atvykusių užsieniečių vaikų ugdymui sudaromos mažos grupelės klasėje ir šie mokiniai neturi aukšto lygmens motyvacijos mokymuisi bei tokią nuostatą neretai palaiko ir jų tėvai.
- Užsieniečių mokinių ugdymo organizavime egzistuoja poreikis sudaryti specialią koordinavimo komisiją.
- Vykdam užsieniečių mokinių integraciją, padaugėjo darbo mokyklos administracijai.
- Pradinėse klasėse besimokančių užsieniečių mokinių įgytų žinių, įgūdžių ir gebėjimų skirtumai, yra kaip skirtingų mokymosi sistemų įvairiose šalyse pasekmė.
- Individualių programų sudarymas yra komplikotas, nes yra priklausomybė tarp: a) individualių programų, kokybės ir mokytojų bei mokyklos; b) individualių programų turinio ir mokinio gabumų bei motyvacijos; c) mokyklos komisijos ir lietuvių kalbos mokytojos atlikto žinių patikrinimo rezultatų bei individualios programos turinio; d) individualių programų ir mokinio žinių lygio.
- Esant menkoms užsieniečio mokinio žinių spragoms, individualios programos nesudaromos, o skiriamas individualus dėmesys per pamoką (kaip alternatyva individualiai programai).
- Užsieniečio mokinio atvykimas, įpusėjus mokslo metams – didelis trukdys sudaryti papildomą mokymo programą.
- Aktualu užsieniečius mokinius, atvykusius į vyresnes klases, lietuvių kalbos pamokose traktuoti kaip mokinius su „specialiaisiais poreikiais”

UŽSIENIEČIAI MOKINIAI teigia, jog:

- valstybinės kalbos mokymesi „raktiniai” veikėjai yra ne lietuvių tautybės jų bendramoksliai draugai, o užsieniečiai mokiniai, patys turintys panašios patirties ir besimokantys toje pačioje mokykloje;
- sudėtingiausias laikotarpis - mokymosi pradžia, nes sunkiai supranta valstybinę ir mokyklos pagrindinę kalbą, o mokytojai išimčių jiems nedaro.

AR PAKANKAMAI FINANSUOJAMAS UŽSIENIEČIŲ MOKINIŲ UGDYMAS?

Lyginant su kitais mokiniais, užsieniečių mokinių ugdymui skiriamas 10 % didesnis lėšų kiekis nei kitiems mokiniams. Kai kuriais atvejais toks ugdymas [papildomai] nefinansuojamas, pvz., kai mokinys mokosi savarankiškai (mokomas namuose). Papildomų lėšų užsieniečių mokinių ugdymo organizavimui neskiriama: neįgaliųjų vaikų klasėms (specialiosioms klasėms ir lavinamosioms klasėms); priešmokyklinio ugdymo grupėms (gyvenviečių pradinėms, kuriose mokosi iki 80 mokinių); pagrindinėms, kuriose mokosi iki 130 mokinių, mokykloms; gyvenviečių mokykloms ir ikimokyklinėms įstaigoms; savivaldybių centro ir miesto bendrojo lavinimo mokykloms ir ikimokyklinio ugdymo įstaigoms.

Apklausa raštu ir interviu atskleidė:

MOKYTOJAI. Dauguma mokytojų neturi pilnavertės sampratos apie užsieniečių mokinių ugdymo finansavimą, tačiau jie konstatuoja, jog už jų papildomą darbą su užsieniečiais mokiniais jiems nėra mokama. Mokytojai, kurie nurodė finansavimo šaltinį, dažniausiai pažymėjo, jog užsieniečio mokinio ugdymas yra finansuojamas iš krepšelio ir nurodė, kad šių vaikų ugdymui neskiriamos papildomos lėšos.

MOKYKLŲ ADMINISTRACIJOS ATSTOVAI. Užsieniečių mokinių ugdymo finansavimas vykdomas iš „krepšelio“. Mokyklos kuria projektus idant galėtų gauti papildomų lėšų ugdymo priemonių įsigijimui.

SAVIVALDYBIŲ SPECIALISTAI konstatuoja tokias finansavimo problemas:

- Menkas ar visiškai nesantis apmokėjimas mokytojams už papildomą darbą su užsieniečiais mokiniais išlyginamosiose klasėse.
- Problema, kai užsienietis mokinys atvyksta viduryje mokslo metų – tuomet papildomas „krepšelis neskiriamas“, o mokykla privalo pati iš turimų lėšų organizuoti užsieniečio mokinio ugdymą bei mokėti mokytojui algą. Tai yra labai didelė „našta“ mažakomplektėms mokykloms.

AR MOKYTOJAI RENGiami DARBUI SU UŽSIENIEČIŲ VAIKAIS? KAS JUOS RENGIA?

Apklausa raštu ir interviu atskleidė, jog iki šiol nebuvo vieningos mokytojų rengimo darbui su užsieniečiais mokiniais sistemos, tačiau kai kurios savivaldybės savo iniciatyva syki per metus

organizuoja mokyklų administracijoms ir mokytojams seminarus, kuriuose dalijamasi gera patirtimi (vidutinė seminaro trukmė 4 val.).

Dokumentų analizė parodė, kad aktyvesnis mokytojų rengimas darbui su užsieniečių mokiniais pradėtas 2003 metais. Užsieniečių mokinių mokymo tema buvo organizuoti seminarai, specializuoti mokymai mokytojams, savivaldybių švietimo skyrių specialistams bei visuomeninių organizacijų atstovams. 2004 - 2005 m. Pedagogų profesinės raidos centre, bendradarbiaujant su įvairiomis institucijomis, buvo parengti projektai, susiję su pedagogų kompetencijų, reikalingų darbui su užsieniečiais, ugdymu. Šie projektai orientuoti į valstybinės kalbos mokymo metodiką, kitų šalių pedagoginės patirties sklaidą ir etnokultūrines bei tarpkultūrines žinias.

2003 - 2005 m. vykusių mokymų organizatoriai: LR Švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus organizacija, savivaldybių švietimo skyriai ir mokymo centrai, Pedagogų profesinės raidos centras (PPRC), Kauno technologijos universiteto Edukologijos institutas, Vilniaus pedagoginis universitetas, Vilniaus universitetas, Klaipėdos universitetas ir kt. Dažnai renginiai organizuoti bendradarbiaujant su Lietuvos ir užsienio partneriais.

KAIP ORGANIZUOJAMAS VALSTYBINĖS KALBOS UGDYMAS UŽSIENIEČIŲ VAIKAMS?

Tyrimas atskleidė, jog:

- kai kuriose mokyklose realizuojamas papildomas lietuvių kalbos mokymas pagal mokinio poreikį,
- vykdomas tiesioginis mokinio įgalinimas mokytis lietuvių kalbos per individualizuotus užsieniečių mokinių mokymus,
- organizuojami išlyginamieji moduliai užsieniečiams mokiniams,
- vedamos atskiros lietuvių kalbos pamokos, atsižvelgiant į tėvų prašymus,
- esant motyvacijai mokytis, užsieniečiai mokiniai nuo penktos klasės turi teisę pasirinkti vieną modulį, kurį mokosi vieną valandą per savaitę,
- vieneri metai - optimali lietuvių kalbos pagrindų įsisavinimo trukmė, nors jau ir per pusmetį palaipsniui įgyjami lietuvių kalbos rašymo bei kalbėjimo pagrindai bei įgūdžiai.

Vadinasi, realioje mokyklų praktikoje lietuvių kalbos mokymas vykdomas individualiuose užsiėmimuose, išlyginamosiose klasėse, papildomuose užsiėmimuose, užsieniečiai mokiniai gali pasirinkti modulį – būtent valstybinės kalbos, taip pat užsieniečių mokinių tėvai samdo korepetitorius valstybinės kalbos mokymuisi.

MOKYTOJAI nurodo tokias problemas:

- Neigiamą įtaką daro kitų mokinių neigiamos nuostatos užsieniečių mokinių atžvilgiu.
- Mokymosi sunkumai yra, kai užsieniečiui mokiniui, susidūrus su kliūtimis lietuvių kalbos mokymosi procese, stipriai sumažėja jo asmeninė motyvacija mokymuisi.
- Neretai neatsižvelgiama į komunikacinius užsieniečio mokinio poreikius.
- Užsienietis mokins išgyvena netikrumą dėl savo ateities, nes nežino, kiek laiko gyvens Lietuvoje ir koks egzistuoja realus poreikis valstybinės kalbos mokymuisi.
- Skiriama per mažai valandų valstybinės kalbos mokymuisi.
- Stinga patrauklios mokymosi medžiagos ir patrauklių priemonių.
- Didžiausią įtaką užsieniečių vaikų motyvacijai / nenorui mokytis valstybinės kalbos turi pačių mokinių nuostatos, mažiausią – valstybinės kalbos mokytojai.
- Mokytojai valstybinės kalbos ugdymo proceso kokybę vertina nevienareikšmiškai: vieni gerai ir labai gerai, o kiti – silpnai ar patenkinamai.

MOKYKLŲ ADMINISTRACIJA nurodo šiuos probleminius aspektus:

- Užsieniečiai mokiniai neretai lietuvių kalbą turi mokytis vienodu „tempu“ su visais klasės mokiniais.
- Kuo į vyresnę klasę atvyksta užsienietis mokins, tuo sunkiau įsisavina lietuvių kalbą.
- Per menkas papildomų pamokų skaičius lietuvių kalbos mokymuisi sąlygoja užsieniečių mokinių tėvų inicijavimą samdyti korepetitorius.
- Skirtingi reikalavimai lietuvių kalbos mokymuisi lietuviškose ir nelietuviškose mokyklose (pvz., rusų, lenkų), nors kiekvienam užsieniečiui mokiniui bendrojo lavinimo mokykloje privaloma įsisavinti visą lietuvių kalbos programą ir laikyti lietuvių kalbos egzaminą.
- Užsieniečių mokinių tėvų nenoras priimti bent dalinę atsakomybę už vaiko pasirengimą lietuvių kalbos egzaminui.

KOKIOS UŽSIENIEČIŲ VAIKŲ GIMTOSIOS KALBOS UGDYMO GALIMYBĖS MOKYKLOJE?

Stokojama galimybių mokykloms įsigyti vadovėlių ir mokymo priemonių, atitinkančių užsieniečių mokinių amžių ir pasiekimus. Dažniausiai užsieniečiai mokiniai tik savo šeimose turi galimybę kalbėti gimtąja kalba, nors kai kuriose mokyklose sudaromos galimybės mokytis gimtosios kalbos papildomuose užsiėmimuose, organizuojamuose po pamokų (tai vyksta bent vieną sykį per savaitę). Esant galimybei, mokykloje užsieniečius mokinius jų gimtosios kalbos moko mokyklos mokytojas. Kai kuriose mokyklose organizuojamas dvikalbis mokymas, kai viena iš kalbų – užsieniečio mokinio gimtoji, tačiau šiuo atveju neretai stokojama mokymo priemonių (tik kas penktas

apklaustasis teigė, kad, siekiant palengvinti mokymąsi, užsieniečiai mokiniai aprūpinami vadovėliais gimtąja kalba). Mokyklose svarbi informacija, susijusi su mokymusi, publikuojama keliomis kalbomis, tarp kurių yra ir užsieniečio mokinio gimtoji kalba.

KAIP ORGANIZUOJAMAS UŽSIENIEČIŲ VAIKŲ SOCIOKULTŪRINIS UGDYMAS?

Sociokultūrinis ugdymas realizuojamas mokyklose. Dažniausiai įvardytos formos yra būreliai, ekskursijos, koncertai, parodos, projektai, popamokinė veikla, specialūs renginiai, šventės.

KAIP UŽSIENIEČIŲ VAIKAI APRŪPINAMI VADOVĖLIAIS, MOKYMO PRIEMONĖMIS?

Iš esmės lietuvių kalbos mokytojams yra parengtos mokymo priemonės ir programos; yra ir mokyklų, įsigijusių specialius vadovėlius, tačiau egzistuoja poreikis specifinėms mokymo/si priemonėms, pvz., specialiems žodynams, vadovėlių komplektams - lietuvių ir mokykloje naudojama pagrindinė kalba, modernioms technologijoms (pvz., CD). Stokojama vadovėlių ir mokymo priemonių, atitinkančių užsieniečių mokinių amžių ir pasiekimus.

Labiausiai stokojama **metodinės pagalbos (knygų mokytojams apie užsieniečių mokinių ugdymą, pratybų sąsiuvinų, testų, užduočių, psichologinių nuorodų, mokymo priemonių apie ugdymo metodus, taikomus dirbant su užsieniečiais mokiniams; užsieniečių mokinių ugdymui skirtų metodikų, pagalbinių medžiagos, pasiekimų vertinimo būdus).**

Mokytojai, siekdami palengvinti užsieniečiams mokiniams ugdymą, individualizuoja programas pagal šių mokinių akademinį pasiekimų lygmenį, kai kuriose mokyklose lietuvių kalbos ugdymui reikalingus vadovėlius mokytojai įsigyja už savo lėšas arba skolinasi knygas iš kitų mokyklų ugdymo priemonių įsigijimui mokyklos kuria projektus.

KAIP VYKDOMAS UŽSIENIEČIŲ VAIKŲ PASIEKIMŲ VERTINIMAS?

Užsieniečio mokinio pasiekimai vertinami tokia pačia tvarka kaip ir lt piliečių, vertinimai neindividualizuojami. Užduotys atliekamos valstybine kalba, taip siekiama palengvinti valstybinės ir / ar mokyklos pagrindinės kalbos įsisavinimą. Užsieniečiui mokiniui neretai yra sudėtinga atlikti skirtas užduotis tokiais tempais ir tokiu lygmeniu, kaip tai yra įprasta Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose besimokantiems mokiniams - Lietuvos piliečiams.

KOKS MOKYTOJŲ POŽIŪRIS Į UŽSIENIEČIŲ VAIKUS, BESIMOKANČIUS LIETUVOS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE?

MOKYTOJAI siekia formuluoti užduotis, kad užsienietis mokinyš viską suprastų. Jei reikia, mokytojai naudojami vertėjo paslaugomis. Mokytojai stengiasi išmokyti keletą pagrindinių frazių / posakių užsieniečio mokinio gimtąja kalba. Taip pat mokytojai stengiasi taikyti tas pačias taisykles užsieniečiams mokiniams, kaip visiems mokykloje besimokantiems mokiniams, ir mano, kad mažuma turi derintis prie daugumos. Nedidelė dalis mokytojų stengiasi daugiau bendrauti su užsieniečiu mokiniu idant sužinoti daugiau apie jo šalį, tradicijas, jam artimus žmones, religiją.

MOKYKLŲ ADMINISTRACIJA teigia, kad užsieniečiai mokiniai turi lygias teises ir yra gerbiami kaip ir kiti mokyklose besimokantys mokiniai.

SU KOKIOMIS ŠVIETIMO PROBLEMOMIS SUSIDURIA UŽSIENIEČIŲ ŠEIMOS IR JŲ VAIKAI?

Pagrindinės problemos – programos, pagal kurią mokėsi gimtojoje šalyje užsienietis mokinyš, neatitikimas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose realizuojamoms ugdymo programoms bei *biurokratinės kliūtys*. Lietuvoje realizuojamos ugdymo programos savo turinio neorientuoja į tarpkultūriškumą. Mažiausiai problemų kelia moksleivio socializacija.

KOKS MOKINIŲ POŽIŪRIS Į UŽSIENIEČIŲ VAIKUS, BESIMOKANČIUS LIETUVOS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE?

MOKYKLŲ ADMINISTRATORIAI teigia, kad konfliktų nacionaliniu ir tarpkultūriniu pagrindu nėra. Mokykloje dirbantis psichologas ir socialinis pedagogas padeda spręsti iškilusias problemas. Didelę įtaką daro ir pačio užsieniečio asmeninės savybės bei įgytas auklėjimas šeimoje. Mokyklose neegzistuoja kitą kultūrą žeminantis požiūris. Ypač puiki adaptacija ir socializacija vyksta mokyklose, kurių pagrindinė kalba yra užsieniečio mokinio gimtoji arba jam gerai žinoma kalba.

REKOMENDACIJOS

MOKYTOJAMS:

- Vystyti įvairių užsienio kalbų kompetencijas idant sugebėtų pilnaverčiai bendrauti su užsieniečiais mokiniais ir nereikėtų samdyti vertėjo, pvz., anglų, vokiečių ir kt. tarptautinėmis traktuojamų kalbų.
- Tikslinga ne tik deklaruoti pozityvias nuostatas į užsieniečius, bet ir jas realizuoti, vengiant populistinių nuostatų, jog mažuma turi taikytis prie daugumos.
- Autonomiškai plėtoti savo multikultūrinę kompetenciją atliekant multikultūriškumo bei kultūrų sankryžų (angl. k. – *cross – cultural*) tyrimus, susietus su ugdymo procesu, dalyvauti tarptautiniuose seminaruose ir kursuose, organizuojamuose užsienio šalyse, kur mokytojai turi didesnės patirties užsieniečių mokinių ugdymo organizavime.

MOKYKLŲ ADMINISTRACIJAI:

- Formuoti psichologiškai saugią aplinką, kurioje būtų gera būti ir mokytis mokiniams, nepriklausomai nuo tautybės ir rasės.
- Siekti glaudesnio bendradarbiavimo su užsieniečių mokinių tėvais bei savivaldybėmis (ne tik traktuojant šią instituciją kaip finansuotoją) sprendžiant užsieniečių mokinių ugdymo klausimus.
- Inicijuoti gerosios patirties sklaidos seminarus mokytojams, mokyklų administracijai, patiems savivaldybių specialistams (atsakingiems už užsieniečių mokinių ugdymo kuravimą) ir užsieniečių mokinių tėvams.
- Organizuojant popamokinę veiklą, stipriau fokusuotis į tai, jog mokykloje **vra** užsieniečiai mokiniai idant ši veikla skatintų užsieniečių mokinių kultūrų, etniškumo pažinimo, t.y. popamokines veiklas traktuoti kaip mokinių tolerancijos ir pagarbos kitataučiui realią ugdymo prielaidą.
- Inicijuoti ir koordinuoti aktyvesnį mokyklos mokytojų ir administracijos atstovų įsijungimą į projektus, susijusius su užsieniečių mokinių ugdymo proceso tobulinimu, kultūrinės kompetencijos vystymu ir plėtojimu, tarpkultūrinės ugdymo programos rengimu, užsieniečiams mokiniams adaptuotos mokymosi medžiagos rengimu.

SAVIVALDYBEI:

- Racionaliai apręsti finansavimo problemas užsieniečiui mokiniui atvykus viduryje mokslo metų idant mokytojo atlygis būtų mokamas nenukenčiant esamam mokyklos biudžetui.
- Vykdyti prognostinius užsieniečių migravimo tyrimus, kurie padėtų mokykloms planuoti savo veiklą bei pinigus.
- Mokyklose, kuriose mokosi daug užsieniečių mokinių, steigti ir finansuoti papildomus mokytojų padėjėjų etatus.
- Didinti užsieniečio mokinio krepšelio pinigus traktuojant užsienietį mokinį kaip turintį specialiųjų poreikių, nes dabar egzistuojantis papildomas 10 proc. apmokėjimas yra nepakankamas, o ypač tais atvejais, kai mokinys atvyksta per vidurį mokslo metų.

TYRĖJAMS:

- Realizuoti panašaus pobūdžio tyrimą, praplečiant jo ribas, t.y. ne tik tose mokyklose, kur ugdomi užsieniečiai mokiniai ar kur mokykla jau turi praktinės patirties darbe su tokiais mokiniais, bet ir tose mokyklose, kur nėra užsieniečių mokinių ugdymo organizavimo patirties. Periodiškas tokių tyrimų realizavimas leistų pateikti tikslias prognozes ir įvertinti tendencijas. Periodiškai vykdomo tyriminio proceso rezultatai leistų parengti realiai mokytojams ir mokiniams bei tyrėjams ir savivaldybei, LR ŠMM aktualios medžiagos, pvz., metodines priemones, vadovėlius, tikslią tyrimo metodologiją, užsieniečių mokinių žinių vertinimo rekomendacijas ir kt.

LITERATŪRA

1. Bendrojo lavinimo mokyklų 2005–2007 metų bendrieji ugdymo planai. Vilnius, 2004.
2. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai XI- XII klasėms, Vilnius, 2002.
3. Bendrosios programos ir ugdymo išsilavinimo standartai. Švietimo aprūpinimo centras. Vilnius, 2003. [žiūrėta 2004-04-21].
4. Council Directive 77/486/EEC of 25 July 1977 *on the education of the children of migrant workers*. *Official Journal of the European Communities*, n° L199, 06-08-77, p. 32-33.
5. Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 *implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin*. *Official Journal of the European Communities*, n° L180, 19-07-00, p. 22-26.
Available on the WWW: <http://europa.eu.int/infonet/library/m/200043ce/en.htm>
6. Council Directive 2003/9/EC of 27 January 2003 *laying down minimum standards for the reception of asylum seekers*. *Official Journal of the European Union*, n° L31, 06-02-03, p. 18-25.
Available on the WWW: http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2003/l_031/l_03120030206en00180025.pdf
7. Council Directive 2003/109/EC of 25 November 2003 *concerning the status of third-country nationals who are long-term residents*. *Official Journal of the European Union*, n° L16, 23-01-04, p. 44-53. Available on the WWW: http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2004/l_016/l_01620040123en00440053.pdf
8. Council of Europe. *European Convention on the legal status of migrant workers*. Strasbourg, 24. XI.1977. European Treaty Series – n° 93.
Available on the WWW: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/093.doc>
9. Council of Europe. *Parliamentary Assembly. Recommendation 1093 (1989) on the education of migrants' children*.
Available on the WWW: <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta89/erec1093.htm>
10. Creswell, J. *Qualitative inquiry and research design: choosing among five traditions*. – Thousand Oaks, London: Sage Publications, International Educational and Professional Publisher, 1998.
11. Cross T., Bazron B., Dennis K., Isaacs M. *Towards a Culturally Competent System of Care: Volume 1: A Monograph on Effective Services for Minority Children Who Are Severely Emotionally Disturbed*. Washington, 1989. p.p. 75. ISBN 202-687-5000.
12. Cross T. L. *Cultural Competence Continuum*. In New York State Citizens's Coalition for Children [online]. Portland, 2001. [cited 2004-06-21]. Available from Internet: <http://www.nysccc.org/T-Rarts/CultCompCont.html>
13. *Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 27 d. nutarimo Nr. 785 „Dėl bendrojo lavinimo mokyklų finansavimo reformos priemonių įgyvendinimo“ pakeitimo*. LR Vyriausybės nutarimas Nr. 1617. 2003-12-16. Prieiga per internetą: <http://ais.ipc.lt/smdb/MK%20metodika.htm>

14. *Dėl pabėgėlio statuso*. LR įstatymas Nr. 1-1004, 1995-07-04, 2003-05-01 redakcija.
15. *Dėl užsieniečių ir Lietuvos respublikos piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi ir dirbti Lietuvos respublikoje, vaikų ir suaugusiųjų ugdymo išlyginamosiose klasėse ir išlyginamosiose mobiliosiose grupėse tvarkos aprašo patvirtinimo*. Įsakymas Nr: ISAK-1800. 2005-09-01.
16. *Dėl užsieniečių, atvykusių dirbti arba gyventi į Lietuvos Respubliką, vaikų ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose įgyvendinimo*. Įsakymas Nr: ISAK-789. 2003-06-04.
17. *Dėl užsieniečių teisinės padėties*. Įstatymas Nr. IX-2206. 2004-04-29. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 73-2539.
18. Europos Sąjungos direktyvos 77/486/EEC: *darbuotojų migrantų vaikų mokymo įgyvendinimas Lietuvoje*.
19. Hanley J.H. Beyond the tip of the iceberg: five stages toward cultural competence. Reaching today's youth. Vol. 3 No.2. 1999, pp. 9-12. [cited 2005-02-21]. Available on the WWW: <<http://www.cyc-net.org/reference/refs-culturalcompetence.htm>>.
20. *Integrating Immigrant Children into Schools in Europe*. National Description-2003/04: Lithuania. Eurydice. Brussels, 2004.
21. Jonušaitė S. Tarpkultūrinio *curriculum* realizavimo kokybės vertinimas. Magistro tezės. Darbo vadovė: doc. dr. Vilma Žydzūnaitė. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, Edukologijos institutas, 2005.
22. King M.A., Sims A., Osher D. How is Cultural Competence Integrated in Education? Center for Effective Collaboration and Practice [online]. Washington, 2001. [cited 2004-10-15]. Available on the WWW:<http://www.air.org/cecp/cultural/Q_integrated.htm>.
23. Le Roux J. Effective educators are culturally competent communicators / Intercultural Education, Vol. 13, No. 1, 2002, [cited 2004-10-15] Available on the WWW: <http://www.educationarena.com/educationarena/sample_pdfs6/CEJI13_1a.pdf>.
24. *Lietuvių kalbos ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose strategija 2004-2009 metams*. Vilnius, LR Švietimo ir mokslo ministerija, 2003.
25. *LR įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ įgyvendinimo įstatymas*. Nr. IX-2207. 2004-04-29.
26. LR pilietybės įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 95-4087.
27. LR Švietimo įstatymas. Švietimo aprūpinimo centras. Vilnius, 2003.
28. *Prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos tvarka*. LR Vyriausybės nutarimas Nr. 572 2001-05-17.
29. Mano ir tavo šalis Lietuva. Mokytojo knyga. Kronta, 2003.
30. Mayring, Ph. Qualitative Content Analysis – Research Instrument or Mode of Interpretation/2nd Workshop on Qualitative Research in Psychology at Blaubeuren, University of Tuebingen, October

- 2001/<http://www.ino-tuebingen.de/qualitative-psychologie/t-wsd/Mayring-en.htm> (cit. 2003 02 26), 2001.
31. Mayring, Ph. Qualitative Content analysis [28 paragraph, Qualitative sozialforschung/ Forum: Qualitative social Research, 2 (1): 1-10/<http://www.qualitative-research.net/fqs-texte/2-00/2-00mayring-e.htm> (cit.2003 02 26), 2000.
32. Mazolevskienė A. Dvikalbystės problemos ikimokykliniame amžiuje. *Pedagogika. Mokslo darbai*, Nr. T53. Vilnius, 2001, p. 96.
33. Mazolevskienė A. Pedagogų nuostatos bei kompetencija ugdyti priešmokyklinio amžiaus kitakalbių vaikų lietuvių kalbą *Pedagogika. Mokslo darbai*, Nr. T68. Vilnius, 2003, p.140-144.
34. McLaughlin T. H. Šiuolaikinė ugdymo filosofija. Kaunas, 1997. 279 p. ISBN 9986-13-576-1. Prieiga per Internetą: <<http://www.smm.lt/ugdymas/docs/Programos2003.pdf>>.
35. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. *International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. Adopted by General Assembly resolution 45/158 of 18 December 1990.* Available at: WWW: <http://www.ohchr.org/english/law/cmw.htm>
36. Skripkienė R. Lietuvių kalbos gebėjimų lygmenys: nelietuvių mokyklų pradinukų kalbinės raiškos valstybės kalba tyrimai. *Pedagogika. Mokslo darbai*, Nr. T55. Vilnius, 2001, p.78-85
37. Tarybos Direktyva dėl darbuotojų migrantų vaikų mokymo 77/486/EEB (Patvirtinta 1977 m. liepos 25 d.).
38. *Tarptautinė migracija Lietuvoje 2002-2004 m.* Statistikos departamentas prie LR vyriausybės. Prieiga per internetą: <http://www.std.lt/web/main.php?parent=275>
39. Williams B. Accomplishing Cross Cultural Competence in Youth Development Programs/ Journal of Extention, Vol.39 Number 6, 2001 ISSN 1077-5315. [cited 2004-10-18]. Available on the WWW: <<http://www.joe.org/joe/2001december/iw1.html>>.
40. Žydžiūnaitė, V. Slaugos mokslinių tyrimų metodologijos pagrindai. Vilnius: LR Sveikatos apsaugos ministerija, Slaugos darbuotojų tobulinimosi ir specializacijos centras, 2001.

PRIEDAI